

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ТОВКАНЕЦЬ Г.В.,
КРИШНЕЦЬ-АНДЯЛОШЬ К. О.**

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАПРИКІНЦІ ХХ ст. –
ПОЧАТКУ ХХІ ст.**

МУКАЧЕВО – 2024

Рекомендовано до друку
Вченою радою Мукачівського державного університету
(протокол № 10 від 24 квітня 2024 року)

Рецензенти:

Щербан Тетяна Дмитрівна – доктор психологічних наук, професор,
ректор Мукачівського державного університету (м. Мукачево);

Козубовська Ірина Василівна – доктор педагогічних наук, профе-
сор, зав. кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи ДВНЗ
«Ужгородський національний університет» (м. Ужгород).

Т 50 Товканець Г.В., Кришинець-Андялошій К.О. Тенденції розвитку
закладів загальної середньої освіти України наприкінці ХХ ст. –
початку ХХІ ст. :[монографія] / Г.В. Товканець, К.О. Кришинець-Ан-
дялошій. – Мукачево: РВЦ МДУ, 2024. – 300 с.

У монографії викладено історико-педагогічні аспекти проблеми роз-
витку закладів загальної середньої освіти в Україні наприкінці ХХ – на по-
чатку ХХІ століття. *Обґрунтовано* розвиток ЗЗСО як процес, зумовлений
насамперед соціально-економічними зрушеннями в умовах деполітизації
системи шкільної освіти та розбудови ринкової економіки й законодавчого
нормування в галузі освіти. *Виявлено*, що кінець ХХ – початок ХХІ століття ха-
рактеризується появою моделі приватних закладів загальної середньої осві-
ти і опорних шкіл, яка ґрунтується на педагогічно доцільному освітньому
середовищі, що забезпечує якісну освіту, практичний досвід та створює умо-
ви щодо формування компетентностей особистості, здатності й готовності
особистості приймати рішення на основі цінностей, робити аргументований
вибір і творити власне майбутнє. Зміст навчання учнів у ЗЗСО збагачується
культурними надбаннями з урахуванням регіональних особливостей і но-
вих концептів: освіта як підготовка для життя у соціумі, відкритість освіт-
нього середовища, розвиток вільної особистості з критичним мисленням і
здатністю до саморозвитку.

Монографія адресована фахівцям, які займаються науковою і професій-
но-педагогічною діяльністю з означеної проблеми, докторантам, здобувачам
другого (магістерського) та третього (докторського) рівня вищої освіти, педа-
гогам і керівникам управлінь з питань освіти, директорам закладів загальної
середньої освіти, усім тим, хто цікавиться сучасними підходами до розвитку
освітньо-педагогічної галузі в Україні.

ISBN 978-617-_____ © Товканець Г.В., Кришинець-Андялошій К.О., 2024
© Мукачівський державний університет, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Розділ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	7
1.1. Розвиток закладів загальної середньої освіти України як об'єкт педагогічних досліджень	7
1.2. Аналіз поняттєво-термінологічного апарату	46
1.3. Періодизація розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)	69
Розділ ІІ. ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	82
2.1. Розвиток закладів загальної середньої освіти в умовах відродження незалежності України	82
2.2. Розвиток закладів загальної середньої освіти в Україні на початку ХХІ століття	103
2.3. Аналіз сучасного стану закладів загальної середньої освіти в Україні	118
Розділ ІІІ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	138
3.1. Трансформації змісту освітнього процесу в Україні на початку ХХІ століття	138
3.2. Прогностичні аспекти розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні	150
ПІСЛЯМОВА	169
БІБЛОГРАФІЯ	174
ДОДАТКИ	201

ПЕРЕДМОВА

Перебудова суспільного життя обумовлює модернізацію загальної середньої освіти та формує нові виклики у розвитку закладів освіти. Ці виклики, передусім, стосуються забезпечення умов, необхідних для підвищення якості освіти та становлення соціально адаптованого суб'єкта життєдіяльності.

Сучасні нормативно-правові акти, спрямовані на модернізацію системи освіти, розробляються з урахуванням основоположних для України документів, зокрема закону України «Про освіту» (2017), Концепції Нової української школи (2018), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (2019), Національної економічної стратегії на період до 2030 р. (2021) та Стратегії людського розвитку (2021). Стратегічні завдання розвитку загальної середньої освіти визначені в «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (2021). Серед цілей сталого розвитку України звертається увага на: забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та можливості навчання впродовж життя для всіх; розширення партнерської взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науки, освіти та організацій громадянського суспільства; досягнення високого рівня науки, освіти та охорони здоров'я; децентралізацію та впровадження регіональної політики, яка передбачає гармонійне поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів; збереження національних культурних цінностей і традицій.

Нормативно-організаційні умови стратегії розбудови, становлення та розвитку системи шкільної освіти в Україні, методологічні підходи до розвитку закладів загальної середньої

освіти висвітлені в працях В. Андрущенка, В. Бондаря, Г. Бондаренка, І. Зязюна, В. Кременя та інших. Вихідні методологічні положення дослідження ґрунтуються на доробках сучасних українських учених: Л. Березівської, Я. Бурлаки, Г. Білавич, С. Гончаренка, Н. Гупана, Н. Дічек, Г. Іванюк, Я. Калакури, Л. Лук'янової, Н. Ничкало, О. Савченко, Т. Сорочан, О. Сухомлинської та інших. Окремі теоретичні та історико-педагогічні аспекти поступу закладів загальної середньої освіти різних форм власності розкрито у наукових працях Г. Білавич, Т. Гавриленко, Л. Гриневич, М. Желуденко, О. Драч, Н. Лісової, Г. Єльнікової, В. Майбороди, Г. Мешко, М. Стельмаховича, Д. Федоренка, Г. Товканець, Л. Фенчак та інших.

Дослідження розвитку закладів загальної середньої освіти здійснювалися у наукових розвідках Л. Калініної, С. Королюк, Г. Костюк, Н. Клокар, В. Мелешко, Н. Софій, М. Шевцова; моделі управління та науково-методичного супроводу – Г. Єльнікової, О. Марчак; проблеми і перспективи розвитку сучасного закладу загальної середньої освіти знайшли відображення у працях О. Комарової, М. Набоки, Н. Яременка та інших.

Мета монографії – дослідити розвиток закладів загальної середньої освіти України з урахуванням історико-педагогічних детермінант, спричинених соціальними, економічними, політичними умовами наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Для досягнення мети та реалізації завдань на різних етапах використано комплекс методів дослідження: *історико-педагогічний аналіз, синтез, узагальнення, ретроспективний, хронологічний* – для вивчення стану дослідження наукової проблеми, обґрунтування періодів і етапів розвитку закладів загальної середньої освіти в окреслених хронологічних межах, виявлення організаційних, змістово-методичних особливостей досліджуваного феномену; *історико-генетичний* – для структурування та систематизації джерел дослідження; аналізу законодавчо-нормативної бази, дослідження педагогічних інновацій та практик, що впливали на розвиток ЗЗСО; *герменевтичний* – для визначен-

ня поняттєво-термінологічного апарату дослідження, уточнення понять; *історико-компаративістський* – для розроблення періодизації означеного феномена (1991–2022); *конкретно-історичний* та *порівняльного аналізу* – для вивчення документів, що визначають завдання та провідні напрями розвитку закладів загальної середньої освіти у системі освіти України; *прогностичний* – для виявлення напрямів та стратегії розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні.

В монографії «Тенденції розвитку закладів загальної середньої освіти України наприкінці ХХ ст. – початку ХХІ ст.» представлено науковий матеріал за дисертацією Кришинець-Андялошій К.О. «Розвиток закладів загальної середньої освіти України (кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст.)», дослідження якого здійснювалося впродовж 2019 – 2023 р.р. (науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Товканець Г.В.)

Розділ І

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

1.1. Розвиток закладів загальної середньої освіти України як об'єкт педагогічних досліджень

Завдяки школі суспільство передає накопичений культурний досвід поколінням та зберігає свої цінності. Вона формує тип особистості та суспільства в цілому, а тому розуміння того, як розвивається і що необхідно для її продуктивного вдосконалення, має неминучу актуальність.

З появою формальної освіти в кожній країні періодично виникало питання розвитку закладів освіти та освітньої сфери. Історично найчастіше виникало питання особливостей розвитку загальної середньої освіти, що обумовлено наступним: *по-перше*, у порівнянні з іншими ступенями розвиток загальної середньої освіти відрізняється найбільшою різноманітністю вирішуваних соціально-економічних завдань; *по-друге*, школа є центральним елементом у структурі освіти, будучи єдиним освітнім інститутом, через який проходять усі громадяни; *по-третє*, діяльність школи спрямовано на освіту громадян у період становлення їх особистості.

Звернемо увагу на різноманітні аспекти розвитку закладів загальної середньої освіти в умовах відродження незалежності

України та національного поступу української держави (кінець XX ст. – початок XXI століття).

Результати наукового аналізу інформаційних джерел дають підстави для виокремлення актуальних тематичних напрямів дослідження за визначеною проблемою.

По-перше, розвиток закладів загальної середньої освіти викликає науковий інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників, що переважно поширюється на конкретні шкільні реформи чи об'єкти за умов реформаційних перетворень. Напрямок представлений працями з теоретико-педагогічних та практико-методичних проблем реформування і розвитку закладів загальної середньої освіти, який розглядали Л. Березівська, І. Бех, Р. Гікгам, І. Зязюн, Н. Дніпренко, Л. Карпова, М. Касьяненко, С. Кара, О. Киричук, Н. Кічук, В. Кремень, Л. Кузнецова, Х. Лийметс, О. Лавріненко, Л. Лук'янова, М. Набок, Н. Ничкало, О. Пехота, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Савченко, Т. Сорочан, О. Сухомлинська, польські вчені К. Халас і Т. Яніцька та інші.

По-друге, історико-педагогічні аспекти розвитку закладу загальної середньої освіти та формування освітнього середовища, який відображено в наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: О. Адаменко, Ш. Амонашвілі, Л. Березівська, І. Бех, Д. Герцюк, Н. Гупан, І. Зязюн, Г. Іванюк, В. Ковальчук, Н. Красножон, В. Кремень, А. Кирда, Л. Кузнецова, Т. Литнєва, Х. Лийметс, Т. Лукіна, О. Мовчун, І. Осадчий, В. Паламарчук, Л. Пироженко, О. Савченко, В. Сухомлинський та інші.

По-третє, завдання розвитку освіти у період кінця XX – початок XXI століття визначаються в нормативних документах. Найспереду, в законах «Про освіту» (1991), «Про освіту» (2017), Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011), Державному стандарті початкової освіти (2018), Концепції Нової української школи (2018), «Стратегії розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року» (2019), законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державному стандарті базової середньої освіти (2020) та інших.

Вивчення освітніх реформ і розвитку загальної середньої освіти, зокрема закладів загальної середньої освіти, є актуальним в історико-педагогічному контексті, оскільки дозволяє простежити розвиток школи від минулого через сьогодні до майбутнього. Воно потрібне для розуміння сучасної організації та визначення тенденцій зміни освіти у міжнародному аспекті для налагодження оптимальної стратегії подальшого розвитку національної освіти.

Починаючи з 90-х років XX ст., державна політика України стосовно розв'язання проблем дитинства була спрямована на забезпечення на законодавчому рівні прав підростаючого покоління на освіту й виховання в умовах, які відповідали б природному середовищу зростання та гармонійного виховання.

На розвиток системи освіти були спрямовані закони України «Про освіту» (1991), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про професійно-технічну освіту» (1998), Укази Президента України «Про основні напрями реформування вищої освіти» (1996), «Про заходи щодо поліпшення функціонування та розвитку загальної середньої освіти», «Про основні напрями реформування вищої освіти», «Про основні напрями реформування професійно-технічної освіти». Разом з тим на розвиток загальної середньої освіти були спрямовані такі нормативні документи, як Концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (1995), Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Програма родинно-національного виховання та навчально-тематичний план педагогічної освіти батьків (1996), Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)» та інші, у яких визначено основні напрями й орієнтири розвитку в галузі освіти відповідно до кардинальних змін у суспільному житті країни.

Логіка бібліографічного аналізу передбачає вивчення таких досліджень:

1. Нормативно-правового забезпечення з метою здійснення аналітичного екскурсу законів, положень, інструкцій, ме-

тодичних рекомендацій щодо проблем розвитку закладів загальної середньої освіти.

2. Змісту науково-методологічної літератури, монографій, навчально-методичних посібників, статей і публікацій з даної проблеми з метою виявлення особливостей розвитку ЗЗСО у певних хронологічних межах.
3. Стану освітніх і педагогічних процесів в європейському контексті з метою з'ясування історико-педагогічних впливів на розвиток ЗЗСО в кінці XX – початку XXI століття.
4. Інноваційних процесів та перспектив розвитку на початку XXI століття з метою вивчення феномену «автономія ЗЗСО», «стратегія розвитку», «програма розвитку» та інших.

Розглянемо більш детально зміст окремих нормативно-правових актів і наукових праць, які є основоположними для розвитку ЗЗСО, та спираються на логіку дисертаційної роботи.

Зазначимо, що одним з важливих документів, який має концептуальний вплив на розвиток закладів загальної середньої освіти, є Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)» (1993). Ця Програма визначає стратегію розвитку освіти на найближчі роки й перспективу початку третього тисячоліття, окреслює курс на створення системи безперервного навчання й виховання, забезпечення можливості постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального й культурного потенціалу як вищої цінності української нації. Також визначено основне завдання щодо виведення освіти в Україні на рівень розвинутих країн світу на основі оновлення її концептуальних, структурних, організаційних засад, демократизації освітніх закладів, формування багатоваріантної інвестиційної політики в освітянській галузі. У Програмі сформульовано найважливіші принципи реформи всієї системи освіти, серед яких – демократизація освіти й розширення автономії навчальних закладів з урахуванням розвитку партнерства учнів, студентів та педагогів; гуманізація системи, що полягає

в утвердженні людини як вищої соціальної цінності; гуманізація освіти, здатної формувати у свідомості учнів цілісний науковий світ, розвивати їхню духовність і творче мислення; національна спрямованість освіти, її гармонійне поєднання з національною історією і народними традиціями; неперервність освіти, перетворення її на процес, що триває впродовж усього життя людини; органічна єдність навчання та виховання, що є важливою рушійною силою економічного й політичного прогресу українського суспільства (Державна національна програма, 2002).

Стратегічно визначальними для середньої освіти є закони «Про освіту» 1991 та 2017 року. Стаття 6 Закону «Про освіту» (1991, 1996) та стаття 6 «Про освіту (2017)», у яких трактовано основні положення та основні принципи освіти.

Єдність і наступність системи освіти та цілісність системи освіти як принцип освіти визначено у законі «Про освіту» у обох редакціях – і 1991 р. і 2017 рр.

У законі «Про освіту» (1991, 1996) характерними принципами освіти визначені доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг. Зокрема, під доступністю освіти розуміється можливість громадянина отримати бажану для нього якісну освіту, причому доступність передбачає і рівність освітніх можливостей. Доступність освіти характеризує можливість навчання у відповідних навчальних закладах та успішне завершення навчання. Різні громадяни та різні соціальні групи апіорі мають різні можливості здобуття освіти. У соціальній політиці при вирішенні завдань доступності освіти зазвичай прийнято концентрувати увагу на так звані соціально вразливі групи населення. До таких вразливих груп відносяться інваліди, діти, які залишилися без піклування батьків, особи з низькими доходами, мігранти, нечисленні народи. Особлива увага до них обумовлена тим, що в суспільстві існують ціннісні уявлення про необхідність підвищення доступності освіти для представників тих соціальних груп, які мають свідомо гірші можливості

участі в різних видах діяльності в порівнянні з іншими групами населення, що надаються державою, зокрема доступність для осіб з особливими освітніми потребами освітніх послуг, зокрема інклюзивного навчання, за місцем проживання; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей» (Закон «Про освіту» (1991). В цьому законі декларується «незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями); науковий, а також світський характер освіти (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями); інтеграція з наукою і виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти» Конкретно це показано нами в таблиці в Додатку А.

Проведений порівняльний аналіз змісту законів «Про освіту» (1991, 1996) та «Про освіту» (2017) щодо проблеми розвитку закладів загальної освіти дає підстави для таких висновків (Додаток А):

1. Політика української держави спрямована на гуманістичний характер освіти, пріоритет життя та здоров'я людини, прав і свобод особистості, вільного розвитку особистості, виховання взаємоповаги, працьовитості, громадянськості, патріотизму, відповідальності, правової культури, дбайливого ставлення до природи та навколишнього середовища, раціонального природокористування.

2. Освіта є єдиним цілеспрямованим процесом виховання та навчання, що визначається як суспільно значуще благо і здійснюється в інтересах людини, сім'ї, суспільства і держави, а також сукупність знань, умінь, навичок, ціннісних установок, досвіду діяльності та компетенції певних обсягу і складності, що набуваються, з метою інтелектуального, духовно-морального, творчого, фізичного та (або) професійного розвитку людини, задоволення її освітніх потреб та інтересів.

3. З метою реалізації права кожної людини на освіту державними органами, органами державної влади суб'єктів України та органами місцевого самоврядування створюються необхідні умови для здобуття без дискримінації якісної освіти особами з обмеженими можливостями здоров'я, для корекції порушень розвитку та соціальної адаптації, надання ранньої корекційної допомоги на основі спеціальних педагогічних підходів та найбільш придатних для цих осіб мов, методів та способів спілкування та умови, максимально сприяють отриманню освіти певного рівня та певної спрямованості, а також соціальному розвитку цих осіб, у тому числі за допомогою організації інклюзивної освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я.

4. Важливими є гарантії загальнодоступності освіти незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, належності до громадських організацій (об'єднань), віку, стану здоров'я, соціального, майнового та посадового становища, наявності судимості.

5. Гарантується адаптивність системи освіти до рівнів та особливостей розвитку та підготовки учнів, вихованців; забезпечення права на освіту протягом усього життя відповідно до потреб особистості, адаптивність системи освіти до рівня підготовки, особливостей розвитку, здібностей та інтересів людини.

6. Декларується демократичний характер управління освітою, забезпечення прав педагогічних працівників, здобувачів освіти, батьків (законних представників) неповнолітніх на участь в управлінні освітніми організаціями; автономія освітніх організацій, академічні права та свободи педагогічних працівників та учнів, інформаційна відкритість та публічна звітність освітніх організацій.

7. Зміст освіти має сприяти взаєморозумінню та співробітництву між людьми, народами незалежно від расової, національної, етнічної, релігійної та соціальної приналежності, враховувати різноманітність світоглядних підходів, сприяти

реалізації права учнів на вільний вибір думок та переконань, забезпечувати розвиток здібностей кожної людини, формування та розвиток її особистості відповідно до прийнятих у сім'ї та суспільстві духовно-моральних та соціокультурних цінностей.

Зміст освіти визначають освітні програми.

Освітні *програми початкової освіти* спрямовуються на формування особистості учня, розвиток його індивідуальних здібностей, позитивної мотивації та умінь у навчальній діяльності (оволодіння читанням, письмом, найпростішими математичними операціями, основними навичками навчальної діяльності, елементами теоретичного і критичного мислення, найпростішими навичками самоконтролю, культурою поведінки та мови, основами особистої гігієни та здорового способу життя).

Базова середня освіта спрямована на становлення та формування особистості учня (формування моральних переконань, естетичного смаку та здорового способу життя, високої культури міжособистісного та міжетнічного спілкування, оволодіння основами наук, державною мовою, навичками розумової та фізичної праці, розвиток здібностей, інтересів, до соціального самовизначення), на виявлення та розвиток здібностей та обдарувань особистості, її індивідуальних здібностей, досягнення результатів навчання, прогресу в розвитку, зокрема формування і застосування відповідних компетентностей, що визначаються державними стандартами.

Як інноваційний підхід у законі «Про освіту» (2017) ми вбачаємо у розділі III «Учасники навчально-виховного процесу» щодо категорії учасників освітнього процесу (Статті 52-54), де визначено, що учасниками освітнього процесу є: здобувачі освіти; педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники; батьки здобувачів освіти; фізичні особи, які провадять освітню діяльність; інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти.

Тлумачаться обов'язки здобувачів освіти та права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників,

інших осіб, які залучаються до освітнього процесу. Зокрема, закон «Про освіту» (2017) закріплює права педагогічних працівників (рис. 1.1.):

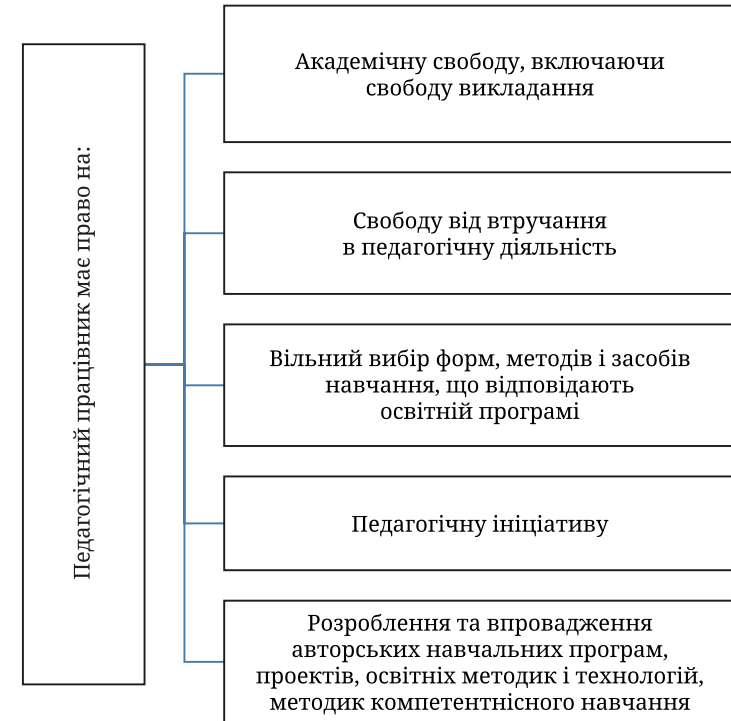


Рис.1.1. Права педагогічного працівника.

Джерело: систематизовано за законом «Про освіту» (2017).

Не залишилися поза увагою і обов'язки педагогічних працівників: постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність; виконувати освітню програму для досягнення здобувачами освіти передбачених нею результатів навчання; сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню навичок здорового способу життя, дбати

про їхнє фізичне і психічне здоров'я; дотримуватися академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами освіти в освітньому процесі та науковій діяльності; дотримуватися педагогічної етики; поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу; настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формувати у здобувачів освіти усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Норма закону щодо забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії учня визначає, що його індивідуальна освітня траєкторія формується шляхом визначення власних освітніх цілей, а також вибору суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними через узгодження форм здобуття загальної середньої освіти, навчальних планів та програм, навчальних предметів (інтегрованих курсів), інших освітніх компонентів, у тому числі вибіркових, і рівнів їх складності, форм організації освітнього процесу, методів, засобів навчання, темпів засвоєння освітньої програми та/або послідовності вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів).

Для перспектив розвитку закладів загальної середньої освіти вкрай важливими є положення закону «Про освіту» (2017) про систему забезпечення якості в закладах освіти. Така система, як зазначено в цьому законі включає «стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти; систему та механізми забезпечення академічної доброчесності; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти; забезпечення наявності необхідних ресурсів для

організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти; створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування тощо» (Закон «Про освіту» (2017).

Активізує розвиток ЗЗСО система зовнішнього забезпечення якості освіти, що може включати: інституційну акредитацію; громадську акредитацію закладів освіти; зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання; інституційний аудит; моніторинг якості освіти; атестацію педагогічних працівників; сертифікацію педагогічних працівників; громадський нагляд тощо.

Удосконаленню діяльності ЗЗСО також сприяє дотримання академічної доброчесності, як сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень, що відображено в Статті 42. До таких правил відносяться обов'язкове посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Законом визначається, що дотримання академічної доброчесності здобувачами середньої освіти – це: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.

Новацією в системі організації і управління закладом загальної середньої освіти є включення норм і правил щодо інституційного аудиту (Стаття 45) як комплексної зовнішньої перевірки та оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти, які забезпечують його ефективну роботу та сталий розвиток. Метою такого заходу є оцінювання якості освітньої діяльності закладу освіти та вироблення рекомендацій щодо підвищення якості освітньої діяльності закладу освіти та вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти; приведення освітнього та управлінського процесів у відповідність із вимогами законодавства та ліцензійними умовами.

Задля забезпечення об'єктивного оцінювання діяльності закладу загальної середньої освіти може здійснюватися система послідовних і систематичних заходів, метою яких є виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти (інших суб'єктах освітньої діяльності), встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напряду і причин відхилень від цілей, тобто моніторинг якості освіти (Стаття 48).

У розділі «Міжнародне співробітництво» як інноваційний підхід у розвитку закладу загальної середньої освіти, розкрито можливості сприяння держави міжнародному співробітництву у сфері освіти на основі «здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва; створення належних правових та фінансово-економічних умов для міжнародного співробітництва, зокрема, встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті та фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, відрядження за кордон учасників міжнародних проектів і програм відповідно до умов договорів; сприяння залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання наукових, освітніх та інших програм і проектів; популяризації та координації діяльності, пов'язаної з міжнародним співробітництвом,

створення відповідних інформаційних центрів, у тому числі за кордоном; надання консультативної підтримки з питань міжнародного співробітництва у сфері освіти і науки; здійснення іншої діяльності відповідно до законодавства». (стаття 82).

Водночас констатовано, що держава сприяє міжнародному співробітництву у сфері освіти шляхом:

- здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва;
- створення належних правових та фінансово-економічних умов для міжнародного співробітництва, зокрема, встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті та фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, відрядження за кордон учасників міжнародних проектів і програм відповідно до умов договорів; сприяння залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання наукових, освітніх та інших програм і проектів;
- популяризації та координації діяльності, пов'язаної з міжнародним співробітництвом, створення відповідних інформаційних центрів, у тому числі за кордоном;
- надання консультативної підтримки з питань міжнародного співробітництва у сфері освіти і науки; здійснення іншої діяльності відповідно до законодавства (стаття 84).

Концептуалізація управління в сфері освіти передбачає діяльність, за допомогою якої кошти та процедури мобілізуються для досягнення цілей організації, що в основному включають управлінські та техніко-адміністративні аспекти, тобто менеджмент передбачає залучення людей до діяльності в освітніх процесах, які забезпечують задоволення суспільного попиту. Управління – це процес мобілізації компетентності та енергії людей, колективно організованих таким чином, щоб за допомогою своєї активної та компетентної участі вони сприяли досягненню максимально можливої мети свого робочого підрозділу, в даному випадку освітніх цілей. Таким чином, розуміння концепції

управління, заснованої на максимізації соціальних процесів як сили та стимулу для просування змін, вже передбачає саме собою ідею участі, тобто пов'язаної та спільної роботи людей щодо аналізу ситуацій, у прийнятті рішень про їх просування та в діях щодо них, разом, на основі організаційних цілей, зрозумілих та прийнятих усіма.

У діяльності сучасних ЗЗСО важливу роль відіграють органи громадського самоврядування, які створюються «у закладі освіти – за ініціативою учасників освітнього процесу; на місцевому (територіальному) рівні – за ініціативою фізичних осіб та/або громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства», на національному (всеукраїнському) рівні – за ініціативою громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства» (Стаття 83) (Закон «Про освіту», (2017).

Органами громадського самоврядування у сфері освіти є: органи громадського самоврядування закладу освіти; конференції (форуми, з'їзди) учасників освітнього процесу, закладів освіти, їх об'єднань, що скликаються на території відповідного населеного пункту, об'єднаної територіальної громади, району, області, країни.

Наприкінці ХХ століття законодавче забезпечення розвитку закладів загальної середньої освіти України визначалося й іншими нормативно-правовими актами, серед яких концепції, положення, інструкції, методичні рекомендації.

З поміж інших, це: «Концепція державного стандарту загальної середньої освіти України» (1996), «Концепція національного виховання» (1994), «Концепція національного художнього виховання дітей, учнівської та студентської молоді в умовах

відродження української національної культури» (1995), «Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні» (1996); «Положення про загальноосвітні навчальні заклади» (2000), «Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів» (1994) «Положення про середню загальноосвітню школу України» (1991), «Положення про групи продовженого дня у загальноосвітніх школах» (1991), «Тимчасове положення про гімназію» (1992) та інші.

У науковому виданні Н. Лісової «Державно-громадське управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України» розглядається проблема державного регулювання розвитку ЗЗСО (Лісова, 2018). Автор розглядає питання розвитку загальної середньої освіти як наукового феномену та об'єкту державно-громадського управління. Зокрема, актуальними питаннями виокремлюються проблема сутності державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти, методологічні підходи до феномену державно-громадського управління загальною середньою освітою, державно-громадське управління загальною середньою освітою в умовах реформаційних змін.

На увагу заслуговує думка дослідниці щодо проблем державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України (стан державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах, особливості міжнародного та вітчизняного досвіду державно-громадського управління загальною середньою освітою, соціально-педагогічні умови розвитку загальної середньої освіти в громадах малих міст України.

Не менш важливим, на думку автора, є вирішення проблеми теоретико-методологічних основ моделювання державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України на засадах системології та синергії, що розглядаються на основі принципів державного управління загальною середньою освітою у контексті взаємодії з громадами малих міст України, теоретичного обґрунтування змісту, структури,

форм і технологічної сутності моделі системи державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України, управлінської діяльності відділу освіти в нових умовах самоврядування і громад малих міст, організаційно-методичного супроводу державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти (Лісова, 2018, с. 76).

Автор підкреслює, що на початку ХХІ століття у розвитку загальної середньої освіти та закладів освіти варто визначати механізми державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України. Наголошується на феномені механізмів державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти і творення освітньої політики на місцевому рівні, на системі механізмів реалізації освітньої політики в малих містах України, механізму соціального партнерства як основа державно-громадського управління розвитком загальної середньої освіти.

Питанням розвитку ЗЗСО присвячено навчально-методичний посібник В. Ковальчук «Освітньо-виховні системи закладів середньої освіти», в якому висвітлено історію дослідження педагогічних систем, освітньо-виховних систем та розкрито їх сутність, ознаки та типологію; проаналізовано особливості освітньо-виховних систем у різних загальноосвітніх навчальних закладах; обґрунтовано педагогічно спеціалізовану компетентність майбутнього вчителя здійснювати професійну діяльність в умовах варіативності освітньо-виховних систем (Ковальчук, 2018).

Значну увагу історико-педагогічним питанням розвитку ЗЗСО приділено у працях Л. Березівської. Зокрема, в статті «Реформування загальної середньої освіти в радянській Україні в умовах авторитарного суспільства (1931-1991): історіографія та джерела» дослідниця розкриває організаційно-змістові основи, позитивні й негативні тенденції реформування загальної середньої освіти в радянській Україні (1931-1991). Автором укладено на основі дібраної, систематизованої й класифікованої джерель-

ної бази бібліографічний список історіографії (статті, брошури, монографії, посібники, дисертації тощо дослідників 30-х років ХХ ст. – 2018 р.) і джерел (нормативно-правові документи; періодичні або продовжувані видання: «Радянська школа», «Збірник наказів Народного комісаріату освіти», «Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР», «Радянська освіта» та ін.; статті, брошури досліджуваного періоду тощо) із зазначеної проблеми. Пропонований бібліографічний список, що відображає еволюцію вітчизняної педагогічної думки, засвідчує складний і суперечливий шлях відродження української освіти, зокрема і закладів загальної середньої освіти, на основі національного, демократичного, гуманістичного принципів в умовах розбудови української державності (Березівська, 2008). Дослідниця відмічає, що вивчення означеної проблеми крізь призму історіографії та джерелознавства сприятиме інформаційному забезпеченню подальшого історико-педагогічного студювання реформ і контрреформ минулого як складників державної освітньої політики в контексті суспільно-політичних, соціально-економічних, педагогічних детермінант.

Українська вчена Н. Віденко, досліджуючи розвиток загальної середньої освіти в Україні у період формування незалежності, розкриває процеси розвитку системи загальної середньої освіти в Україні на основі зробленого аналізу якісних змін у структурі мережі як у межах усєї держави, так і по областях. Автор наголошує, що у період становлення незалежності з'явилися загальноосвітні навчальні заклади I ступеня (початкова школа); II ступеня (основна школа); III ступеня (старша школа), які могли функціонувати інтегровано або самостійно: середні загальноосвітні школи (I, II, III ступенів або поєднання їх), спеціалізовані школи (школа-інтернат); гімназії (II – III ступені), ліцеї (III ступінь), колежіуми (III ступінь), загальноосвітні школи-інтернати для дітей, які потребують соціальної допомоги, корекції фізичного та розумового розвитку, загальноосвітні санаторні школи-інтернати (I – III ступені); школи соціальної реабілітації для дітей, які по-

требують особливих підходів у вихованні, вечірні школи (II – III ступені) (Віденко, Розвиток загальної середньої освіти в Україні в період незалежності).

Автор констатує, що динаміка мережі середніх навчальних закладів в роки незалежності була позитивною, тоді як учнівський контингент та кадрові педагогічні ресурси демонстрували негативну динаміку. Період розвитку середньої освіти та закладів загальної середньої освіти характеризується Н. Віденко загалом як період позитивного поступу. Підкреслено, що в цей період розроблено й адаптовано освітянське законодавство, інтенсифіковано національну освіту, проведено ряд важливих реформ у сфері змісту і якості середньої освіти, реалізовано сукупність інновацій, які стали факторами інтеграції української середньої школи до світового та, насамперед, європейського освітнього простору. Це сприяло забезпеченню високого рівня розвитку людини й суспільства в Україні, зміцненню української держави, її позицій на міжнародному і європейському рівні (Віденко, Розвиток загальної середньої освіти в Україні в період незалежності).

Український дослідник М. Набок наголошує на позитивних чинниках розвитку закладів загальної середньої освіти на початку XXI століття, що виражається у реорганізації системи освіти в сільській місцевості, метою якої є консолідація мережі шкіл шляхом точкового покращення матеріального стану опорної школи, пониження ступеня або закриття наближених шкіл та організації підвезення учнів шкіл-філій до опорної школи. Розпочатий в кінці 90-х років XX століття процес утворення шкільних освітніх округів, підкреслює М. Набок, поступово трансформувалася у процес створення опорних шкіл об'єднаних територіальних громад. Як засвідчує автор, з 135 опорних шкіл в Україні 39 – заклади в об'єднаних територіальних громадах. Уже зараз зрозуміло, що опорні школи дають кращі результати у здобутті якісної освіти та створенні умов для навчання дітей (Набок, 2017, с. 247).

Зазначимо, що опорні школи – це початок створення єдиного освітнього простору на рівні об'єднаних територіальних громад, яке комплексно розв'язує питання освітньої децентралізації. Це створює можливість доступу до конкурентної освіти для усіх школярів, незалежно від місця проживання. Єдиний освітній простір передбачає системну комунікацію опорних шкіл на рівні кожної об'єднаної територіальної громади в межах адміністративно-територіальної одиниці. Крім того, на базі окремих із цих шкіл діти разом займатимуться у кращих творчих гуртках, зможуть отримувати поглиблені знання з окремих дисциплін на базі кращих опорних шкіл. Тому створення опорних шкіл як освітніх центрів в округах сільської місцевості має вирішувати питання забезпечення якісної освіти, а в перспективі опорна школа повинна стати ядром сільської громади (Набок, 2017, с. 249).

Як зазначено у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, «проблемою, яка потребує розв'язання, є суттєве погіршення якості загальної середньої освіти протягом 1992-2016 років, що є наслідком ряду таких факторів: зменшення обсягів фінансування; зниження рівня оплати праці вчителя; незадовільне матеріально-технічне забезпечення шкіл; бюрократизація системи управління освітою; застарілі зміст освіти та методики викладання». Це зумовило появу негативних тенденцій у розвитку шкільної освіти, що проявилися у збільшенні частки молоді, яка здобуває освіту за кордоном та у зниженні показників України у міжнародних дослідженнях конкурентоспроможності та інноваційної привабливості, які впливають на економічний розвиток України» (Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, 2016).

Характерними ознаками нинішньої загальної середньої освіти є наявність переважно у великих містах навчальних закладів, що надають високоякісну (елітарну) освіту. Водночас

М. Набок відмічає, що переважаючим є домінування в системі освіти шкіл з невисокою якістю освітніх послуг. Крім того, стали проявлятися територіальні відмінності в якості загальної середньої освіти, зокрема між сільськими та міськими школами, між окремими регіонами. Характерною особливістю розвитку загальної середньої освіти України на початку третього тисячоліття є те, що до розробки стратегій і програм її розвитку державна влада підходить з урахуванням досягнень інших країн у цій сфері з метою формування єдиної освітньої стратегії європейського простору. Вивчаючи особливості побудови, організації та управління, технології шкільної освіти, переймаючи досягнення та досвід розвитку інших національних систем середньої освіти, Україна тим самим сприяє їх зближенню, взаєморозумінню, співробітництву (Набок, 2017, с. 245).

Аналітичні і концептуальні підходи до розвитку закладів загальної середньої освіти відображені в збірнику «Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність» (Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність, 2021) та монографії «Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, 2021).

На основі аналізу розвитку ЗЗСО в кінці ХХ – початку ХХІ століття доведено, що сучасні нормативно-правові акти, спрямовані на модернізацію системи освіти, розробляються з урахуванням основоположних для України документів, зокрема Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (2019), Національної економічної стратегії на період до 2030 р. (2021) та Стратегії людського розвитку (2021).

Серед цілей сталого розвитку України звертається увага на: забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та можливості навчання впродовж життя для всіх; розширення партнерської взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науки, освіти та організацій громадянського суспільства; досягнення високого рівня науки,

освіти та охорони здоров'я; децентралізацію та впровадження регіональної політики, яка передбачає гармонійне поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів; збереження національних культурних цінностей і традицій.

У реалізації поставлених завдань у сучасних умовах децентралізація є однією з ключових трансформацій в освіті. Актуальними для подальшого розвитку позашкільної освіти, національно-патріотичного, військово-патріотичного і громадянського виховання є закони України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (2016), «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху» (2019); укази Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» (2019), «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» (2018); розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні» (2018), «Про затвердження плану заходів на 2019-2022 роки з реалізації Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні» (2019).

На рівнях повної загальної середньої (початкової, базової і профільної середньої) освіти інноваційними є Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. та план заходів на 2017 – 2029 рр. з її запровадження, підтримані Урядом у 2016 році. Мета Концепції – проведення докорінної та системної реформи щодо нового змісту освіти, спрямованого на формування компетентностей ХХІ століття; формування нового шкільного вчителя, який володіє сучасними методиками викладання і здатний реалізовувати педагогіку партнерства; створення нової системи контролю якості освіти та сучасної системи управління й адміністрування школами. Концепція «Нова українська школа» унормована новим рамковим Законом України «Про освіту» (2017), який запроваджує 12-річне навчання, починаючи

з 2018 р., а також спеціальним Законом України «Про повну загальну середню освіту». За законом школи поділено на початкові (1-4 класи), гімназії (5-9 класи), ліцеї (10-12 класи). Профільні ліцеї матимуть два спрямування – академічне та професійне. Ліцеї академічного спрямування передбачають подальше навчання у закладах вищої освіти (ЗВО). Ліцеї професійного спрямування орієнтуються на ринок праці та професійну підготовку до нього, опанування професії. Здобуття освіти професійного спрямування не обмежує право вчитися далі на інших рівнях, зокрема й у ЗВО. Після кожного з рівнів освіти (початкова – базова середня – профільна середня) проводиться державна підсумкова атестація, за результатами якої учнів зараховують на інший рівень. (Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, 2021).

В. Ковальчук досліджено педагогічні системи, зокрема особливості освітньо-виховних систем та розкрито їх сутність і типологію. Автором проаналізовано особливості освітньо-виховних систем у різних освітніх закладах, обґрунтовано педагогічно спеціалізовану компетентність майбутнього вчителя здійснювати професійну діяльність в умовах варіативності освітньо-виховних систем (Ковальчук, 2018).

Дослідження Т. Лукіної «Управління якістю загальної середньої освіти» зосереджено на умовах вибору й реалізації тієї чи іншої моделі самооцінювання якості загальної середньої освіти (паралельної, комбінованої або корпоративної), на які надзвичайно сильно впливають національні та історичні традиції. Автор підкреслює, що «класичні» моделі самооцінювання набувають додаткових місцевих ознак» (Лукіна, 2020).

У науково-практичному коментарі І. Осадчого «Педагогіка якості освіти: планування роботи закладу загальної середньої освіти» розглядаються актуальні питання менеджменту якості та оцінювання роботи ЗЗСО, зокрема планування та яка його роль і місце в структурі всеохопного менеджменту якості (Total Quality Management), програма якості та її використання, плану-

вання роботи закладу загальної середньої освіти, в якому впроваджено педагогіку якості освіти, стратегія розвитку ЗЗСО тощо (Осадчий, 2020).

Пошуку шляхів вирішення проблем модерної розбудови інформаційних систем в окремих сегментах освіти присвячена монографія колективу авторів ДНУ «Інститут освітньої аналітики» «Розвиток інформаційних систем управління освітою як інструмент реалізації державної освітньої політики». Зокрема, розглядаються питання щодо спектру інструментів реалізації державної політики у галузі загальної середньої освіти на основі освітньої статистики та аналітики; особливості розроблення інформаційно-аналітичної системи оцінювання стану загальної середньої освіти на базі статистичних даних тощо (Розвиток інформаційних систем управління освітою, 2020).

Підкреслимо, що розвиток закладів загальної освіти у перші два десятиліття XXI століття в сучасній Україні відбувався швидкими темпами і був спрямований на виконання завдань, визначених у законах, положеннях, інструкціях, інструктивних листах, наказах тощо.

Одним із шляхів вирішення проблем розвитку закладів загальної середньої освіти на початку XXI століття є осучаснення системи управління освітніми установами. Насамперед, це формування позитивного освітнього середовища на основі автономізації (Всесвітній банк.2013. URL: <http://wbfiles.worldbank.> ; Higham & Earley 2013; Kara S. Finnigan. Charter School Autonomy).

Значну увагу питанням автономії навчального закладу приділено у законі України «Про освіту» (2017). Зокрема, визначено *поняття, види та обсяг автономії* (фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти) (стаття 6); *державні гарантії* академічної, організаційної, фінансової і кадрової автономії закладів освіти (стаття 23); *особливості взаємовідносин засновника або уповноваженої ним особи – заборона* втручання в діяльність закладу освіти, що здійснюється ним у

межах його автономних прав, визначених законом та установчими документами), встановлення та закріплення права можливості засновника або уповноваженої ним особи делегувати окремі свої повноваження органу управління закладу освіти та/або його наглядовій (підзвітній) раді (стаття 25) (Закон України «Про освіту»).

За законом України «Про повну загальну середню освіту» (2020) визначальним механізмом контролю за фактично абсолютною автономією діяльності закладів освіти, елементом впровадження державно-громадського управління у сфері освіти є функціонування наглядових (підзвітних) рад, які здійснюють наглядові функції щодо усіх видів автономій закладу: академічної, організаційної, кадрової та фінансової. Стаття 31 згаданого закону визначає юридичну самостійність закладу загальної середньої освіти, його право набувати майнові та немайнові права, виступати стороною у юридично-правових процесах, мати у власності кошти та інше майно відповідно до законодавства (Закон України «Про повну загальну середню освіту»). Ця ж стаття визначає, що заклад загальної середньої освіти має самостійний баланс, розрахункові та інші рахунки у фінансових установах і банках державного сектору, може мати бланки, печатки та штампи із своїм найменуванням і символікою. Закладам загальної середньої освіти надається право проводити інноваційну діяльність та можливість укладання з цією метою відповідних договорів про співпрацю з іншими закладами освіти (науковими установами), підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами (Закон України «Про повну загальну середню освіту»).

Аналіз міжнародних і європейських документів дає підстави визначити критерії автономності шкіл: 1) планування та затвердження бюджету; 2) управління кадрами; 3) участь шкільної ради в управлінні школою; 4) оцінка діяльності школи та досягнень здобувачів освіти; 5) підзвітність перед зацікавленими сторонами. Застосування цих критеріїв полегшує проведення

бенчмаркінгу у сфері автономності шкіл (Eurydice and European Commission, 2007; Higham & Earley, 2013).

На основі аналізу наукової літератури та законодавчих актів нами виокремлено чотири стадії автономії (Всесвітній банк. 2013. Eurydice and European Commission. 2007. School Autonomy in Europe): початкова; така, що формується; сформована; розвинена (передова) (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Стадії автономності закладу загальної середньої освіти

Стадія	Змістова характеристика автономності
Початкова	Освітня політика відсутня або ж діяльність обмежена
Така, що формується	Робота з формування освітньої політики щодо автономії тільки ведеться
Сформована	Автономія часткова
Розвинена (інноваційна)	Повна автономія, досвід впровадження якої може поширюватися на інші заклади освіти

Джерело: систематизовано авторами на основі Всесвітній банк. 2013. URL: <http://wbfiles.worldbank.org/documents/hdn/>; Eurydice and European Commission. 2007. School Autonomy in Europe

Розмежовані чотири рівні автономії: а) повна автономія – школи самостійно приймають рішення в рамках заданих норм без зовнішнього втручання; б) обмежена автономія – школам надана можливість вибору з визначеного набору варіантів рішень та/або узгодження рішення з вищими органами; в) відсутність автономії; г) місцева влада обмірковує можливість надання школам права прийняття самостійних рішень у тій чи іншій сфері.

Можна виділити декілька сфер діяльності, в яких може проявлятися автономність шкіл: 1) складання списку навчальних предметів; 2) визначення змісту предметів; 3) вибір підручників; 4) найм вчителів; встановлення заробітної плати вчителям; 5) розподіл бюджетних коштів та інші.

Наголосимо на академічній автономії закладу освіти як забезпечення права закладу освіти приймати рішення та його здатність нести відповідальність, щодо власної освітньої діяльності. Така автономія надає право на (рис. 1. 2.):



Рис. 1.2. Складові академічної автономії закладу загальної середньої освіти.

Слід підкреслити, що існує загальноприйнята світова практика щодо обмеження автономії ЗЗСО, суть якого полягає у запровадженні обов'язкового компоненту, постановки цілей на національному рівні та організації моніторингу успішності школярів тощо.

Розглядаючи академічну автономність, підкреслимо, що зміст навчальних програм формується на підставі державних загальнообов'язкових стандартів освіти, що визначають їхню обов'язкову та варіативну частину. Основну частину навчальної програми кожної школи становить обов'язковий компонент, варіативну частину (до 25% змісту навчальних програм) ЗЗСО можуть визначати самостійно, вибираючи предмети залежно від цілей та завдань школи, а також інтересів та здібностей учнів.

Закладам загальної середньої освіти в Україні надано значну самостійність і у питаннях освітньої практики, і у виборі системи контролю та оцінювання. Вони мають право вибирати форми, засоби та методи навчання. В рамках державних загальнообов'язкових стандартів освіти, навчальних планів, санітарних та інших нормативів заклади загальної середньої освіти самостійно визначають навчальне навантаження та режим діяльності здобувачів освіти. Освітні установи самостійні у виборі методів, форм та періодичності проведення поточного контролю успішності та проміжної атестації здобувачів освіти (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>). ЗЗСО надає достатню самостійність у навчальному процесі, у них сьогодні побільшало можливостей, свободи дії та прав організувати роботу в залежності від соціально-економічних і освітніх потреб.

Автономність закладів освіти дозволяє вибудовувати власну систему планування, яка могла б забезпечити розвиток установи в довготривалій, середньостроковій і короткостроковій перспективі. Така система потребує використання стратегічного підходу в плануванні. Б. Ренькас, розглядаючи проблему формування стратегії розвитку закладу загальної середньої освіти, наголошує на актуальних проблемах щодо визначення основних стратегічних завдань закладів освіти та їх вплив на створення іміджу закладу освіти (Ренькас, Формування стратегії).

Автором виокремлено основні елементи структури стратегії розвитку та підкреслено, що стратегія розвитку закладу за-

гальної середньої освіти розглядається як загальний план розвитку закладу на довгострокову перспективу. Її метою є визначення певних напрямів, порядку дій для підготовки ефективного функціонування конкурентоспроможного закладу в перспективі. Водночас виокремлює взаємопов'язані етапи, які становлять єдине ціле, як модель, що містить необхідні, логічно структуровані елементи (рис. 1.3.).



Рис. 1.3. Елементи створення стратегії закладу загальної середньої освіти.

Джерело: (Ренькас, Формування стратегії).

Для успішного впровадження Програм розвитку ЗЗСО важливими є: здійснення аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників діяльності закладу освіти; розробка стратегії колективом закладу освіти з участю представників наглядових рад; експертизи коректності стратегії та аналізу зв'язків з іншими планами роботи закладу. А наявність освітньої програми, положень про вну-

трішню систему забезпечення якості освіти, схвалення стратегії педагогічною радою закладу; затвердження стратегії засновником, упровадження стратегії в дію наказом директора закладу забезпечує ефективність діяльності закладу загальної середньої освіти. Не менш важливими є контроль і коригування стратегії у процесі реалізації, підготовка і публічне презентування звіту про виконання стратегії розвитку директором на щорічних загальних зборах (конференції) колективу.

Зазначимо, що стратегія – це шлях, який складається з декількох етапів, який має пройти установа, заклад від свого нинішнього стану до того цільового стану, який планується і передбачається (Кирда, 2005, с. 16–17; Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти (2014); Телетов & Лазоренко, 2019). Таким чином, можна зробити такий висновок, що стратегія – це програма, план, генеральний курс суб'єкта управління з досягнення ним стратегічних цілей у будь-якій галузі діяльності.

Дослідники (Лук'янова, 2023; Мешко & Мешко, 2020 та інші) вважають, що стратегія повинна:

- включати чіткі цілі, результат буде вирішальним для загального результату справи; зберігати ініціативу;
- концентрувати основні зусилля у необхідний період часу та у потрібному місці;
- передбачати таку еластичність поведінки, щоб використовувати меншу кількість ресурсів для досягнення максимального результату;
- позначати скоординоване керування;
- припускати коректний розклад певних операцій;
- забезпечувати гарантовані ресурси. У сучасних умовах будь-яка організація, у тому числі й освітня, потребує наявності стратегії, яка має чітко відповідати умовам функціонування освітньої установи.

Сучасні дослідники (Гонтаровська, 2012; Гавриленко, 2018; Коновальчук, 2014; Лук'янова, 2023) підкреслюють важливість

аналітики щодо освітніх трендів і тенденцій, розуміння яких сприятиме актуалізації інноваційних підходів, напрямків і цілей: дистанційне навчання, мережеве навчання, сімейне (домашнє) навчання; особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний підходи; педагогіка партнерства; запобігання булінгу (цькування); демонополізація післядипломної освіти; STEM-освіта; формувальне оцінювання; гейміфікація освіти; цифровізація освіти, інтернет, мобільні, хмарні технології, відео орієнтоване навчання; адаптивне, змішане, перевернуте навчання тощо.

Соціально орієнтована стратегія закладу освіти реалізується через механізм виокремлення зовнішніх (органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські організації, соціальні організації, засоби масової інформації тощо) і внутрішніх (учасники освітнього процесу закладу та ін.) стейкхолдерів та аналіз їхніх очікувань щодо обставин і результатів діяльності закладу.

Охарактеризовано етапи процесу розроблення, формулювання та впровадження стратегії розвитку закладу загальної середньої освіти. Надано примірну структуру стратегії розвитку закладу загальної середньої освіти.

Наразі актуальність побудови стратегії розвитку закладу освіти очевидна. Значний вплив на розуміння такої потреби відбувся впродовж останніх років унаслідок імплементації Закону України «Про освіту» (2017), процесів проведення інституційного аудиту закладів освіти, прийняття Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020).

Цікавою є точка зору А. Кирди щодо тенденції розвитку цілей освіти в розвинених країнах світу і Україні. Дослідниця виокремила чотири провідні тенденції розвитку цілей освіти: *зростання ролі мети освіти в розвитку навчально-виховного процесу*: дедалі частіше мета починає розглядатися як вихідна точка, що визначає всі основні компоненти освітнього процесу – зміст, методи, ефективність; *окреслення загальних перспективних цілей освіти*, що пов'язані з цінностями, є трансцендентальними

за своєю природою і спрямовуються на виховання й навчання учнів – майбутніх гідних громадян країни, здатних примножити її потенціал і зберегти стабільність та спадкоємність інститутів влади; такий тип цілей ухвалюється на найвищому державному рівні, він формує базис освіти та напрями розвитку школи; *диференційоване розроблення освітніх цілей, що відбувається на різних рівнях (регіональному, окружному, шкільному)* і дозволяє визначити проміжні цілі освіти, які враховують проблеми, особливості й потреби окремого регіону чи округу; *конкретизація навчально-виховних цілей на рівні окремого освітнього закладу та розроблення шляхів їх досягнення*; такі цілі визначаються вчительським колективом разом із батьками і місцевою адміністрацією, коли на шкільному рівні плануються і формуються навчальні програми для свого навчального закладу; конкретними цілями керуються у шкільній роботі, вони тісно пов'язані зі змістом, методами і засобами навчання й виховання; ці цілі є головними критеріями, за якими шкільний персонал, батьки та широка громадськість оцінюють роботу певного закладу освіти, оскільки їхнє досягнення може бути вимірним (Кирда, 2005, с. 16–17).

Європейський контекст розвитку закладів загальної середньої освіти виокремлює два основні ракурси осмислення світових тенденцій розвитку освіти у XXI ст.: соціально-економічний та психолого-педагогічний. Освітній процес починає вибудовуватися відповідно до умов постіндустріального суспільства: мережевої структури, взаємопроникнення культур у глобальному масштабі; нової економічної реальності, в якій найефективнішою формою економічного зростання стає розвиток людьми своїх здібностей, а найбільш прибутковими стають інвестиції в людину (Whitty, 2012, с. 65-70).

На 70-й сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, що відбулася у 2015 р. у Нью-Йорку, глави держав та урядів, представники установ системи ООН та діячі громадянського суспільства сформулювали цілі сталого розвитку освіти. Серед

них: 1) якісна інклюзивна освіта (поняття в новій редакції ООН значно розширено); 2) подолання кризи в галузі технічної, математичної та природничої освіти; 3) забезпечення вільного доступу до інформації та знань про сталий розвиток; 4) заохочення гендерної рівності, розширення прав жінок (Участь ЮНЕСКО в 70-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН. Нью-Йорк, 2015.).

У 2015 р. на Всесвітньому форумі ЮНЕСКО прийнято Інчхонську декларацію, яка підтвердила ідею про мирний рух за освіту для всіх, фундаментом якого мають бути справедливість, соціальна інтеграція та визнання гендерної рівності. Зазначалося, що, хоча у напрямі розвитку соціальної справедливості було зроблено серйозні кроки (зокрема, гарантовано 12 років безкоштовного навчання), суспільство все ще далеке від досягнення поставленої мети. Ключова ідея декларації – зміна життя людей за допомогою освіти, яка є основною рушійною силою розвитку суспільства. Умови її реалізації – «забезпечення загальної інклюзивної та справедливої якісної освіти та навчання протягом усього життя для всіх» (Інчхонська декларація: концепція розвитку освіти до 2030 року).

У стратегічних програмах ЄС декларується головна мета розвитку європейської освіти, яка узгоджується із завданням забезпечення соціальної справедливості – підвищення ефективності навчання для всіх за допомогою досягнення високої якості початкової та неперервної професійної педагогічної підготовки. Для її досягнення необхідно: 1) забезпечити процес здобуття освіти протягом усього життя та мобільність його учасників; 2) підвищити якість та ефективність навчання (особливо виділяються навички читання, рахунки; розвиток математичних умінь; формування інтересу до природознавства та техніки, вдосконалення лінгвістичних здібностей); 3) зробити пріоритетами рівність, соціальну згуртованість, прояв активної громадянської позиції з тим, щоб усі громадяни (незалежно від їх особистих якостей, соціальних чи економічних умов життя) могли отримувати необхідну для їх роботи освіту протягом усього життя; 4) сприяти на

всіх освітніх рівнях та в ході професійної підготовки творчості та інноваційної діяльності, (включаючи підприємництво), т.к. саме вони є ключовими факторами сталого економічного розвитку. Особливо рекомендується сприяти формуванню у учнів компетенцій у цифровій сфері, розвитку ініціативи та поінформованості у культурному житті суспільства (Education and Training Policies (ET 2020)).

У стратегічній програмі на період 2016-2020 рр. названі пріоритети сучасної освіти:

- формування навичок та компетенцій, що сприяють працевлаштуванню;
- спрямованість процесу навчання на інноваційну діяльність; виховання активної громадянської позиції; забезпечення сприятливого входження у доросле життя за допомогою формування креативності, ініціативності та критичного мислення;
- розвиток інклюзивної освіти; прагнення рівності, запобігання дискримінації, формування громадянських компетенцій, демократичних цінностей;
- організація відкритої та інноваційної освіти, що повністю відповідає цифровій епосі;
- підтримка педагогів (вдосконалення процесів їх набору, відбору, підготовки, забезпечення безперервної професійної освіти);
- встановлення еквівалентності умінь та кваліфікацій учнів з метою полегшення процесу навчання, мобільності робочої сили (зокрема, за допомогою Європейської еталонної системи якості);
- здійснення постійних, рівнозначних інвестицій в освіту (Education and Training Policies (ET 2020)).

Стратегія Міжнародного банку реконструкції та розвитку так само орієнтує на якісну освіту для всіх. Всі діти і вся молодь, а не тільки вихідці з забезпечених сімей, або ті, хто особливо обдарований, повинні в школі отримувати необхідні знання та на-

вички, що дозволяє вести здоровий і продуктивний спосіб життя і забезпечує гідну роботу (Стратегія сталого розвитку України до 2030 року).

Найважливішими цілями цієї стратегії є:

- перехід від кількості до якості: від загального охоплення шкільною освітою до якісного навчання всіх учнів (тобто школи повинні забезпечувати якісну освіту);
- забезпечення рівності в отриманні освіти та доступу до неї на всіх щаблях представників соціально не захищених верств населення;
- скорочення різниці в освітніх досягненнях різних учнів за допомогою впровадження ефективних підходів.

У контексті названих цілей до стратегічних напрямів розвитку освіти віднесено: її реформування з урахуванням нових знань і з метою підвищення якості, створення сучасної інформаційної бази з даними про реформи в цій сфері на глобальному рівні. Це передбачає не тільки вкладення ресурсів та технічне сприяння, але також підвищену увагу до питань підзвітності виділених коштів та виконання поставлених завдань; розробку механізмів стимулювання країни, яка активно рухається у напрямку поставленої глобальної мети (Стратегія сталого розвитку України до 2030 року).

Ідея про соціальну справедливість, збагачена концепцією людського капіталу, про економічну ефективність освіченої людини, внесла в освітню парадигму значні зміни. Хоча головний постулат говорить: «Система освіти вибудовується навколо учня», – його сенс у нових умовах змінився: мається на увазі не розвиток окремого індивіда, а розвиток усіх разом. У переосмисленій парадигмі акцент робиться не на індивідуалізмі, замкнутості, конкурентоспроможності, а на формуванні унікальної особистості, комунікативності, взаємопідтримці, допомоги, емпатії, участі. В основі її ідеології – стратегія сталого розвитку суспільства. Пошук вирішення соціальних питань переноситься на освіту: воно має впоратися з проблемою скорочення професій та

робочих місць, знайти комфортні способи та засоби входження кожної молодої людини в життя та пристосування її до нових умов виробництва. Відповідно, змінюються освітні ідеологія та політика. Так, відомо, що у XX ст. у всьому світі державна освіта зберігала форму ідеологічного контролю, нав'язаного домінуючими групами, але при цьому надавала соціальну мобільність окремим, як правило, обдарованим людям. Сьогодні школа орієнтується на мобільність усіх членів суспільства, працюючи над підвищенням рівня досягнень кожного учня, розвитком здібностей з раннього дитинства, зміною ставлення до відстаючих тощо. У минулому столітті школи в більшості розвинених країн демонстрували подібні характеристики: стандартизовані форми організації, загальний стиль класної кімнати, типові навчальні програми та цілі навчання.

У XXI ст. у ряді країн ці характеристики кардинально змінилися. Стали іншими стиль, форма і зміст усього освітнього простору (архітектура будівель шкіл, дизайн приміщень, навколишній школу ландшафт, техніка), який перетворився на відкрите, доступне, гнучке, здатне до трансформацій середовище. Воно дозволяє здійснювати різновікове спілкування та навчання учнів, застосовувати методи, що розвивають множинний інтелект, поєднувати навчання з відпочинком. Слід наголосити: у XXI ст. системи освіти не розвиваються, а кардинально змінюються. Освіта прагне працювати на випередження (її завдання – забезпечити шлях сталого розвитку суспільства); стає інвестицією, що підвищує економічну цінність людей, а отже, загальну продуктивність та економічну конкурентоспроможність країни.

Нові умови диктують зміни у психолого-педагогічних підходах до навчання та змісту освіти. Змінюються теоретичні установки, особливе значення у трансформації дидактичних положень та принципів набуває концепція «Екологія освіти та розвитку дитини», яка акцентує особистість учня і відображає його численні зв'язки та взаємодії в суспільстві, зокрема, в сім'ї (Bernstein & Bradley, 2014).

Освітня ідеологія орієнтується на положення позитивної психології М. Селігмана, яка побудована на трьох основних засадах: 1) акцентування на позитивних, а не на негативних емоціях; 2) використання позитивних якостей особистості, її переваг, сильних сторін, здібностей; 3) звернення до соціальних інститутів (демократія, міцна сім'я тощо), що сприяють позитивному розвитку кожної людини та суспільства в цілому (Seligman & Ernst & Gillham & Revich & Lindkins, 2009, p. 293 – 311). Освіта має бути спрямована в майбутнє, орієнтуватися на позитивні емоції, здоров'я та когнітивні здібності людини, гармонію у відносинах, пошук смислів, волю і свободу, позитивні досягнення, соціальну відданість. Постулюється розуміння індивідуумів не як обмежених і зумовлених, а як людей, які мають потенціал до розвитку. У контексті оновлених установок в освіті набувають розвитку нові форми партнерства між шкільними акторами, державними організаціями та приватними суб'єктами. Усі беруть участь у створенні нових навчальних програм, переосмисленні умов організації освіти та процесу навчання. Учасників, які пропонують нові підходи та методи, стає дедалі більше, і серед них не лише навчальні заклади, а й освітні портали та сайти, які дозволяють людям із найрізноманітніших верств суспільства та різних країн взаємодіяти та навчатися один у одного. Зміна атмосфери в школі сприяє новим уявленням про виховання: установка на формування конкурентоспроможності учнів залишається у минулому столітті – XXI ст. акцентує новий колективізм. Інше значення набуває поняття «лідер»: тепер це людина, яка вміє залучити до вирішення проблеми та її творчого виконання кожного зі своєї команди. В основі його характеру – гуманістичне ставлення до людей (жодного не «викинути»), кожному знайти корисну справу). Встановлюється нова ідеологія відносин, саме тому в школі рольову концепцію змінює інша: кожен має бути лідером. Кардинально переглядається ставлення до учнів, що відстають. Педагоги більше не ділять свій клас на здібних та нездатних учнів, які показують добрі результати та відстають. Вони дивляться на

школярів як на людей з різними потребами і здібностями (поняття «можливості» вже практично не використовується), які можна розвинути, покращити, вчасно скоригувати. Установка в процесі навчання робиться на те, що кожен учень повинен досягти максимального рівня досягнень. Педагог зобов'язаний докласти максимум зусиль, щоб жоден з учнів не відставав, вчасно вирішити їхні проблеми, кожному приділити персональну увагу.

У сучасній школі зростає інтерес до методик роботи з учнями, які перенесли травми. Це пов'язано з тим, що вчителі та вчені шукають ресурси для реагування (надання психологічної допомоги, підтримки, збереження сприятливої атмосфери в класі) на наслідки подій, що травмують. З'являється все більше наукових досліджень, присвячених негативному впливу на успіхи у навчанні занепокоєння, депресії, страху, який часто виникає через відсутність у дитини здібностей. Педагоги усвідомлюють необхідність використання методик розвитку емоційного інтелекту учнів. Більше того, останнім часом зростає кількість спеціальних шкіл для реабілітації емоційно травмованих дітей, де вчать за методиками, які значно відрізняються від тих, які використовуються в інтернатах для дітей з проблемами в поведінці. Змінюються підходи до розвитку мультикультуралізму освіти. Прийшло розуміння необхідності обліку національної різноманітності учнів і того, що не слід усіх «перекраювати» під західні цінності. Підвищується значимість білінгвальної освіти, оскільки сьогодні більшість людей говорять не однією, а двома або кількома мовами. Це сприяє полегшенню міжкультурного спілкування, розвитку когнітивних здібностей, розвиває увагу, формує вміння швидкого перемикавання з одного на інше в процесі розв'язання задач (Marian & Shook, 2012).

Переосмислені уявлення про користь одновікової соціалізації: сьогодні вона у багатьох наукових працях розглядається як негативне явище. Вітається навчання різновікових груп, змінюються установки на стиль взаємодії учнів. Полегшити кожному учню процес навчання допомагає міждисциплінарний підхід

формування його змісту. Тематика дисциплін вибудовується в логіці одного часового періоду, тематичні навчальні модулі об'єднуються з проблем і понять, забезпечуючи навчання кільком предметам; акцентується використання тих самих методів у різних дисциплінах. У багатьох країнах введено STEM. Тенденція самореалізації кожного учня виявляється у вибудовуванні сучасного психолого-педагогічного знання в контексті розвитку критичного, креативного, групового мислення. При цьому до важливих завдань у XXI ст. віднесено формування умінь оцінки інформації та вироблення медіаграмотності (10 Trends Transforming Education, 2017).

У розвитку критичного мислення великої важливості набувають навички аргументації своїх висловлювань. Основним принципом у зарубіжній школі, як і раніше, вважається навчання на основі діяльності. Дітям пропонується зробити свій внесок у навчальний процес, наприклад, беручи участь у різних заходах (форумі, спортивних чи тематичних вікторинах тощо) або розігруючи судовий розгляд у юридичних класах. Щоб навчання стало інтерактивним, продуктивним, орієнтованим на розвиток здатності до творчого, адаптивного вирішення проблем, використовуються рольові ігри, тематичні дослідження, проекти, презентації. Особлива увага приділяється формуванню вміння ставити різні питання, розвитку само рефлексії – це сприяє покращенню успішності (Lew & Schmidt, 2014, p. 531).

Ще однією значущою тенденцією є перетворення навчання на процес проектування інновацій. Навіть під час роботи з цифровими засобами учні виступають не стільки користувачами технологій, скільки їх розробниками: пропонують нові підходи, удосконалюють програми, створюють платформи. З метою розвитку у них креативності розробляються інноваційні методи збору даних, які відкривають нові можливості для оцінки інтересів, мотивів та знань. Спрямованість навчання на отримання від учнів креативних інноваційних рішень у роботі з цифровими засобами повністю змінює дизайн шкільних примі-

щень. Бібліотека перетворюється на відкритий, доступний всім простір; створюються навчальні центри, де можна працювати на комп'ютері, творити і одночасно відпочивали. Комфортне та водночас творче середовище забезпечують і нові засоби навчання, зокрема он-лайн ігри, які також розширюють практичний, життєвий досвід учнів. У закордонних школах починають активно застосовуватися технології доповненої реальності (як правило, 3D), які допомагають зберігати позитивне ставлення до навчання, мотивують до високих досягнень, сприяють об'єднанню класу, активізують співпрацю. Викладання і навчання все частіше відбуваються в гнучкому онлайн-середовищі. Деякі школи вже працюють за програмами та планами цифрової грамотності. Вчителі у своїй роботі все більше використовують інтернет та онлайн-курси. Більше того, оцінка знань учнів все частіше здійснюється за допомогою комп'ютера. Нові тенденції в освіті кардинально змінюють роль і місце педагога в освітньому процесі. Сьогодні в роботі вчителя особливого значення набувають лідерські якості особистості та навички наставництва, для формування яких психологи розробили нові програми підготовки та перепідготовки (зокрема, «Новий учитель»). Крім того, у школах створюються групи наставників та інструкторів тренерів.

Глобальні та конкретні освітні цілі викликали інтерес у вчених, які представляють не тільки суспільні та гуманітарні науки, але також нейронауку, яка за останні два десятиліття перетворилася на базу, де відпрацьовуються підходи до навчання різних груп учнів. Її дослідження удосконалювали знання про зв'язок між слухом, обробкою звуків та розвитком грамотності; виявили умови боротьби з дислексією; показали, що діти, які показують успіхи в природничо-наукових галузях знань, навчаються краще в умовах декларативного подання інформації, а гуманітарії – при недекларативному навчанні. Доведено також, що в основі розвитку когнітивних здібностей лежить увага, і навіть невеликі зміни в шкільній атмосфері можуть позитивно позначатися на якості роботи учнів (наприклад, вітання учнів біля дверей класної кім-

нати має як психологічний, так і академічний вплив: зростає їхня залученість у процес навчання, покращується поведінка).

Виявлено, що гарний, сучасний ландшафт і дизайн освітнього простору мають позитивний ефект на рівень досягнень школярів та на ставлення вчителів до своєї діяльності; що стіни з великою кількістю прикрас пригнічують учнів, послаблюють їх увагу і пам'ять, а розташовані на них навчальні посібники, плакати та дитячі роботи, навпаки, позитивно впливають на процес навчання. Встановлено, що поведінка учня є набагато більш серйозним показником його подальшої успішності в досягненні високих результатів, ніж результати тестів (Tarada, 2018, р. 4).

Підсумовуючи, зазначимо: тенденції розвитку освіти свідчать про те, що школа змінюється. Вона перестала бути репресивним інструментом формування авторитарного, жорсткого, конкурентоспроможного освітнього простору, а сприяє індивідуалізації особистості. В основі виховання – толерантність та взаємодопомога. Основна увага приділяється виробленню в учнів так званих м'яких навичок: комунікабельності, креативності, критичного мислення, підприємливості. Пріоритетним став розвиток людського капіталу, забезпечення учнів знаннями і вміннями, які дозволять їм комфортно жити і працювати в постіндустріальному суспільстві.

1.2. Аналіз поняттєво-термінологічного апарату.

Теоретичне осмислення проблеми розвитку закладів загальної середньої освіти наприкінці XX – початку XXI століття вимагає конкретизації та аналізу поняттєво-термінологічного апарату.

У відповідності до контексту нашого дослідження визначено й проаналізовано такі базові поняття: освіта, система освіти, освітні установи, заклад загальної середньої освіти. Алгоритм аналізу ґрунтується на супідлеглості термінів (рис. 1.4).

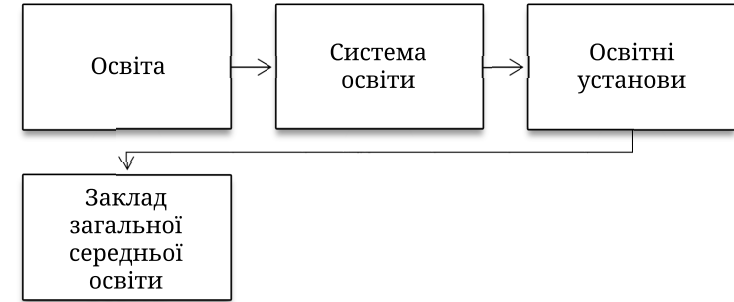


Рис. 1.4. Алгоритм аналізу базових понять дослідження.

Аналіз розпочнемо із найбільш ємного поняття «Освіта».

Національна доктрина розвитку освіти (1993, 2002) визначає освіту як основу розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства; є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені (Дніпренко, 2005, с. 12).

Освіта – це цілеспрямований процес навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства, держави; це складне і багатогранне суспільне явище, сфера передачі, засвоєння і переробки знань і соціального досвіду. Як зазначає М. Фіцула, освіта – це сукупність знань, умінь і навичок, який засвоює людина впродовж життя на основі навчання у процесі формального, неформального та інформального рівня.

Після проголошення незалежності України та прийняття нового освітнього законодавства змінилися і тлумачення відповідних понять. Законом України «Про освіту» (1991, 1996 зі змінами і доповненнями) дається визначення освіти як основи

інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами (Закон України Про освіту 1996).

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаними спільними цінностями і культурою, та держави.

Академік С. Гончаренко (1997) освіту тлумачить як духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, які є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування особистості людини. При цьому головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями. ... В освіті завжди є як формальний аспект, тобто духовна діяльність або духовна здатність, яка розглядається поза залежністю від відповідного даному часу матеріалу, так і матеріальний, тобто зміст освіти (Гончаренко, 1997, с. 241).

Американський вчений Н. Смелзер визначав освіту як інституалізований процес, на основі якого суспільство передає цінності, вміння та знання від однієї людини, групи, спільноти іншим. Завдання будь-якої освіти полягає в тому, щоб індивід у процесі оволодіння сукупністю систематизованих знань і пов'язаних з ними навичок і вмінь долучився до набору культурних цінностей, домінуючому в даному суспільстві (Smelser, 1962).

Загальні положення закону «Про освіту» (2017) (ст. 6) акцентують увагу на засадах державної політики у сфері освіти, які визначаються як основні принципи, що є основоположними для розвитку української освіти на початку XXI століття. Так, важливими, за версією закону «Про освіту» (2017) є людиноцентризм; верховенство права; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; відкритість, прозорість та публічність.

Таблиця 1.2.

**Основні принципи державної політики в галузі освіти
за законами «Про освіту» (1991, 1996)
та закону «Про освіту» (2017)**

Основні принципи	Закон «Про освіту» (1991, 1996)	Закон «Про освіту» (2017)
Доступність	доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою, у тому числі доступність для осіб з особливими освітніми потребами освітніх послуг, зокрема інклюзивного навчання, за місцем проживання; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;	забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами;

Інтеграція	інтеграція з наукою і виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти	інтеграція з ринком праці; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями;
Академічна свобода	незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів, заснованих релігійними організаціями); науковий, а також світський характер освіти (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями);	академічна доброчесність; академічна свобода;
Людиноцентризм		людиноцентризм; верховенство права;
Різноманітність та свобода вибору		забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності
Прозорість і публічність		прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень;

		відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством
--	--	--

Джерело: систематизація авторів на основі закону «Про освіту» (1991, 1996) та закону «Про освіту» (2017).

Основними принципами освіти, що визначені у Законі України «Про освіту» (Закон «Про освіту» (2017) є: доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку, гуманізм, демократизм; пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей над політичними та класовими інтересами, органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями; незалежність державної освіти від політичних партій, інших громадських і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти у державних навчальних закладах; інтеграція з наукою та виробництвом, взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; єдність і наступність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; відповідність освіти світовому рівню; поєднання державного управління та громадського самоврядування в системі освіти.

У контексті нашого дослідження особливого значення набуває визначення загальної середньої освіти, що тлумачиться як цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності. Її результатом є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості як основа для подальшої освіти і трудової діяльності. Вона є обов'язковою основною складовою безперервної освіти. Завданнями загальної середньої освіти є: виховання громадян України; фор-

мування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдаровань, наукового світогляду; виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності; виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина: реалізація прав учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців) (Фіцула, 2009).

Система освіти України. У Законі України Про освіту зазначено, що система освіти – це сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними (Закон «Про освіту» (2017).

Система освіти в Україні має складну структуру європейського типу. Її важливою ознакою є багатоступеневий характер (дошкільна освіта, загальна середня, професійно-технічна, вища, післядипломна, аспірантура, докторантура) та поєднання форм освіти (формальна, неформальна, інформальна) (Рис.1). Прийняття такої розгалуженої схеми має принципове значення, оскільки це гарантує людині свободу вибору й дає можливість отримати освіту відповідно до розумових і професійних здібностей.



Рис. 1.5. Система освіти України.

Формальна освіта спрямована на орієнтацію підростаючого покоління до вирішення сучасних проблем шляхом набуття знань із різних галузей науки та інноваційних форм, методів і засобів навчання. Неформальну освіту здійснюють численні установи позашкільної освіти, громадські рухи, фонди, музеї, та засоби масової інформації. Інформальна освіта є незапланованим, несистематичним видом освітньої діяльності, відбувається спонтанно, в оточуючому середовищі, через виховні впливи (батьків, друзів та ін.).

Щодо форм здобуття освіти. За законом «Про освіту» (2017) здобувачі освіти мають право здобувати освіту в різних формах або поєднуючи їх.

Основними формами здобуття освіти є:

- інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева);
- індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві);
- дуальна.

Очна (денна, вечірня) форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі. Заочна форма здобуття освіти – спосіб організації навчання здобувачів освіти шляхом поєднання очної форми освіти під час короткочасних сесій і самостійного оволодіння освітньою програмою у проміжку між ними.

Дистанційна форма здобуття освіти – сучасний індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Мережева форма здобуття освіти уможливорює оволодіння освітньою програмою відбувається за участю різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.

Під час екстернатного здобуття освіти (екстернат) освітня програма повністю засвоюється здобувачем самостійно, а оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюються відповідно до законодавства.

Наразі набуває поширення сімейна (домашня) форма здобуття освіти, коли навчання дітей здійснюється в родині, а відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства.

Педагогічний патронаж – це спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми (стаття 9).

Оскільки нас найбільшою мірою цікавлять заклади загальної середньої освіти, наведемо відповідну статистику щодо цієї ланки системи освіти України (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Кількість закладів загальної середньої освіти, учнів і вчителів у них у 2019/2020 н.р. у міській і сільській місцевостях України

№	Заклади, вчителі, учні	Міська місцевість	Сільська місцевість	Загалом
		Кількість		
1	Заклади загальної середньої освіти	5 572	9622	15 194
2	Вчителі	248 379	191 542	439 921

3	Учні	2 934 951	1 203 515	4 138 466
Кількість учнів на одного вчителя		12	6	9

Джерело: Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні у 2019 році: Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Конкретизуємо статистичні дані. Так, на 23 січня 2023 року освітній процес в Україні реалізують у 12 926 закладах загальної середньої освіти, з них: (Заклади освіти на ТОТ, кількість учнів і вчителів за кордоном, актуальна статистика за формами навчання – звіт МОН <https://nus.org.ua/news/zaklady-osvity-na-tot-kilkist-uchniv-i-vchyteliv-za-kordonom-aktualna-statystyka-za-formamy-navchannya-zvit-mon/>)

- за очною формою 3 955 330 (усього 1 100 993 учні);
- за дистанційною 4 363 330 (усього 1 668 466 учнів);
- за змішаною – 4 608 330 (усього 1 201 364 учні).

Серед них 9 990 шкіл надають освітні послуги внутрішньо переміщеним здобувачам освіти (156 638 учнів).

Значимість будь якої системи освіти визначається її якістю.

Розкриваючи сутність внутрішньої системи забезпечення якості освіти, варто звернути увагу на співвідношення таких термінів як «якість освіти» та «якість освітньої діяльності». Якість освіти є головною метою освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Досягти даної мети можна, забезпечивши високий рівень якості освіти.

Закон України «Про освіту» визначає якість освіти як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг», а якість освітньої діяльності – як

«рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг» (пункти 29, 30 частини 1 статті 1).

Отже, якість освіти розглядається у нерозривній єдності якості процесу (діяльності) і якості результату. Якість освітнього процесу (діяльності) є невід’ємною складовою якості освіти, яка залежить від якості освітнього середовища, включає якісні і кількісні характеристики освітнього процесу, якість професійної компетентності викладачів, якість організаційно-управлінської компетентності. Кожен заклад освіти має свої особливості – тип, рівень освіти, умови діяльності, фінансування, місцезнаходження, освітня програма тощо. Усі ці складові впливають на формування для кожного окремого закладу внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності й якості освіти.

Запровадження внутрішньої системи забезпечення якості – стратегічне рішення школи, яке може допомогти поліпшити її загальну дієвість та забезпечити міцну основу для ініціатив щодо її ефективного та сталого розвитку.

Освітньо-виховна система характеризує власне педагогічний аспект функціонування навчального закладу відповідного рівня і профілю. Будь-яка така система складається з наступних взаємопов’язаних компонентів: цілей навчально-виховної та розвиваючої діяльності; змісту цієї діяльності (фіксованої в навчальних планах, програмах, підручниках, навчальних посібниках, комп’ютерних навчальних програмах, інформаційних, телекомунікаційних засобах); методів навчання, виховання та розвитку учнів (процесуально розуміється технології освітньої діяльності); засобів, що використовуються в педагогічному процесі; організаційних форм, в яких освітня діяльність реалізується з тим чи іншим ефектом (Халас, 1996, с.29).

Одним із важливих елементів системи освіти є освітні установи. На основі системного, структурно-функціонального і синергетичного підходів ми розглядаємо освітню установу як

цілісний сукупний суб'єкт освіти і виховання. Стаття 22 закону України «Про освіту» (2017) визначає поняття, види та компетенція освітніх установ. Юридична особа має статус закладу освіти, якщо основним видом її діяльності є освітня діяльність. Освітня установа – це установа, яка здійснює освітній процес, реалізує одну або кілька освітніх програм та (або) програм, що забезпечують утримання та виховання учнів, вихованців.

Освітня установа є юридичною особою. Юридичною особою визнається організація, яка має у власності, господарському віданні або оперативному управлінні відокремлене майно та відповідає за своїми зобов'язаннями цим майном, може від свого імені набувати та здійснювати майнові та особисті немайнові права, нести обов'язки, бути позивачем та відповідачем у суді (ст. 48 ЦК України). Юридична особистість освітніх установ забезпечує їх участь у освітньому процесі як повноправний суб'єкт.

Закон «Про освіту» розділяє освітні установи залежно від своїх організаційно-правових форм на державні, комунальні і приватні. До останніх він відносить приватні установи, а також заклади релігійних та громадських об'єднань. Таким чином, у законі освітні установи розмежовуються не з точки зору їх організаційно-правової форми, а з погляду форми власності, на якій вони ґрунтуються.

У п. 1 ст. 11 Закону України «Про освіту» передбачається, що освітню діяльність можуть здійснювати не тільки установи, а й організації (як державні, так і недержавні), які створені в організаційно-правових формах, встановлених для некомерційних організацій.

Державні та муніципальні освітні установи можуть бути бюджетними чи автономними. Відповідно до ст. 59 Бюджетного кодексу України бюджетна установа є організацією, створеною органами державної влади України, органами державної влади суб'єктів України або органами місцевого самоврядування для здійснення управлінських, соціально-культурних, науково-тех-

нічних або інших функцій некомерційного характеру, діяльність якої фінансується з відповідного бюджету на основі кошторису доходів та витрат (Бюджетний кодекс України).

Відповідно до статті «Про автономні установи» автономною установою визнається некомерційна організація, створена Україною, її суб'єктом або муніципальною освітою для виконання робіт (надання послуг) з метою здійснення повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування у різних сферах, у тому числі в освітній.

В освітньому законодавстві використовують поняття «державний статус освітньої установи». Державний статус освітньої установи означає його тип і вид, визначені відповідно до рівня і спрямованості освітніх програм, що реалізуються. Він встановлюється за державної акредитації освітнього закладу. Це дає право на користування печаткою із зображенням Державного герба України та видачу випускникам документа про освіту державного зразка, а загальноосвітнім установам – на включення до схеми централізованого державного фінансування.

Необхідно наголосити, що дія освітнього законодавства поширюється на всі типи освітніх установ, які реалізують освітні програми відповідних рівнів, починаючи з дошкільних та завершуючи установами додаткової освіти для дітей чи дорослих. Але в цьому ж переліку названі також спеціальні освітні заклади для учнів з відхиленнями у розвитку та установи для дітей-сиріт та батьків, які залишилися без піклування. Специфіка цих установ обумовлена особливостями організації навчально-виховного процесу щодо певних категорій учнів.

Наприклад, установи для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, мають забезпечити не лише реалізацію загальноосвітніх програм, а й соціальний захист дітей, медико-психолого-педагогічну реабілітацію та соціальну адаптацію, охорону та зміцнення здоров'я. При цьому установа, в якій діти не лише проживають, а й навчаються, організація навчального процесу здійснюється відповідно до Типового положення

про загальноосвітню установу. Корекційні установи для учнів з відхиленнями у розвитку реалізують освітні програми дошкільної, всіх щаблів загальної та початкової професійної освіти. Це дозволяє дійти невтішного висновку у тому, що тип освітнього закладу правильніше визначати з урахуванням того, які освітні програми він реалізує.

Тип освітнього закладу – поняття ширше, ніж вид. Вид освітньої установи визначається з урахуванням рівня та спрямованості реалізованих ним освітніх програм та особливостей організації освітнього процесу. Проілюструємо співвідношення типу та виду закладів загальної середньої освіти прикладами із типових положень, затверджених постановами Уряду України.

Заклади загальної середньої освіти можуть бути таких видів, як:

- початкова, основна та середня загальноосвітня школа;
- середня загальноосвітня школа з поглибленим вивченням окремих предметів;
- гімназія, що забезпечує додаткову підготовку з предметів гуманітарного профілю;
- ліцей, який здійснює додаткову підготовку з предметів технічного або природничо-наукового профілю.

До установ початкової професійної освіти належать:

- професійне училище;
- професійний ліцей – центр безперервної професійної освіти;
- навчально-курсний комбінат (навчально-виробничий центр, технічна школа та ін.).

Професійне училище реалізує основні освітні програми початкової професійної освіти та забезпечує здобуття професії з певним рівнем кваліфікації.

Законодавство закріплює принцип автономії освітнього закладу, який передбачає самостійність установи у здійсненні освітнього процесу, кадрової політики, а також наукової, фінансової, господарської та інших сфер діяльності. Межі самостій-

ності освітньої установи визначено законодавством, типовим положенням про заснування відповідного типу та виду, а також статутом установи.

Повноваження освітнього закладу можна розділити на кілька груп в залежності від того, у якій сфері вони здійснюються.

1. Повноваження у сфері фінансового та матеріального забезпечення освітнього процесу. Освітня установа у межах власних фінансових засобів здійснює матеріально-технічне забезпечення та оснащення освітнього процесу, обладнання приміщень відповідно до державних та місцевих норм і вимог. Воно може залучати також додаткові джерела фінансових та матеріальних коштів, щорічно звітувати перед засновником та громадськістю про надходження та витрачання фінансових та матеріальних коштів. Воно має право здійснювати підприємницьку та іншу діяльність, що приносить дохід, а також надавати платні освітні послуги. (Закон України «Про освіту», стаття 78).

2. Повноваження у сфері кадрового забезпечення освітнього процесу. Освітня установа встановлює структуру управління, затверджує штатний розпис, розподіляє посадові обов'язки, здійснює добір, прийом на роботу та розстановку кадрів, несе відповідальність за рівень їх кваліфікації; встановлює ставки заробітної плати та посадових окладів працівників у межах власних фінансових коштів, а також надбавки та доплати до посадових окладів, порядок та розміри преміювання.

3. Повноваження щодо організаційно-методичного забезпечення освітнього процесу. Освітня установа самостійно здійснює освітній процес відповідно до установчих документів, ліцензії та свідоцтва про державну акредитацію. Для цього вона розробляє та затверджує компонент освітньої установи державного освітнього стандарту загальної освіти, освітні програми та навчальні плани, робочі навчальні програми курсів та дисциплін, річні календарні навчальні графіки.

4. Нормотворчі повноваження освітньої установи реалізуються нею при розробці та прийнятті локальних нормативних

актів щодо організації його діяльності, насамперед – освітнього процесу.

До таких актів належать:

- статут освітньої установи;
- правила внутрішнього розпорядку;
- положення про проміжну атестацію учнів та ін.

5. Повноваження щодо формування контингенту учнів та реалізації їх прав у галузі освіти. Освітня установа, як правило, самостійно формує контингент учнів (вихованців) у межах обумовленої ліцензією квоти.

Система освітньої діяльності закладу освіти є динамічною, тому тільки постійний моніторинг може забезпечити її вдосконалення. Запропоновані законом «Про освіту» складові фактично утворюють чотири напрями внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти закладу.

Визначимо поняття «Заклад загальної середньої освіти».

Закон «Про освіту» тлумачить поняття «Заклад загальної середньої освіти» як заклад освіти, основним видом діяльності якого є освітня діяльність у сфері загальної середньої освіти, що здійснює освітню діяльність на певному рівні загальної середньої освіти, за умови наявності відповідної ліцензії, виданої в установленому законодавством порядку і діє на підставі статуту, який затверджується засновником або уповноваженим ним органом (Закон «Про освіту» (2017) Стаття 31).

На основі аналізу законів, підзаконних актах (інструкцій, положень, постанов тощо) можемо визначити поняття «заклад загальної середньої освіти» як освітню систему, як юридичну особу, основним видом діяльності якої є забезпечення освітнього процесу у закладах освіти організовується відповідно до законів України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (зі змінами 2022, 2023) (2020), інших актів законодавства, освітньої програми (освітніх програм) закладу освіти та спрямовується на виявлення та розвиток здібностей та обдарувань особистості, її індивідуальних здібностей, досягнення ре-

зультатів навчання, прогресу в розвитку, зокрема формування і застосування відповідних компетентностей, визначених державними стандартами.

Важливим поняттям, яке спрямовує на побудову структури ЗЗСО, є поняття «модель закладу загальної середньої освіти». Модель – це уявна чи матеріально реалізована система, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію про об'єкт. Модель є засобом інтерпретації теорії та засобом інтерпретації та пояснення явищ дійсності, вона може перебувати в площині прагматики, у площині пізнання, або об'єднувати ці два напрями (Штоф, 1996, с. 19).

Як правило, інноваційна модель сучасного закладу загальної середньої освіти включає: концептуальний компонент (систематизовано концепцію і програму розвитку, проекти і плани розвитку школи), управлінський компонент (система прийняття і втілення стратегічних й тактичних рішень, які забезпечують оптимальне функціонування та цілеспрямований розвиток закладу, носить державно-громадський характер); організаційний компонент (структура навчального закладу, його функції та структурні підрозділи, які визначають і характеризують тип та модель школи); освітній компонент (освітня програма, навчальні плани та плани виховної роботи, навчальні програми, профільні та елективні курси, колективну творчу діяльність, позакласну і позашкільну роботу); компонент соціального партнерства (співпраця з державними, приватними, комерційними, громадськими організаціями, представниками батьківського активу та громадськості); ресурсний компонент (людські, технологічні, матеріально-технічні та фінансові ресурси). Ефективність розробки і впровадження варіативної моделі, наприклад, «Школи майбутнього», повинна визначатися на основі проведених процедур оцінювання, до складу яких включати контроль, оцінку, експертизу та моніторинг на всіх етапах розробки і впровадження моделі (Школа майбутнього як інноваційний заклад освіти, 2010, с. 38).

Польська дослідниця К. Халас зазначає, що освітньо-виховна система школи – це інтегрована внутрішня сукупність різноманітних сутностей, які включені в авторські програми, створені суб'єктами школи, в педагогічні дії, що взаємообумовлені між собою, організаційні методи і форми, які мають на меті забезпечити учням сприймання, розуміння і реалізацію цінностей, формування у них творчих позицій, знань і вмінь, а вчителям і батькам – можливість творчих педагогічних дій.

Ефективність створеної освітньо-виховної системи школи К. Халас визначає на основі двох параметрів. Перший – це показник рівня навчання і виховання учнів, а саме: їх кількість, які успішно склали іспити і мають високі показники рівня вихованості, участь їх в предметних конкурсах і олімпіадах, індивідуальна активність, освітня спрямованість, рівень сформованості позитивних життєвих цінностей. І другий – кількість учителів, які розробляють і впроваджують авторські програми та кількість створених авторських класів. Авторськими класами можуть бути: екологічний, фольклорний, театральний, менеджерський, інформаційний, мовний, туристичний, спортивний, артистичний, клас громадських служб (пожежників, міліціонерів) та ін.

Освітньо-виховна система закладу загальної середньої освіти – це цілісне утворення, яке організується в процесі інтеграції основних компонентів освіти і виховання (мета, суб'єкти, їхня діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база, середовище), що сприяє розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного, розвивального та виховуючого середовища закладу освіти.

Поняття «освітньо-виховна система» є ширшим і відображає особливості цілісності і процесу навчання, і процесу виховання. На думку дослідників (М. Желуденко, Н. Теличко, С. Смолюк та інш.), зміст поняття «виховна система» може бути різним в залежності від того, що розуміється під поняттям «виховання» і в чому полягає головне завдання навчального за-

кладу. В залежності яку функцію формування особистості учня навчальний заклад визначає пріоритетною – такий характер системи (освітньої чи виховної) буде. Вони визначали, що в умовах формування незалежності України (90-ті роки XX ст.) важливою функцією навчального закладу було виховання особистості, а освіта – як одна із сфер життєдіяльності учнів (головна), одна із умов реалізації цієї функції (основна). Методологічною основою такої позиції науковців є підхід Х. Лийметса у розумінні процесу виховання, а саме: виховання – це ціленаправлене управління процесом розвитку особистості. Тоді логіка, за якою створюється виховна система, полягає в наступному: її об'єкт – цілісна особистість, що включає блоки цілей, сукупного суб'єкта діяльності, сукупності відношень, виховуючого середовища, управління. Цілі визначають її образ, контури, а через блок діяльності і спілкування забезпечується досягнення цілей.

Як зазначає В. Ковальчук, освітньо-виховна система закладу загальної середньої освіти – це цілісне утворення, яке організується в процесі інтеграції основних компонентів освіти і виховання (мета, суб'єкти, їхня діяльність, комунікація, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база, середовище), що сприяє розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного, розвивального та виховуючого середовища закладу загальної середньої освіти (Ковальчук, 2018).

Розвиваючи погляди українських учених у дослідженні теорії виховних систем, ми визначаємо систему закладу загальної середньої освіти не тільки як виховну систему, а більш ширше, враховуючи цілісність педагогічного процесу, особливості взаємодії суб'єктів, їх діяльність, спрямовану на вирішення основних навчально-виховних завдань. Варто також зазначити, що сучасне життя показує, що змінюється ідеал нової людини XXI століття, людини трансінформаційного суспільства і, відповідно, змінюється мета виховання такої особистості – не тільки всебічний і гармонійний розвиток особистості, але й максимальний розви-

ток здібностей людини, спрямування її до саморегуляції і самоосвіти.

Система освітньої діяльності закладу освіти є динамічною, тому тільки постійний моніторинг може забезпечити її вдосконалення. Запропоновані законом «Про освіту» складові фактично утворюють чотири напрями внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти закладу.

Діяльність закладу освіти може бути ефективною за умови дотримання сукупності принципів. Схарактеризуємо більш детально окремі з них.

Принцип дитиноцентризму визначає, що головним суб'єктом, на якого спрямована освітня діяльність школи, є дитина.

Автономія закладу освіти, яка передбачає самостійність у виборі форм і методів навчання, визначення стратегії і напрямів розвитку закладу освіти, які відповідають нормативно-правовим документам, Державним стандартам загальної середньої освіти.

Цілісність системи управління якістю. Усі компоненти діяльності закладу освіти взаємопов'язані, це створює взаємозалежність між ними. Наприклад, якість освіти залежить від оптимального добору педагогічних кадрів, мотивуючого освітнього середовища, використання освітніх технологій, спрямованих на оволодіння ключовими компетентностями, сприятливої для творчої роботи психологічної атмосфери. Зниження якості хоча б одного названого компоненту знизить у цілому якість освіти.

Постійне вдосконалення. Розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти – це постійний процес, за допомогою якого відбувається вдосконалення освітньої діяльності, підтримується дієвість закладу, забезпечується відповідність змінам у освітній сфері, створюються нові можливості тощо.

Вплив зовнішніх чинників. Система освітньої діяльності у закладі освіти не є замкнутою, на неї безпосередньо впливають

зовнішні чинники – засновник, місцева громада, освітня політика держави.

Гнучкість і адаптивність. Система освітньої діяльності змінюється під впливом сучасних тенденцій розвитку суспільства.

Так, у дисертаційній праці дослідниці М. Желуденко «Цінності освіти і виховання у педагогічних системах Німеччини і України» розглядаються особливості створення та функціонування педагогічних систем навчальних закладів цих країн. Авторка на основі аналізу навчальних програм основної школи виділила провідні загальнолюдські (універсальні) цінності, які стали ядром педагогічних систем загальноосвітніх шкіл різних регіонів Німеччини (Желуденко, 2006, с. 126–127). Серед основних вона виділила: відповідальність (Баден-Вюрттемберг), довіра, самостійність та індивідуалізм (Гамбург), людяність та толерантність (Нижня Саксонія); відповідальність у приватному, культурному, політичному та соціальному житті, критично-конструктивний саморозвиток, самоаналіз, аналіз цінностей і норм (Північний Рейн-Вестфалія); розвиток індивідуальних здібностей та інтересів, виховання свободи та толерантності у релігійному та суспільному житті (Саксонія); розвиток продуктивного та креативного мислення, соціальна активність, толерантність до інших народів (Саксонія-Ангальт); самостійність (Шлезвіг-Гольштейнія); свобода, толерантність, відповідальне ставлення до навколишнього середовища та людей (Тюрингія).

Ефективна діяльність закладу загальної середньої освіти стає можливою за умови створення сприятливого освітнього середовища.

У широкому значенні поняття «освітнє середовище – це функціонування й взаємодія усіх процесів, що відбуваються в соціокультурному середовищі всюди, де діють освітні організації формального й неформального характеру, інституційні й неінституційні, відбуваються процеси навчання та виховання. Водночас освітній простір шкільного закладу, класу, навчальної групи – це те самоорганізовуюче освітнє середовище, яке: утво-

рюється діяльністю та взаємодією суб'єктів певного педагогічного процесу на основі соціокультурних та педагогічних впливів (Топузов, 2018, с. 20; Цюра & Терзалова, 2020, с.113).

- Загалом, освітнє середовище розглядається дослідниками як:
- *продуктивний динамічний навчально-виховний простір*, в якому відбувається розвиток обдарованих особистостей; як сукупність різних чинників та обставин, що впливають на освітній процес у цілому та розвиток обдарованих учнів зокрема; як сукупність різних умов закладу освіти (матеріальних, духовних, емоційно-психологічних тощо), що сприяють реалізації їхнього творчого потенціалу (Карпова);
 - *система впливів і умов формування особистості*, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторовому оточенні (Гонтаровська, 2012, с. 3).

У статті 1 закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) визначено поняття «безпечне освітнє середовище», яке трактується як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу «фізичної, майнової та/або моральної шкоди, приниження честі, гідності, ділової репутації», нанесення шкоди шляхом «пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору». Тому «освітнє середовище» тлумачиться як сукупність матеріальних та соціально-психологічних й соціально-педагогічних умов, обставин для здійснення освітнього процесу й освітньої діяльності (Цимбалару, 2016, с. 48).

Таким чином, у закладі загальної середньої освіти спрямовується навчально-виховна і управлінська діяльність для створення шкільного освітнього середовища, здатного не тільки забезпечувати комфорт для дітей і дорослих. За допомогою організації простору можна впливати на мотивацію учнів до навчання, формувати сприятливу атмосферу, забезпечувати потребу в дослідженні, задовольняти освітні потреби учнів.

1.3. Періодизація розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)

Глибокі зміни, що відбуваються в українському суспільстві з часу проголошення незалежності України у 1991 році, безпосередньо торкнулися і освіти. За оцінками вчених В. Андрущенко (Андрущенко, 2003), Л. Березівської (Березівська, 2014), О. Сухомлинської (Сухомлинська, 2014), Н. Ничкало, (Ничкало, 2014), Л. Лук'янової (Лук'янова, 2020), Л. Калініної (Калініна, 2016), В. Мелешко, І. Осадчого, Л. Паращенко, М. Топузова (Організаційно-педагогічні засади функціонування опорних закладів освіти в умовах децентралізації, 2021), Л. Марусіної (Марусіна, 2020) та інших, вчителів-практиків (Сиротенко & Мартиненко, 2010, с. 28; Островерхова & Даніленко, 1996), державних і громадських діячів, зокрема В. Кременя (Кремень, 2003), І. Бега та інших, глибока криза виражається не так у матеріально-фінансовому збіднінні, як у невизначеності цілей та змісту самої освіти. Щоб бути ефективною та відповідати мінливим потребам суспільства, система освіти потребує постійного реформування. Перетворення у шкільній системі, що почалися в наприкінці ХХ століття, продовжуються і сьогодні, та проходять декілька етапів.

Зазначимо, що періодизація розвитку ЗЗСО в Україні упродовж історичного відрізка часу дослідження як наукова проблема перебуває в площині трансформації системи шкільної освіти в добу відродження української незалежності та становлення України як європейської держави.

Аналіз наукових досліджень (Л. Березівської, Н.Гупан, О. Сухомлинської та інших) дає підстави виокремити певні періоди. Зазначимо, що періодизація – це логічне розмежування окремих відрізків (етапів), що увиразнюють найбільш суттєві особливості предмета дослідження та «складники методів і форм генези проблеми» [Гупан, 2013, с. 69; Гупан, 1999, с. 47).

У визначенні періодів ми послуговувалися основними підходами до періодизації історико-педагогічних процесів і явищ, запропонованими українською вченою О. Сухомлинською в праці «Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем» (Сухомлинська, 2003; Сухомлинська, 2002, с. 3–4). Вчена виокремлює декілька етапів розвитку загальної середньої освіти, зокрема один з них – початок 1991 р., час проголошення незалежності України та становлення української освітньої державної політики. Періодизація розвитку в Україні закладів загальної середньої освіти (1991–2018) розглядається в межах особистісно орієнтованої парадигми освіти, що утверджена в незалежній Україні та в хронологічних межах дослідження як процес, що характеризується кількісними та якісними змінами, увиразненими особистісно орієнтованою освітньою парадигмою.

Нами на основі аналізу наукових досліджень (Богуславський, 1999; Гупан, 213; Іванюк, 2014; Сухомлинська, 2002, 2003) з метою розроблення періодизації розвитку ЗЗСО виокремлено парадигмальний, цивілізаційний, диференційований підходи.

Обґрунтування етапів явища, що досліджується, в хронологічних межах кінця XX – початку XXI ст., здійснюється з урахуванням соціальних (запити суспільства щодо шкільної освіти учнів, що відображені в законах України про освіту, механізми державного регулювання становлення та функціонування шкіл у зазначеному відрізку історії), економічних (приватне та приватно-державне фінансування діяльності ЗЗСО) і педагогічних (організаційні та дидактичні особливості діяльності ЗЗСО в територіальних і хронологічних межах наукового пошуку) умов (критеріїв).

Урахування висвітлених вище методологічних підходів і критеріїв дало змогу розробити періодизацію розвитку в Україні закладів загальної середньої освіти (1991–2022), основні результати якого подано в табл. 1.4

Таблиця 1.4.

Періодизація розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні (кінець XX – початок XXI ст.)

	I період (1991–2000) – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів загальної середньої освіти <i>період пошуку педагогічних ідей і технологій навчання та виховання</i>	II період (2001–2016) – розвиток мережі загальноосвітніх шкіл і закладів загальної середньої освіти <i>період системного розвитку й інформатизації освітніх процесів</i>	III період (2017 – 2022) – розвиток закладів загальної середньої освіти в умовах децентралізації <i>період інноваційного поступу та автономності ЗЗСО</i>
1 етап	1991–1996 – розвиток діяльності закладів загальної середньої освіти в системі шкільної освіти незалежної України	2001–2006 – утвердження позитивних чинників впливу на розвиток ЗЗСО	2017–2018 – формування освітнього середовища закладів загальної середньої освіти на основі компетентнісного і особистісно орієнтованого підходів з урахування положень Концепції Нової української школи
2 етап	1996–2000 – розвиток варіативних моделей загальноосвітніх шкіл приватної і державної форми власності різних типів та структур	2007–2016 – урізноманітнення моделей і структур загальноосвітніх шкіл; інформатизація ЗЗСО	2019–2022 – удосконалення законодавчої та нормативної бази діяльності, активізація матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах посилення самоврядування і децентралізації, дистанційне навчання

Демократизація всіх сфер життя в Україні, розвиток ринкової економіки, що супроводжувався становленням різних форм власності, створили сприятливі умови для модернізації системи освіти, зокрема й шкільної. На початку 1990-х років на теренах України частково відновлювали роботу заклади загальної середньої освіти, що мали традицію функціонування в дорадянську добу: гімназії, ліцеї, школи Монтесорі, колегіуми недержавних форм власності (комунальні, приватні). Очевидним є факт зрілості соціального середовища, батьківської спільноти щодо нових вимог до освіти їхніх дітей. З'ясовано, що окрім загальноосвітніх шкіл наприкінці ХХ ст. з'являлися заклади загальної середньої освіти приватної форми власності, окремі новаторські освітні заклади, навчальні заклади європейського зразка. Основою освітньої діяльності таких закладів було упровадження державного стандарту, а також життєвих компетентностей (Мовчун, 2008, с. 104–105.) Успішний розвиток закладів загальної середньої освіти державної, комунальної і приватної форми власності в перші роки незалежної України засвідчують зростання кількісних показників. Так у 1994 р. приватних закладів уже нараховувалося 52, у них навчалося 5600 учнів (Зведені звіти денних середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів на початок 1994/95 навчального року, форма № 76-РВК. 1994. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 18. Спр. 100. 60 арк.). У системі загальної середньої освіти (ЗСО) відбувається відновлення приватного сектору і становлення загальноосвітніх навчальних закладів, заснованих на приватній формі власності (далі – приватні школи). Перші приватні школи починали діяльність із навчально-виховних комплексів (НВК), таких як школа-садок, де діти, які відвідували дошкільний навчальний заклад, з початком шкільних років продовжували навчання у першому класі. Це, у свою чергу, сприяло наступності та плавному переходу між закладами освіти, що давало змогу полегшити адаптаційний період для учнів початкової школи. Зазначимо, що 1991–1994 рр. можна характеризувати як період пошуку педагогічних ідей і технологій навчання та виховання.

Наступний, 2-й етап (1994–1996) – розвиток варіативних моделей ЗСО різних типів та структур I періоду. Якщо, наприклад, у 1993–1994 н. р. приватних початкових шкіл налічувалося 52, то в 1995–1996 н. р. їх чисельність зросла до 74 (Статистичні дані про середні, дошкільні та позашкільні заклади освіти системи Міністерства України (1992–1996 рр.), 1997).

Кабінет Міністрів України (квітень 1996 р.) вдосконалив законодавчі та нормативні документи щодо реорганізації закладів загальної середньої освіти різних форм власності та порядок видачі ліцензій для приватних шкіл. Фінансування з державного і місцевого бюджетів спрямовувалося на забезпечення повноцінного викладання предметів Державного стандарту освіти для учнів загальноосвітніх шкіл. Це зумовило позитивну динаміку розвитку закладів загальної середньої освіти. Загальноосвітні навчальні заклади змогли реалізувати свій потенціал у структурі навчально-виховних комплексів (дитячий садок – школа), ліцеїв і колегіумів. У навчальних закладах зазначених типів на кращому рівні забезпечували принцип наступності, що сприяло якості шкільної освіти учнів. У цей період значного поширення набули ЗСО, які вибудовували навчально-виховний процес на провідних ідеях української педагогіки попередніх періодів, народної педагогіки.

Відповідно до Закону «Про освіту» державна політика в галузі освіти була спрямована на забезпечення єдності державного культурного та освітнього простору, захист та розвиток за допомогою системи освіти національних культур, регіональних культурних традицій та особливостей в умовах багатонаціональної держави; загальнодоступності освіти та адаптивності системи освіти до рівнів та особливостей розвитку і підготовки учнів. Утверджувалися гуманістичний характер освіти, пріоритет загальнолюдських цінностей, життя та здоров'я людини, вільного розвитку особистості; виховання громадянськості, працьовитості, поваги до прав та свобод людини, любові до навколишньої природи, Батьківщини, сім'ї; підкреслювався світський характер освіти, заснований на свободі та плюралізмі.

Головним досягненням цього етапу розвитку стало створення варіативної освіти. Було створено низку нових типів та видів освітніх установ (у тому числі інноваційних – ліцеїв, гімназій, коледжів), стала можливою приватна ініціатива в освіті (приватні школи), у змісті та організації навчально-виховного процесу у школі педагоги змогли користуватися модифікованими програмами та підручниками (а не єдиною обов'язковою програмою, як раніше). У людини з'явилася можливість вже на ранній стадії навчання обрати напрямок подальшого розвитку.

Згідно із запропонованою періодизацією II період (2001–2016) – *період системного розвитку й інформатизації освітніх процесів*, розвиток мережі загальноосвітніх шкіл поділяємо на два етапи.

Етап розвитку ЗЗСО у 2000–2006 – це утвердження позитивних чинників впливу на розвиток загальноосвітніх шкіл. Цей процес відбувався хвилеподібно відповідно до державної освітньої політики та особливостей фінансування закладів загальної середньої освіти приватної форми власності. Вивчення нормативних документів засвідчує, що з 2000 р. державне фінансування освітньої галузі загалом значно зменшилось. Фінансування навчальних закладів перекладено на засновників та батьків згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 14.06.2000 р. № 964 (Положення про загальноосвітні навчальні заклади, 2000. с 5–7). Тому у 2000 р. виявилися суперечливі тенденції щодо розвитку загальноосвітніх шкіл. Очевидними на цьому етапі є зростання суспільних і державних вимог до якості освітніх послуг, які надавали заклад загальної середньої освіти.

На 2-му етапі (2007–2016) – урізноманітнення типів і структур загальноосвітніх шкіл – відбулося значне збільшення різних типів і структур загальноосвітніх шкіл. Тут склалася ситуація здорової конкуренції між державними школами та інноваційними типами загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. У цих школах упроваджували кращі європейські та світові освітні

практики. Тому простежуємо зростання іміджу приватних ЗЗСО, що впроваджували новітні технології організації освітнього процесу, індивідуалізацію навчання, додаткові освітні послуги, широкий спектр викладання іноземних мов.

Аналіз статистичних даних (Ринок приватних шкіл Києва; Теорія і практика діяльності загальноосвітніх закладів нового типу в Україні, 2000) дає підстави вважати, що на 2-му етапі (2007–2016) увага здебільшого приділялась якості забезпечення шкільної освіти учнів. Відповідно до суспільних потреб та запитів батьків щодо освіти їхніх дітей у хронологічних межах дослідження простежується як позитивна (зростаюча), так і негативна (гальмівна) динаміка розвитку загальноосвітніх шкіл. Водночас зазначимо, що окрім успішної діяльності закладів загальної середньої освіти починається активний розвиток приватних і мережевих шкіл, як-от: – «Школа вільних та небайдужих» (м. Львів, 2 школи) (Школа вільних та небайдужих; Think Global). Таким, наприклад, є Приватний НВК «Еммануїл» в м. Мукачєво, оскільки процедура творчості вимагає удосконалення вже добре відомого вирішення, тому школа розвивалась поступово, класи додавались по одному. Приватний НВК «Еммануїл» впродовж 5-ти років зростає разом зі своїм першим класом, акумулює досвід, вчиться професійно і виважено відноситись до різноманітних та постійних проблем як між дітьми-батьками, так і з фінансовими труднощами. Результати всебічного підходу до навчального процесу засвідчують, наприклад, позитивну динаміку зростання наповнюваності класів, що може охарактеризувати непогану роботу та організаційну ефективність (Додаток Б) (Приватний НВК «Еммануїл». <https://emmanuil.org.ua/info/istoriya/>).

В результаті другого етапу реформи визначилася стандартизація змісту навчання як найважливіша передумова збереження єдності культурного та освітнього простору країни, склалася сучасна система освіти, що є сукупністю взаємодіючих елементів: державних освітніх стандартів та державних освітніх програм, наступної системи освітніх установ, органів управління освітою.

У той самий час другий етап реформи закінчився поглибленням системної кризи освіти. Соціальний статус українського вчителства в цей період залишався низьким, школа відчайдушно намагалася вижити в умовах хронічного недофінансування та занепаду матеріальної бази, в державних інститутах влади та педагогічній науці залишалася несформульованою єдина національна концепція освіти, середні спеціальні та професійні навчальні заклади поступово переходили до кризового стану.

Третій період (2017 – 2022) розвитку закладів загальної середньої освіти ми визначили як *період інноваційного поступу та автономності ЗЗСО*.

На третьому етапі розвитку відбувається формування механізмів забезпечення якості освіти, розвивального освітнього середовища закладів загальної середньої освіти на основі компетентнісного і особистісно орієнтованого підходів з урахування положень Концепції Нової української школи та закону «Про освіту», закону «Про повну загальну середню освіту, Державного стандарту початкової освіти, Державного стандарту базової середньої освіти (2020), удосконалення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів загальної середньої освіти; активізація матеріально-технічного забезпечення ЗЗСО в умовах посилення самоврядування і децентралізації, впровадження дистанційного навчання. Розглянутий етап пов'язаний із стійким гармонійним розвитком системи освіти, зумовленим інноваційними глобальними змінами в науці та технологіях освіти, реформуванням економіки та управління цим процесом.

Для розвитку цих позитивних тенденцій було прийнято закон «Про освіту» (2017), схвалено «Концепцію Нової української школи» (2018), прийнято закон «Про повну загальну середню освіту» (2020) (Про повну загальну середню освіту, 2020), який визначив правові, організаційні й економічні засади функціонування та особливості розвитку системи загальної середньої освіти. Відповідно до Закону, повна загальна середня освіта – систематизована та передбачена відповідними державними стандартами су-

купність результатів навчання і компетентностей, що і визначили основні напрями реформування закладів загальної середньої освіти. Концепція реформування має основну мету – підвищення якості освіти всіх рівнів, розширення доступу до освіти представників різних верств населення, що проживають в різних територіальних межах, зокрема і жителів сільської місцевості. Реалізація цієї Концепції передбачає цілу низку кроків, що включають розробку та впровадження стандартів освіти для всіх рівнів, починаючи від дошкільної та закінчуючи післявузівським, зміцнення матеріальної бази навчальних закладів, удосконалення навчальних програм, освітніх програм та навчальних планів, посилення уваги не лише до навчання дітей та молоді, а й до поліпшення їхнього здоров'я тощо.

Новий етап трансформації та модернізації загальної середньої освіти стартував після прийняття закону «Про освіту» (2017) та після ухвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, 2016), націленої на забезпечення докорінної й системної реформи загальної середньої освіти. Головною метою реформи є перехід від школи з переважно теоретичними знаннями до школи компетентностей, які необхідні здобувачу освіти для успішної самореалізації, формування цінностей, що сприяють обранню професії в дорослому житті, віднайденню свого покликання, втіленню творчого потенціалу, становленню його як громадянина, сім'янина.

Процес децентралізації, розпочатий у країні, зумовив також створення опорних шкіл, мережа котрих стала формуватися із 2013 р. Правове підґрунтя для цього було закладено ще у 2010 р. прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про освітній округ» (Про затвердження Положення про освітній округ, 2010). Концептуальними засадами організації опорних шкіл є такі: початкова школа, що є філією

опорної чи входить безпосередньо до її складу, має бути максимально наближена до місця проживання учня; формування зручної та якісної інфраструктури доріг для організації довозення учнів із інших населених пунктів та/або навчальних закладів; реорганізація закладів загальної середньої освіти в контексті осередку єдиного освітнього простору; забезпечення рівного доступу до якісної освіти всім особам, у т. ч. з особливими освітніми потребами, а також сучасного рівня матеріально-технічного забезпечення, зокрема кабінетів і лабораторій.

Активний розвиток опорних закладів освіти розпочався в Україні з вересня 2016 – вже було 137 закладів освіти. Станом на 1 червня 2021 року їх мережа уже нараховувала 1061 ЗЗСО. Рис. 1.6 демонструє динаміку розвитку мережі опорних ЗЗСО.



Рис. 1.6. Динаміка розвитку мережі опорних закладів освіти в Україні впродовж 2016 – 2022 р.

Джерело: МОН України: основні освітні статистичні дані; освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність інформаційно-аналітичний збірник (2021).

Серед основних новацій закону України «Про повну загальну середню освіту» для учнів є гарантії рівного доступу до освіти, зокрема передбачено можливість для дітей із особливими освітніми потребами навчатися у звичайних ЗЗСО.

Передбачено також можливість формування індивідуальної освітньої траєкторії учня, на основі якої кожний школяр може будувати своє навчання з урахуванням власних потреб і талантів; додаткові індивідуальні та/або групові консультації учнів на базі закладів ЗЗСО, що фінансуватимуться державою; право на справедливе оцінювання й вимоги до доброчесності; вибір учнями навчальних предметів та інтегрованих курсів; запровадження циклів навчання: перший цикл початкової освіти – адаптаційно-ігровий (1–2-й роки навчання), другий – основний (3–4-й роки), перший цикл базової освіти – адаптаційний (5–6-й роки навчання), другий – базове предметне навчання (7–9-й роки), перший цикл профільної освіти – профільно-адаптаційний (10-й рік навчання), другий – профільний (11–12-й роки); розширення прав учнівського самоврядування; реалізація права кожної дитини на оволодіння державною мовою і втілення трьох моделей для її вивчення (Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність, 2021). Проілюструємо динаміку кількості закладів ЗСО за типом місцевості протягом 1990/1991–2020/2021 н. рр., (Рис 1.7.).

Дослідження розвитку в Україні закладів загальної середньої освіти уможливило виявити логіку змін у системі шкільної освіти: трансформацію від колективістської до особистісно орієнтованої і компетентнісної освітньої парадигми, що уможливила розширення освітнього простору та вдосконалення мети, змісту шкільної освіти учнів відповідно до запитів батьків і потреб держави щодо підготовки соціально активних, творчих громадян; нормативного визначення ЗЗСО в нових умовах господарювання.

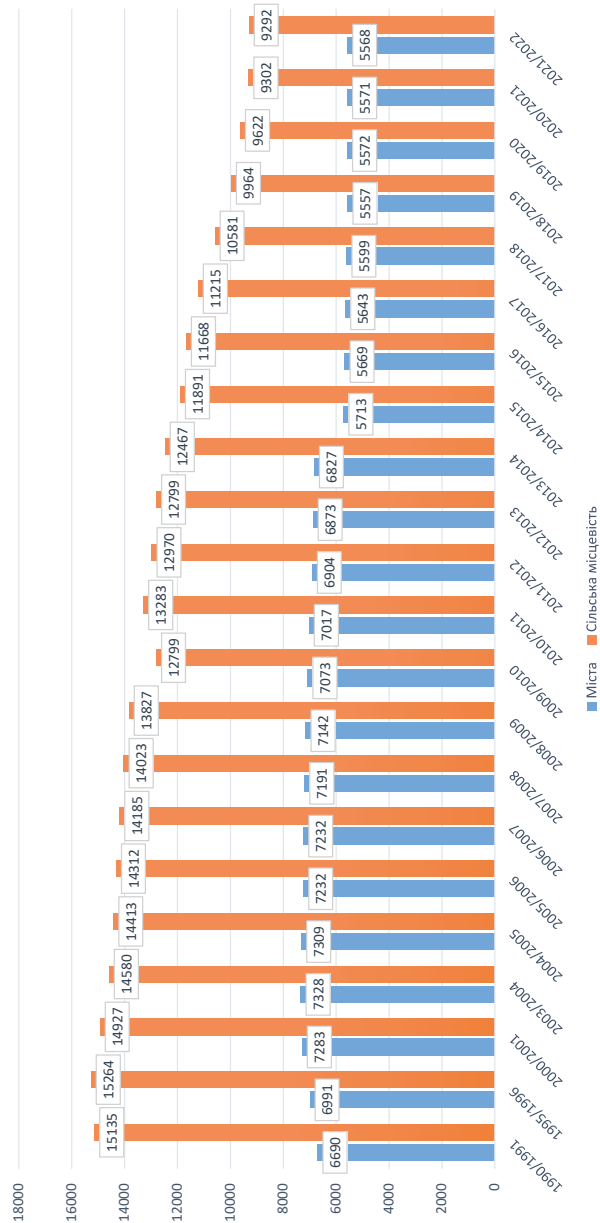


Рис. 1. 7. Динаміка кількості закладів загальної середньої освіти України за типом місцевості впродовж 1991 – 2022 рр.

Джерело: систематизовано автором на основі: МОН України: основні освітні статистичні дані: освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність інформаційно-аналітичний збірник (2021).

Отже, нами виявлено, що з появою формальної освіти найчастіше виникало питання особливостей розвитку загальної середньої освіти, що обумовлено наступним: *по-перше*, у порівнянні з іншими ступенями розвиток загальної середньої освіти відрізняється найбільшою різноманітністю вирішуваних соціально-економічних завдань; *по-друге*, школа є центральним елементом у структурі освіти, будучи єдиним освітнім інститутом, через який проходять усі громадяни; *по-третє*, діяльність школи спрямовано на освіту громадян у період становлення їх особистості. Школі формує тип особистості та суспільства в цілому, а тому розуміння того, як розвивається і що необхідно для її продуктивного вдосконалення, має неминучу актуальність.

Вивчення проблеми розвитку закладів загальної середньої освіти уможливило визначення таких системних проблем наукових досліджень, як: *концептуальні підходи до розвитку закладів загальної освіти в українському соціумі в кінці XX – на початку XXI століття; державна політика України та законодавче забезпечення у реформуванні типів шкіл, освітніх установ, що спрямовані на освіту й виховання в умовах, які відповідали б природному середовищу зростання та гармонійного виховання підростаючого покоління; історико-педагогічні та організаційні аспекти становлення закладів загальної середньої освіти й стратегічні завдання їх розвитку.*

Соціально орієнтована стратегія закладу освіти реалізується через механізм виокремлення зовнішніх (органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські організації, соціальні організації, засоби масової інформації тощо) і внутрішніх (учасники освітнього процесу закладу та ін.) стейкхолдерів та аналіз їхніх очікувань щодо обставин і результатів діяльності закладу.

Визначальними умовами розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні є запит суспільства та батьків щодо якості освіти дітей шкільного віку.

Розділ II

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

2.1. Розвиток закладів загальної середньої освіти в умовах відродження незалежності України

Виняткова значимість загальноосвітньої системи робить її організацію та реформування предметом вивчення різних наукових дисциплін, зокрема і педагогіки. На основі аналізу наукових досліджень (Андрущенко, 2003; Антологія текстів з реформування освіти в Україні: програми, концепції, проекти (1991–2017), 2007; Березівська, 2014; Білавич & Оліяр & Піддубрівна, 2021; Вихрущ, 2011; Гавриленко, 2018; Гриневич 2005; Гупан, 2013; Єльнікова, 2000; Іванюк, 2014; Кузнецова., 1993; Пилипів, 2015; Смолюк, 2017; Язловецька, 2014 й інші) та статистичної інформації нами здійснено вивчення соціальних і освітніх трансформацій щодо найрізноманітніших аспектів розвитку загальної освіти та закладів загальної середньої освіти (мети, завдання, стратегії, зміст, тенденції та заходи перетворень, досягнення).

Їх аналіз дає уявлення про:

- динаміку розвитку закладу загальної середньої освіти, про єдину картину розвитку освіти та становище, яке займає в ній національна загальноосвітня система. Виявлення особли-

востей шкільних реформ необхідне для виявлення об'єктивної оцінки української загальної освіти, визначення перспектив цього розвитку та державної освітньої політики у сфері шкільної справи, визначення дефіцитів вітчизняної загальноосвітньої системи, труднощів під час її удосконалення та шляхів їх подолання;

- в історичному контексті дозволяє простежити зміни і трансформації, які впливають на розвиток школи від минулого через сьогодення та на перспективи розвитку ЗЗСО, що забезпечує можливість аналізу досвіду попередніх шкільних реформ, розуміння сучасної організації та тенденцій зміни освіти у світі, спрямовує на налагодження оптимальної стратегії подальшого розвитку національної освіти;

- важливість усвідомлення курсу, яким рухається освіта в різних регіонах, та визначення відповідності їй вітчизняної освітньої політики. Але не менш важливим може бути прикладний аспект аналізу організації шкільних реформ: він корисний, перш за все, знанням про проблеми управління реформуванням, про його ключові суб'єкти, їх відношення до змін школи, про умови, за яких шкільні реформи стають ефективними тощо;

- трансформаційні процеси, які є важливими для напрямів і орієнтирів та які характерні для розвитку освітніх процесів в хронологічному та територіальному аспекті задля визначення модернізаційних перспектив. В цьому аспекті актуальним є аналіз організації змін в загальній середній освіті. Проте незважаючи на різнобічність підходів до дослідження реформ в освіті та на значну кількість публікацій з теми, у вітчизняній науці як і раніше немає виразного уявлення про те, на яких підставах здійснюється розвиток закладів загальної середньої освіти – ЗЗСО, які становлять специфіку освітнього процесу, що забезпечує його ефективність.

Від перших років незалежності Україна заявила про свій європейський вибір, що знайшло відображення в законах та інших нормативних актах, міжнародно-правових документах. Цей

вектор розвитку був підтриманий більшістю громадян як передумова демократичного розвитку, високого рівня соціально-економічного добробуту та захисту прав і свобод особистості. Водночас, як відмічають М.Набок (Набок, 2017), О. Локшина, О. Глушко, А.Джурило, С.Кравченко, Н.Нікольська, М.Тименко, О.Шпарик (Локшина & Глушко & Джурило & Кравченко & Нікольська & Тименко & Шпарик, 2021) та інші, рух України у європейському напрямі був непростим. За роки незалежності в Україні виросло покоління людей, процес соціалізації яких відбувався вже у принципово нових умовах наявності власної держави та демократичного суспільного ладу. Ціннісні орієнтації цієї категорії громадян, особливості їх ідентичності та політичного вибору, практичні прояви патріотизму та громадянської позиції свідчать про відносно більшу орієнтацію на європейські цінності, відповідні способи діяльності і життя (Україна: 30 років на європейському шляху, 2021, с. 40 – 41).

Конституція незалежної України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю та встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (Конституція України, 1996).

Державою гарантовано (з перших років незалежності) обов'язковість та безоплатність повної загальної середньої освіти. Крім того, в Україні диверсифіковані джерела її здобуття. Це право забезпечується: розгалуженою мережею закладів освіти, заснованих на державній та інших формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти; відкритим характером закладів освіти, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів; різними формами навчання – очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем. Згідно з Законом «Про освіту» (2017) держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах.

Насамперед наголосимо, що в розвитку закладів загальної середньої освіти у період першого десятиліття незалежності України (1991–2000) відбувалися кардинальні зміни. Відкривалися нові горизонти розвитку української освіти. Освіта проголошувалася пріоритетом соціально-економічного зростання, активувалася громадсько-педагогічна думка.

Передумовами, як зазначають дослідники (Л. Березівська, М. Касьяненко, Н. Красножон, Л. Кузнецова), у період відродження незалежності України були значні освітні перетворення у 90-их рр., які для української освіти ознаменувалися загальною професіоналізацією шкільної освіти для підготовки кваліфікованих працівників у різних сферах виробництва, запровадження 11-річної загальноосвітньої професійної школи з початком навчання дітей у 6 років. В змісті освіти відбулися наступні зміни: збільшення кількості годин на трудове навчання та практику, вивчення предметів гуманітарного циклу; активізація підручникотворення; уведення нових курсів «Етика і психологія сімейного життя»; «Основи інформатики та обчислювальної техніки» та ін. В організації освітнього процесу відбулися такі позитивні зрушення, як відкриття навчально-виробничих комбінатів; запровадження уроків профорієнтації в початковій і восьмирічній школі тощо (Березівська, 2009).

Актуальним у цей період стало просування демократичних підходів до застосування педагогічних інновацій: розвиток педагогіки співробітництва, яка проектувала гуманістичний напрям, що полягає в пріоритетності високогуманних відносин у педагогічних і учнівських колективах на основі врахування індивідуальних особливостей кожного (взаємна довіра, повага і любов, розумна вимогливість, турбота про всебічний розвиток кожного), «організації навчально-виховного процесу з врахуванням творчого засвоєння соціального досвіду і сучасної культури за основними видами діяльності, індивідуалізація і диференціація навчання, формування творчого колективу учнів, співробітництво педагогічного, учнівського колективів, сім'ї, громадськості

виробничих колективів у досягненні загальної мети» (Касьяненко, 1993, с. 9).

Л. Березівська (Березівська, 2008), Л. Кузнецова (Кузнецова, 1993) та інші дослідники історії закладів освіти і реформування освітньої системи, визначаючи особливості загальноосвітньої школи в умовах національного відродження з історичної точки зору, наголошують на політичних передумовах становлення національної освітньої системи як складової діяльності громадсько-політичних організацій та державних органів, на результатах діяльності закладів загальної середньої освіти в умовах національного відродження України у цей період.

На початку 90-их років ХХ століття на сторінках освітньо-педагогічної періодики проводилося обговорення проектів концепції національної середньої загальноосвітньої школи, принциповими положеннями якої стали ті, які визначали шляхи відродження національної самобутності української школи, її суверенність, демократизацію, деполітизацію і деідеологізацію шкільного життя, реалізацію демократичних прав дітей, автономність у виборі форм і методів навчання та виховання учнів, забезпечення максимального врахування і розвитку їх індивідуальних здібностей, нахилів, талантів. А головна мета школи проголошувалася як формування та розвиток особистості, збагачення системою наукових знань про природу, людину, суспільство, з глибоко усвідомленою громадянською позицією і національною свідомістю (Гончаренко & Мальований, 1990, с. 3).

Міністерство народної освіти УРСР у контексті активізації педагогічних пошуків здійснювало реформування з метою створення національної системи загальної середньої освіти за визначальними напрямками: розробка освітнього законодавства (Концепція середньої загальноосвітньої національної школи України, 1990; Закон України «Про освіту», 1991); відродження української школи; відновлення національного компонента в змісті освіти. Основою реформи української школи стали інноваційні принципи (національний, демократичний, принципи

деполітизації, гуманізації та гуманітаризації, рівного доступу до здобуття освіти, наступності, неперервності та багатоманітності освіти, науковий, світський) (Березівська, 2014, с. 54-60).

Проголошення незалежності України, розпад СРСР уможливили розвиток національної системи загальної середньої освіти.

Як засвідчують наукові джерела (Березівська, 2009; Кузнецова, 1993; Лийметс, 1975; Смолюк, 2017), в цей період відбувається удосконалення теоретичних положень, спрямованих на розробку принципів і закономірностей освітньої системи з використанням технологій моделювання. Школа (заклад освіти) розглядалася як цілісний живий організм, в якому все взаємопов'язане, як феномен педагогічної реальності. Освітня система за таким підходом включає: *цілі*, для яких створюється заклад освіти; *спільна діяльність* педагогів і учнів, спрямована на реалізацію цих цілей; *самих людей як суб'єктів діяльності*; *виховуюче середовище*; *ціннісні орієнтації* і моральні *орієнтири*, які визначають духовну єдність і характер поведінки.

Л. Березівська зазначала, що часткові перетворення в шкільній освіті УРСР наприкінці ХХ століття здійснювалися за традиційними напрямками: *у структурі* – запровадження загальної обов'язкової середньої 10-річної освіти; переведення початкової школи на 3-річний термін навчання запровадження факультативних занять, спеціалізованих шкіл та інтернатів фізико-математичного й природничого профілів; *у змісті освіти*, що стосується формування його з метою підвищення якості навчально-виховного процесу на основі відповідності науково-технічному розвитку, ідеологічному світогляду, поєднання формальної та матеріальної концепції освіти; введення як самостійного предмета «трудового навчання»; *на рівні розробки методів* навчання для активізації самостійної, пізнавальної активності учнів, творчого мислення й удосконалення уроку; *в організації освітнього процесу* – запровадження нових технічних засобів і програмованого навчання; посилення контролю за діяльністю школи; поліпшення матеріально-технічної бази школи тощо.

Л. Березівська підкреслювала, що «основна парадигма шкільних змін – школа праці з обов’язковою професіоналізацією поступила іншій – школі навчання, яка мала давати міцні знання. Зміни відбувалися у структурі, змісті освіти, на рівні розробки методів, організації освітнього процесу» (рис. 2.1).



Рис. 2.1. Напрями і зміст трансформацій в шкільній освіті в Україні наприкінці ХХ століття (за Л.Березівською).

Джерело: систематизовано автором за (Березівська, 2009).

На І з’їзді педагогічних працівників України (1991) схвалено, а в 1993 році прийнято Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») (Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») Постанова КМУ від 03.11.1993 р. N 896). Для загальної середньої освіти конкретизовано завдання, визначено напрями та принципи розвитку. В документі окремим положеннями визначено структуру шкільної освіти: від однотипної до різнотипної, можливість здобуття загальної середньої

освіти в триступеневій системі загальноосвітніх навчально-виховних закладів: початковій школі (І ступінь), основній школі (ІІ ступінь), старшій школі (ІІІ ступінь), сформовано концептуальні підходи щодо функціонування різних типів загальноосвітніх навчально-виховних закладів: школи нового типу (гімназії, ліцеї, спеціальні заклади для обдарованих дітей, школи (класи) із поглибленим вивченням окремих предметів, навчально-виховний комплекс, недільні, приватні школи тощо), загальноосвітні школи-інтернати, зорієнтовані на спеціалізовану поглиблену підготовку з технічного, гуманітарного, спортивного, художньо-естетичного та інших напрямів, а також відкриття при цих школах окремих класів для обдарованих дітей тощо.

Водночас через невідповідність темпів і глибини перетворень вимогам особистості, суспільства та держави виникла потреба «в радикальній модернізації галузі».

Прийняття 16 липня 1990 р. Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України спонукало зміни і в освітній галузі. Відповідно до закону «Про освіту» (1991 р.) освіта ставала певною системою, що складалася з таких структурних компонентів:

1. Дошкільні виховні заклади включали: дитячі ясла, дитячі садки, дитячі ясла-садки, сімейні, прогулянкові, дошкільні заклади компенсуючого (для дітей, які потребують корекції фізичного та психічного розвитку) та комбінованого типів з короткочасним, денним, цілодобовим перебуванням дітей, а також дитячі садки інтернатного типу, дитячі будинки, школи сади та інші.
2. Середня загальноосвітня школа трьох ступенів: перша – початкова школа, друга – основна школа, третя – старша школа, що стала основним типом навчально-виховних установ, які здійснювали загальноосвітню підготовку. Для розвитку здібностей, талантів дітей створювалися профільні класи, спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об’єднань.

3. Професійна освіта забезпечувала здобуття громадянами робітничої професії відповідно з їх покликанням, інтересами, здібностями, підвищення їх виробничої кваліфікації, перепідготовку та включало: професійно-технічне училище та професійні училища різних рівнів.
4. Вищі навчальні заклади включали: технікуми (училища), коледжі, інститути, консерваторії, академії, університети. Випускникам вищих навчальних закладів надавалася кваліфікація фахівця з вищою освітою певної спеціальності за такими освітніми рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.
5. Позашкільна освіта забезпечувала діяльність клубів та центрів дитячої, юнацької творчості, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, шкіл мистецтв, студій, бібліотек, оздоровчих та інших освітні спрямованих установ.

Таким чином, відповідно до закону «Про освіту» (1991) встановлювалася єдина структура системи освіти, що включала: дошкільне виховання; загальну середню освіту; професійну освіту; вищу освіту; післядипломну підготовку (стажування, клінічна ординатура); аспірантуру; докторантуру; підвищення кваліфікації, перепідготовку кадрів; позашкільне навчання та виховання; самоосвіта.

Освітній системі, як і кожній соціальній системі притаманні норми, спрямовані на її збереження, розвиток, активізацію, функціонування і удосконалення. У цей період науковцями була розроблена і визначена її структура, закономірності створення, функціонування і розвитку, оцінка ефективності і результативності. Поняття «освітня система» розглядалася як відображення особливостей цілісності і процесу навчання, і процесу виховання. Важливою функцією освітніх систем є забезпечення умов для особистісного розвитку дітей і дорослих – створення розвиваючого простору, який розглядався як середовище, механізмом організації якого є педагогічний вплив, спільна творча діяльність дорослих і дітей.

Дослідники підкреслюють, що в 90-их роках ХХ ст. важливою функцією закладу освіти стає виховання особистості, а освіту розуміють як одну із сфер життєдіяльності учнів (головна), одну із умов реалізації цієї функції (базова) (Волкова, 2012; Касьяненко, 1993).

Методологічною основою освітнього процесу в закладі загальної освіти став підхід Х. Лийметса, естонського дидакта, суть якого визначається наступним: виховання – це цілеспрямоване управління процесом розвитку особистості. Логіка, за якою створюється освітньо-виховна система, структурована наступним: об'єкт освітньо-виховної системи – цілісна особистість, що включає блоки цілей, сукупного суб'єкта діяльності, сукупності відношень, виховуючого середовища, управління; цілі визначають образ освітньої системи, контури, а через блок діяльності і спілкування забезпечується досягнення цілей.

Варто зазначити, що у 1982 р. Х. Лийметс видав наукову працю «Розвиток особистості школяра й інтегральна дидактична система», розробив так звану «інтегральну дидактику, суть якої полягає в тому, що школа в тій чи іншій формі повинна контролювати більшу частину часових ресурсів дітей, щоб у майбутньому вони могли стати повноцінними членами суспільства.

Х. Лийметс показав, що дидактична теорія, орієнтована лише на інтелектуальний розвиток, не повною мірою відображає процес формування цілісної особистості. Тільки навчальна діяльність створює умови виникнення інтегральних якостей особистості, які дозволяють випускникам школи успішно включитися у соціальне життя. Х. Лийметс характеризував свою концепцію як дидактичну систему, що об'єднувала філософські, соціологічні та психологічні знання, трактував виховання як «взаємодію вихованця та вихователя, у якому створюються сприятливі умови для управління особистістю учня» (Лийметс, 1975, с. 28).

На основі аналізу низки наукових джерел (Л. Карпова, С. Смолюк та ін.) нами встановлено, що в 90-х роках ХХ ст., у зв'язку з відродженням національної системи освіти, було передбаче-

но оновлення змісту освіти, який у цей період зазнав часткового реформування. Прогресивне явище цієї шкільної реформи (з 1994 р.) – те, що вчителі та учні отримали свободу вибору – альтернативні навчальні плани, підручники для різних типів шкіл, інтегровані курси, створення авторських шкіл і навчальних програм для розвитку учнів тощо. В 90-х роках ХХ ст. реформи в системі загальної середньої освіти України здійснювалися в умовах входження до європейського освітнього простору на основі принципів гуманізації та гуманітаризації освіти, практичного спрямування змісту освіти, розвитку творчих здібностей учнів у процесі диференціації та індивідуалізації навчання й виховання, орієнтації на загальнолюдські та національні духовні цінності тощо. Відтак реальні практичні можливості щодо проектування освітнього розвивального середовища загальноосвітньої школи істотно розширилися з інтенсифікацією інформаційно-комунікаційних технологій і людиноцентричних концепцій в умовах євроінтеграції у ХХІ столітті. Саме в цей період почалося інтенсивне впровадження в навчальний процес розвивальних освітніх стратегій, формування ідеалів виховання особистості на засадах загальнолюдської та національної культури (Смолюк, 2017, с. 4 – 5).

Провідною ідеєю розвитку освітніх закладів у цей період була необхідність створення такого освітньо-розвивального середовища, яке б відповідало вимогам інноваційності, забезпечувало полісуб'єктну взаємодію його учасників, вимоги з удосконалення компетентностей педагогів задля того, щоб гарантовано забезпечити формування в учнів ключових компетентностей», про що відзначала Л. Карпова в науковій праці «Теоретико-методичні засади створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей», акцентувала увагу на концептуальних засадах діяльності закладів загальної середньої освіти наприкінці ХХ ст. (Карпова, 2019, с. 66 – 68; Киричук, 1994 с. 16).

Варто відзначити законодавчу базу щодо розвитку закладів загальної освіти наприкінці ХХ століття.

У цей період розроблено і затверджено низку концепцій, які створили синергетичний вплив на розвиток змісту освіти, формування типології закладів освіти, системи управління загальною середньою освітою: «Концепція середньої загальноосвітньої школи України» (1991), «Концепція національного виховання» (1994), «Концепція національного художнього виховання дітей, учнівської та студентської молоді в умовах відродження української національної культури» (1995), «Концепція становлення мережі середніх закладів освіти для розвитку творчої обдарованості» (1996), «Концепція державного стандарту загальної середньої освіти України» (1996), «Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні» (1996) та інші.

Для загальної середньої освіти в Україні наприкінці ХХ ст. це означало упорядкування системи поглядів з питань розвитку закладів освіти, вироблення позицій щодо організації та функціонування освітніх установ.

Систематизація і регулювання діяльності закладів освіти різних типів здійснювалося на основі положень, зокрема «Положення про середню загальноосвітню школу України» (1991), «Положення про групи продовженого дня у загальноосвітніх школах» (1991), «Тимчасове положення про гімназію» (1992), «Тимчасове положення про індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти» (1992), «Тимчасове положення про ліцей», «Тимчасове положення про приватний середній загальноосвітній заклад в державній системі освіти» (1992), «Тимчасове положення про середню загальноосвітню школу України (1992), «Тимчасове положення про гімназію» (1992) та інші.

Було розроблено і затверджено низку правових актів, які встановлювали правила щодо організаційних, науково-технічних, технологічних, фінансових та інших спеціальних сторонах діяльності та відносин установ, закладів, підприємств, службових осіб. Насамперед, це стосується інструкцій – керівних вказівок, детальних настанов, зведеннях правил для виконання освітньої діяльності. Інструкції в галузі освіти означають до-

кумент, що містить норми й правила, які регулюють порядок і умови здійснення освітньої діяльності, а також норми, що визначають порядок і умови реалізації нормативних актів, виданих вищим органом управління. Зокрема, такими були «Інструкція про порядок прийому учнів до загальноосвітніх навчально-виховних закладів на конкурсній основі» (1994), «Інструкція про порядок прийому учнів до загальноосвітніх навчально-виховних закладів на конкурсній основі» (1995), «Інструкція про організацію та діяльність гімназії» (1995) та інші.

Кінець 90-х років XX ст. ознаменувався принципово новим осмисленням всіх складових загальної середньої освіти як соціальної інституції та цілісної системи.

У цей період введено в дію рішення колегії Міністерства освіти України «Про стан та перспективи розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості» (1998), «Про розвиток сільської загальноосвітньої школи» (1999), «Про стан освіти в Україні та головні напрями її розвитку на зламі століть» (1999) та інші. 8 жовтня 1998 року Колегія Міністерства освіти України розглянула питання «Про стан та перспективи розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості». Було ухвалено ряд положень, які сприяли позитивним впливам на розвиток сільського закладу загальної середньої освіти. Цими положеннями були наступні: забезпечити функціонування оптимальної мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості; в сільських населених пунктах, де відсутні школи, відкрити початкові школи або комплекси «школа – дитячий садок»; зміцнити навчально-матеріальну базу загальноосвітніх навчальних закладів; закріпити за сільськими школами земельні ділянки, забезпечити моніторинг і корекцію стану здоров'я школярів і педагогічних працівників сільської місцевості, постійне медичне обслуговування учнів та вчителів загальноосвітніх навчальних закладів; забезпечити цільове направлення на навчання до вищих навчальних закладів випускників середніх шкіл сільської місцевості та ін. (Про стан та перспективи роз-

витку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості, 1998; Савченко, 1999, с. 3).

У законі України «Про загальну середню освіту» (1999) чітко зазначалось, що метою шкільної освіти є розвиток особистості – «інтелектуальний, соціальний і фізичний», а основою реалізації цілей – багатокомпонентний зміст. Спроектовано перехід до нової структури школи з 12-річним терміном навчання, що вимагав чіткого визначення пріоритетних завдань кожного етапу шкільної освіти відповідно до вікових особливостей учнів, опрацювання механізмів наступності між ними.

Мережа закладів загальної середньої освіти у I період становила в середньому 21-22 тисячі одиниць (рис. 2.2.)

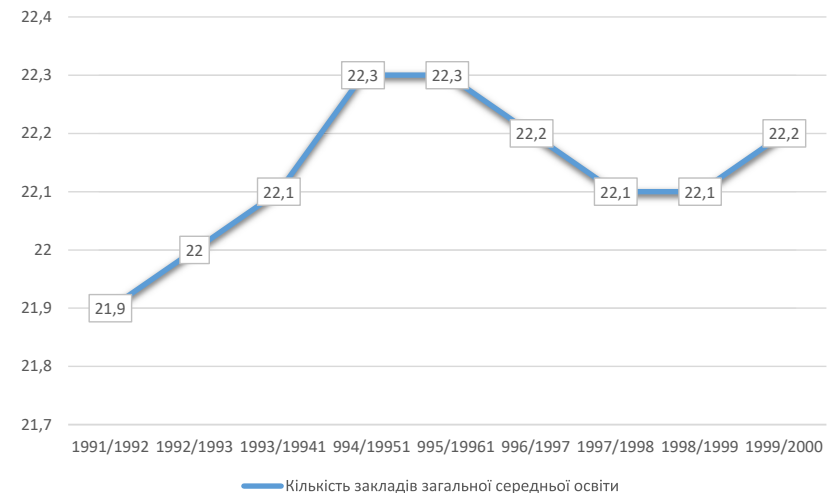


Рис. 2.2. Кількість закладів загальної середньої освіти в 1991/1992 – 1999/2000 рр. (тис. од.).

Джерело: систематизовано автором на основі: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>

В цей період практично на другому етапі розвитку закладів загальної середньої освіти активно почали розвиватися освітні установи приватної форми власності. Так, за даними статистичних звітів МОН України, заклади загальної середньої освіти приватної форми власності становили лише 0,01 % від загальної чисельності.

Як зазначає О. Пилипів в дисертації «Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець XX – початок XXI століття)», становлення загальноосвітніх шкіл приватної форми власності у 1991 – 2000 рр., відбувалось за достатньо сприятливої суспільної підтримки (Пилипів, 2021, с. 55). Зазначимо, що науковим середовищем тих років підтримувалися ідеї розвитку загальноосвітніх шкіл приватної форми власності. Соціальне середовище, насамперед батьки, актуалізували запити щодо створення нового типу загальноосвітньої школи.

Для вибудовування шкільної вертикалі в контексті забезпечення повної загальної середньої освіти учнів цих років створювалися нові професійно орієнтовані школи, ліцеї, гімназії, у контексті яких з'явилися загальноосвітні школи приватної форми власності.

Інноваційний характер освітньої діяльності таких освітніх закладах полягав у технологічно-педагогічних і соціальних перетвореннях, сприянні особистісному розвитку учнів і розкриттю їхнього інтелектуального, творчого та лідерського потенціалу. Освітній процес у навчальному закладі відповідав пріоритетним цінностям – здоров'я, відкритості, відповідальності та лідерства. Значна увага приділялася збагаченню освітнього середовища, що сприяє формуванню в учнів життєвих компетентностей, готовності до досягнення успіху в різних сферах особистої та суспільної діяльності.

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів недержавної форми власності до 1999 р., якщо порівнювати з 1996 р., збільшилася на 50% [Праця і заробітна плата працівників системи профтехосвіти, 1999, с. 132].

Виникла потреба змінити і систему оцінювання, яка повинна була стати діагностичною, конструктивною, стимулюючою. З

2000 року в школах України діє 12-бальна шкала (система) оцінювання навчальних досягнень учнів, яку було введено згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 04.09.2000 N 428/48 «Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти».

У першому класі дається вербальна характеристика знанням, умінням і навичкам учнів. У наступних класах оцінювання здійснюється за 12-бальною шкалою (системою), і його результати позначаються цифрами від 1 до 12. Оцінювання здійснюється на основі результатів таких видів перевірки:

- усної (індивідуальне, групове та фронтальне опитування);
- письмової (самостійні та контрольні роботи, тестування);
- графічної (робота з діаграмами, графіками, схемами, контурними картами);
- практичної (виконання різних видів експериментальних досліджень і навчальних проєктів, робота з біологічними об'єктами, виготовлення виробів).

У системі оцінювання чітко виокремили чотири рівні навчальних досягнень учнів:

- перший рівень – початковий (1-3 бали). Відповідь учня фрагментарна, характеризується початковими уявленнями про предмет вивчення;
- другий рівень – середній (4-6 балів). Учень відтворює основний навчальний матеріал, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності;
- третій рівень – достатній (7-9 балів). Учень знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням). Відповідь учня правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй бракує власних суджень;

- четвертий рівень – високий (10-12 балів). Знання учня є глибокими, міцними, системними; учень вміє застосовувати їх для виконання творчих завдань, його навчальна діяльність позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні ситуації, явища і факти, виявляти й відстоювати особисту позицію (Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, 2011)

Профільність старшої школи зумовила еволюцію поглядів на проблему стандартизації змісту як у концептуальному, так і нормативному плані. У 2000 р. було прийнято постанови «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання», «Про затвердження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти», які стали першим кроком реалізації докорінного реформування української шкільної освіти.

До 2000 р. була створена розгалужена мережа інтернатних закладів, у яких утримувалися, навчалися, виховувалися, одержували комплекс корекційно-реабілітаційних, лікувально-оздоровчих заходів діти, які потребували соціального захисту (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, хворі діти, діти а вадами фізичного або розумового розвитку, діти-інваліди, діти, які порушили закон) (Статистичний щорічник України за 2002 рік, 2003, с. 63).

Значна роль у розвитку закладів загальної середньої освіти належить системі управління закладами освіти. Цивілізаційний поступ розвитку демократичних суспільств детермінує визначення такої форми управління, що спонукає до виявлення взаємозв'язку: «демократичне суспільство» – «демократична школа» – «вільна людина». При цьому акцентована увага, що ключовим елементом і демократичного суспільства, і демократичної школи є людина, а активного суспільства – є активна людина – активна громада, що мають активну громадянську позицію та свідомо проявляють активність у різних видах діяльності задля досягнення соціально зна-

чущих цілей. (Управління загальноосвітніми навчальними закладами як активними системами, моделі та механізми, 2018, с. 152).

Щоб відповідати потребам демократичного суспільства і громадян, управління закладами освіти має здійснюватися як державно-громадське за допомогою науково обґрунтованих дієвих механізмів і технологій управління, що сприятимуть ліквідації державної монополії на освіту та перетворенню школи з державної установи в соціальний інститут, що діє в інтересах особи, суспільства і держави (Калініна, 2016; 2017; Марусіна, 2020; Штофф, 1996).

В цей час актуалізовано питання кадрового забезпечення закладів загальної середньої освіти та професійно-педагогічної підготовки і підвищення кваліфікації вчителів. Статистичні джерела засвідчують, загалом, позитивну динаміку щодо кадрового забезпечення ЗЗСО впродовж 1990 – 2000 рр. (Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>) (Рис. 2.3.)

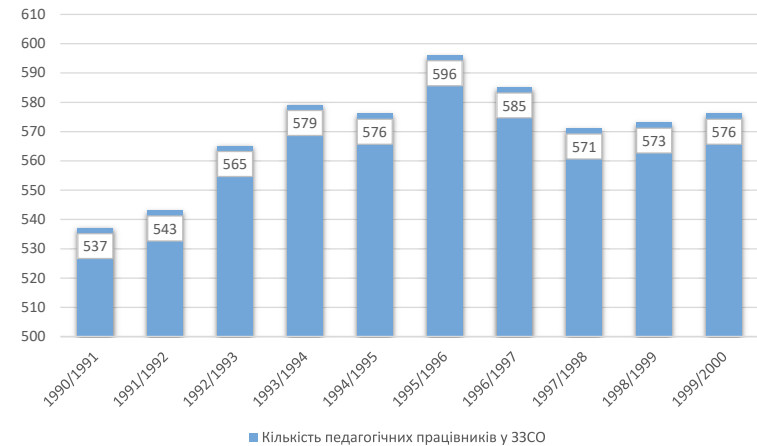


Рис. 2.3. Динаміка чисельності педагогічних працівників у закладах ЗЗСО (1990-2000 рр), тис. осіб.

Джерело: усистематизовано автором на основі даних Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Впродовж цього періоду динаміка була різною: впродовж 1991/1992–1993/1994 н. рр. їх чисельність поступово зростала в середньому на 2,5 %, у 1994/1995 н.р. спостерігався спад на 0,1 %, така ж ситуація була у 1995/1996 – 1997/1998 – спад на 0,1 %. Водночас починаючи з 1997/1998 н.р. спостерігається позитивна тенденція щороку на 01 %.

У 1997 р. рішенням колегії МОН України і президії АПН України ініційована Цільова комплексна програма «Вчитель», основні завдання якої полягали у спрямуванні на:

- стабілізацію кадрового складу дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних і вищих навчальних закладів;
- оптимізацію мережі вищих навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка педагогічних працівників, та закладів післядипломної освіти, їх інтеграцію для впровадження системи неперервної педагогічної освіти;
- розроблення та впровадження нового механізму відбору обдарованої молоді для здобуття педагогічної спеціальності;
- оновлення змісту підготовки педагогічних працівників, системи неперервної педагогічної освіти протягом усього життя з урахуванням вимог сучасного інформаційно-технологічного суспільства; створення діяльнсно орієнтованої системи професійної підготовки вчителів;
- підвищення професійного рівня педагогічних працівників;
- підвищення престижу педагогічної професії в суспільстві та утвердження високого соціального статусу вчителя;
- поліпшення соціально-економічного становища вчителів, морального і матеріального стимулювання їх професійної діяльності (Цільова комплексна програма «Вчитель, 1997).

На основі аналізу нормативних і законодавчих джерел, наукових праць дослідників можна зробити висновок, що наприкінці ХХ століття актуалізовано проблему міжнародної діяльності закладу загальної середньої освіти. Про це свідчать матеріали рішень колегії Міністерства освіти України, зокрема «Про основні напрямки

розвитку міжнародного співробітництва у галузі середньої освіти» (1999), «Про стан освіти в Україні та головні напрями її розвитку на зламі століть» (1999) та інші (Про основні напрямки розвитку міжнародного співробітництва у галузі середньої освіти, 1999; Про розвиток сільської загальноосвітньої школи, 1999; Про стан освіти в Україні та головні напрями її розвитку на зламі століть, 1999)

Аналіз наукових джерел, нормативних актів і законодавчих документів засвідчив появу наступних прогресивних ідей щодо розвитку закладів загальної середньої освіти наприкінці ХХ століття:

- інтенсифікація творчої думки щодо перспективного розвитку загальної середньої освіти в умовах розбудови української державності,
- творення національної державної освітньої політики;
- активізація участі в реформуванні, крім науковців та освітян, громадсько-педагогічних і культурних діячів із метою формування національної системи освіти;
- відродження української школи на основі європейських цінностей, інноваційних принципів (національний, гуманістичний, демократичний, диференціації, індивідуалізації), що відповідало суспільним потребам в умовах відродження незалежності України.

Президент Національної академії педагогічних наук України В. Кремень та ряд дослідників (Н. Арістова, Л. Калініна, Н. Лісова, О. Малихін, В. Мелешко, Л. Паращенко, О. Онаць, І.Осадчий, М. Топузов та інші) визначили основні здобутки розбудови національної системи освіти та демократизації освітянської галузі в цей період, а саме: розроблення нової законодавчої бази, створення вітчизняних підручників і педагогічної преси, оновлення змісту освіти, варіативність мережі навчальних закладів та освітньо-професійних програм тощо (Кремень, 2003, с. 86; Організаційно-педагогічні засади функціонування опорних закладів освіти в умовах децентралізації, 2021; Управління загальноосвітніми навчальними закладами як активними системами, 2918).

На основі аналізу наукових досліджень та нормативних актів можемо зробити висновок, що зміни, які відбувалися в системі освіти наприкінці XX століття, мали як позитивні, так і негативні наслідки.

Серед позитивних відмітимо *запровадження загальної обов'язкової середньої освіти, розширення шкільної мережі, інтенсивний розвиток педагогічної науки в напрямі модернізації змісту освіти на наукових і загальнокультурних підвалинах, методів навчання.*

Натомість на противагу їм відбувалася *русифікація, радянська; ігнорування авторських шкіл офіційною педагогікою.* Хоча позитивними можемо назвати проголошення всебічного, гармонійного, духовного розвитку учнів, водночас це відбувалося на основі позбавлення їх знання про свою національну історію, культуру; сприяння вивченню російської, а не рідної мови, що спричинило зростання кількості російських шкіл. Наслідком такої освітньої політики стала криза школи, що проявлялася в подальшому її одержавленні, постановці перед нею необґрунтованих завдань для стовідсоткового виконання, у систематичних змінах навчальних планів, регламентуванні навчально-виховного процесу, зокрема створенні українськими науковцями навчальних програм і підручників лише «із специфічних предметів» (українська мова, російська мова для українських шкіл, російська та українська література, трудове навчання, історія, географія УРСР) на основі встановлених Центральною комісією з розробки змісту освіти (м. Москва, 1964 р.) підходів тощо (Березівська, 2009).

Таким чином, аналіз основоположних національних нормативно-правових документів (Закон України «Про освіту», 1991; Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), (1993), авторських індивідуальних і колективних концепцій перспективного розвитку української школи в незалежній Україні свідчить про те, що державна освітня політика цього періоду спрямовувалася на формування національної системи загальної

середньої освіти. Її провідними принципами (Кремень, 2003, с. 89) стали такі: пріоритетності, демократизації, гуманізації, гуманітаризації, національної спрямованості освіти, безперервності, варіантності, еквівалентності державного управління й громадського самоврядування тощо. Враховуючи все це, можемо стверджувати, що 1991–2001 рр. в історії загальної середньої освіти незалежної України – це перший досвід національного законотворення й перші спроби реалізації основних законодавчих документів у шкільній практиці.

В цей період почалося інтенсивне впровадження в навчальний процес розвивальних освітніх стратегій, формування ідеалів виховання особистості на засадах загальнолюдської та національної культури.

2.2. Розвиток закладів загальної середньої освіти в Україні на початку XXI століття

Розвиток закладів загальної освіти у перші два десятиліття XXI століття в сучасній Україні відбувався швидкими темпами і був спрямований на виконання завдань, визначених у законах, положеннях, інструкціях, інструктивних листах, наказах тощо, аналіз яких і є предметом нашого дослідження.

Державна політика у сфері освіти і науки в Україні в останні десятиліття спрямована на модернізацію основних ключових позицій, які становлять систему загальної середньої освіти, що відіграє вирішальну роль у забезпеченні розвитку людського капіталу та отриманні економічної вигоди у формі сталого зростання й конкурентної економіки, а значить суспільного та індивідуального добробуту, майбутнього процвітання та якості життя. Досягнення цих цілей потребує узгоджених політичних ініціатив, ефективних управлінських рішень та довгострокових інвестицій. Мета модернізації загальної середньої освіти полягає в тому, що кожен учень повинен мати рівний доступ до якісної

шкільної освіти в безпечному, комфортному, інклюзивному та сучасному освітньому середовищі; випускники школи мають ґрунтовні знання та володіють компетентностями, що потрібні для сучасного життя, є самодостатніми, творчими та креативними особистостями.

Ретроспективний аналіз розвитку закладів загальної середньої освіти засвідчує, що у перше десятиліття XXI століття українська освіта характеризується певними ознаками, які показані на рис. 2.4 :



Рис. 2.4. Ознаки української освіти на початку XXI століття.

Побудова національної школи як гуманної, демократичної, особистісно орієнтованої, національно спрямованої освіти полягає в органічному поєднанні освіти з історією і традиціями українського народу, збереженні та збагаченні його національних цінностей як основний напрям цих змін та важливість врахування їх при формуванні освітнього середовища закладу загальної середньої освіти (Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, 2016, с. 52). Початок XXI століття для закладів загальної середньої освіти визначає завданням *спрямування на формування особистості, яка усвідомлює свою належ-*

ність до українського народу, на утвердження національної ідеї, сприяння національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодіння цінностями світової культури та загальнолюдськими надбаннями. Системи шкільної освіти, зокрема заклади загальної середньої освіти забезпечують створення умов для розвитку і становлення людини, її особистості, суспільства та цивілізації в цілому.

Нова освітня парадигма української освіти на початку XXI століття передбачає *індивідуалізований характер навчання*, який дозволяє враховувати можливості кожного конкретного учня і сприяти його самореалізації та розвитку. На думку українських філософів В. Кременя, І. Бега, сутність нової освітньої парадигми особистісно-зорієнтованого навчання на основі компетентнісного підходу полягає не тільки у зміні пріоритетів: від навчання всіх основам всіх наук до задоволення потреб особистості. Головними ознаками такої парадигми є орієнтація на інтереси особистості та адекватність сучасним тенденціям суспільного розвитку (Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, 2016, с. 5). Важливим чинником у цьому напрямі розвитку освіти є формування в учнів умінь вчитися, умінь самостійної когнітивної діяльності з використанням сучасних і перспективних засобів інформаційних технологій, розробки різних освітніх програм відповідно до різних індивідуальних можливостей як учнів, так і вчителів.

Як зазначається у «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (2016), освіта покликана навчити людину знайти своє місце в житті, в соціумі, культурі. Основною тенденцією сучасної освіти є поступова заміна викладання на пізнавальну діяльність, яка має стати провідною, де особистість учня знаходиться в центрі уваги педагога, психолога, де учні відкривають і конструюють ще не існуючі знання та *спрямування освітнього процесу на парадигму дослідницько-пошукової діяльності учнів.* Створення таким чином творчо-інтелектуального середовища означатиме розв'язання проблеми

особистісно-орієнтованої освіти (Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, 2016, с. 58).

Наразі в Україні прийняті життєво важливі для ЗЗСО документи: Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про загальну середню освіту» (2020), «Концепція Нової української школи» (2018), Державний стандарт початкової освіти (2018), Державний стандарт базової середньої освіти (2020) (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

Варто наголосити, що сукупність ключових компетентностей та наскрізних умінь, результатів навчання, що становлять основу Державних стандартів, базується на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» та Національної рамки кваліфікацій (Національна рамка кваліфікацій).

Наголосимо на особливій ролі Закону України «Про освіту» (2017). За ним уже з 1 вересня 2018 р. всі першокласники, а зараз всі учні початкової школи і учні 5-6 класів базової середньої освіти, навчаються за новим Держстандартом, який враховує та передбачає запровадження компетентнісного підходу до навчання у ЗЗСО, у зв'язку з чим здійснюється стимулювання розвитку м'яких навичок у здобувачів освіти. Головна передумова успіху реформи – це продуктивна, партнерська співпраця між освітньо-педагогічною спільнотою, Урядом та місцевою владою. Кожен має зробити свій значний внесок, без якого якісні зміни не відбудуться» (Зміни в системі освіти, 2018).

Впровадження концепції Нової української школи до 2029 року має забезпечити:

- формування ключових компетентностей на основі оновлення змісту базової освіти (вільне володіння державною мовою, математична, загальнокультурна та екологічна компетентності, підприємливість та інноваційність, економічна компетентність тощо.) Окрім цього важливими є вміння – креативності, прийняття рішення, конструктив-

не керування емоціями, ініціативність, критичне мислення тощо;

- забезпечення менеджменту профільної освіти (Дорожня карта розвитку профільної освіти, формування змісту освіти та мережі академічних та професійних ліцеїв; поглиблення знань в академічному ліцеї, створення умов для вступу до закладу вищої освіти; можливості опанування першою професією);
- проектування і моделювання професійного розвитку, підтримки педагогічних працівників (запровадження педагогічної інтернатури; запровадження нової концепції оплати праці, виявлення та стимулювання вчителів з високим рівнем професійної майстерності задля створення системи поширення педагогічного досвіду);
- цифрова трансформація освіти (дистанційна та змішана форми організації освіти, створення мережі екзаменаційних центрів);
- створення в ЗЗСО безпечного освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства і дискримінації та нового освітнього простору відповідно до принципів мотивуючого та креативного дизайну, технологічності та інклюзивності;
- підвищення якості психологічних послуг у закладах освіти;
- забезпечення умов для проведення профорієнтації учнів, що враховують їх інтереси та здібності (Концепція Нової української школи, 2018).

Законом України «Про повну загальну середню освіту (2020) передбачається деталізація механізмів забезпечення якості шкільної освіти – процедури шкільного аудиту, запровадження педагогічної інтернатури для молодих вчителів, а також врегулювання окремих питань інклюзивної освіти, наприклад, таких, що стосуються можливості батьків супроводжувати дітей з особливими освітніми потребами під час уроків тощо.

Найбільш важливим у цьому Законі, на нашу думку, є можливість для учнів обирати свою освітню траєкторію, впроваджено компетентнісний підхід та інтеграцію освітніх галузей в початковій школі, запроваджено процедуру сертифікації педагогічних працівників. Відповідно до цього закону запроваджено систему supervізії, цільових субвенцій для покращення матеріально-технічного стану шкіл, формування програм із закупівлі меблів, цифрового обладнання, дидактичних засобів для початкової школи, програма закупівлі автобусів, субвенція на розвиток різних освітніх програм в рамках Нової української школи та субвенція на STEM освіту тощо (Закон України «Про повну загальну середню освіту, 2020).

Щодо закладів загальної середньої освіти, то у Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020):

1. Визначено відповідальність засновника закладу загальної середньої освіти, який в повній мірі повинен забезпечити «утримання та розвиток заснованого ним закладу освіти, його матеріально-технічної бази на рівні, достатньому для виконання вимог державних стандартів, ліцензійних умов провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти, вимог трудового законодавства, оплати праці педагогічних та інших працівників, охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки тощо» (Закон, ст. 37, пункт 5). Відповідальним засновник закладу є і за «дотримання принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування під час проектування, будівництва та реконструкції будівель, споруд, приміщень закладів загальної середньої освіти; оприлюднення всієї публічної інформації відповідно до законодавства» тощо.

2. Обґрунтовано типи закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти: початкова школа, що забезпечує здобуття початкової освіти; гімназія, що забезпечує здобуття базової середньої освіти; ліцей, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти та інші.

3. Наголошено на тому, що ЗЗСО забезпечують умови для отримання здобувачами освіти повної загальної середньої осві-

ти, яку «можна буде здобувати крім очного (денного) навчання в школі ще і за іншими формами: за дистанційною, мережевою, екстернатною, сімейною (домашньою), формою педагогічного патронажу, а також за очною (вечірньою), заочною (на рівнях базової та профільної середньої освіти)».

4. Визначена наповнюваність класів: мінімальна наповнюваність класів на усіх трьох рівнях – 5 учнів. Максимальна залишилася 30. У перспективі з 1 вересня 2024 року до перших класів прийматимуть не більше, ніж по 24 учні (для початкової школи). Створюється можливість формування міжкласних груп з учнів різних класів одного (паралельних) або різних років навчання для вивчення навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів. Водночас Законом передбачена можливість формування індивідуальної освітньої траєкторії учня.

До цього є ряд вимог та особливостей, але питання спроможності закладу освіти забезпечити цю траєкторію визначається самим закладом. Одночасно з цим здобувачі освіти мають право на визнання закладом освіти результатів їх навчання, що були здобуті в інших суб'єктів освітньої діяльності чи шляхом неформальної та/або інформальної освіти. (Закон України «Про повну загальну середню освіту, 2020).

Розвиток освіти в сучасній Україні виражається не лише в реформуванні, а й у забезпеченні освітніх закладів необхідним обладнанням. Потребує сьогодні активізації забезпечення закладів освіти обладнанням та необхідними ресурсами для проведення ефективного навчання. МОН України затверджено Положення «Про міжшкільний ресурсний центр» (МРЦ), (2019). Відповідно можуть створюватися умови для навчання здобувачів освіти одразу з кількох закладів, можуть проводитися як шкільні, так і позашкільні заняття (обладнання стаціонарних та пересувних лабораторій, учнівських теплиць, зимових садів, виробничих майстерень, басейнів, спортивних майданчиків тощо) (Положення «Про міжшкільний ресурсний центр, 2019).

Сучасні реалії реформування повної загальної середньої освіти вимагають постійного удосконалення методології розрахунку прогнозованих значень статистичних і аналітичних показників, використання економіко-математичних моделей й математико-статистичних методів аналізу та прогнозування. Бажаним результатом є упровадження освітніх інформаційно-аналітичних систем, оскільки вони забезпечують отримання різносторонньої та своєчасної інформації щодо діяльності закладів загальної середньої освіти (Розвиток інформаційних систем управління освітою, 2020, с. 68). У процесі утворення і функціонування така система підпорядковується базовим принципам, які відображають пріоритет кінцевої мети, єдність та цілісність, внутрішні та зовнішні зв'язки компонентів системи, їх ієрархію, динамічність й узгодженість тощо.

XXI століття потребує людей, які будуть мотивовані, впевнені й критичні, готові до вирішення конкретних завдань – це ті якості, які знадобляться їм для успішного залучення до соціуму, що стрімко розвивається, і які повинна забезпечити Нова українська школа. Школі необхідно побачити, що зміни, які здійснюються у педагогічній практиці, дозволять учням застосувати отримані знання та навички в умовах соціально орієнтованого освітнього середовища.

Мережа закладів загальної середньої освіти в Україні у період 2001-2022 рр. засвідчує активний розвиток таких освітніх установ. З 2001 р. кількість ЗЗСО постійно збільшувалася.

Цікавим, на нашу думку є регіональний розподіл закладів загальної середньої освіти (рис. 2.5).

Наприклад, за регіонами ситуація мала наступний вигляд: станом на 2002-2003 н.р. областями-лідерами за кількістю загальноосвітніх навчальних закладів були Вінницька – 1068 закладів, Дніпропетровська – 1116 закладів, Донецька – 1203, Львівська – 1486, Харківська – 1002 та Хмельницька – 1096 закладів. Найменше цих закладів у цей період налічувалося в Запорізькій – 692, Кіровоградській – 632, Миколаївській – 669, Сумській – 679, Херсонській – 582 та Чернівецькій – 459 закладів. У м. Києві та

м. Севастополі відповідно налічувалося 525 і 76 загальноосвітніх закладів. Головною причиною цього процесу стало зменшення учнівського контингенту. У цей час різко зменшується мережа вечірніх загальноосвітніх навчальних закладів.

Поступово зросла кількість шкіл I – II та I – III ступенів, досить активно розвивалася мережа гімназій, ліцеїв, колегіумів. З'явилися школи для національних меншин, зокрема для румунів, угорців, поляків, кримських татар, словаків та інших народів.

Також відкривається значна кількість навчальних закладів з двома й більше мовами навчання. До 2002 – 2003 н.р. мережа денних загальноосвітніх навчальних закладів нового типу зросла.

Кількість гімназій становила в цілому 3681 (найбільше в Дніпропетровській області – 24, Запорізькій – 26, Львівській – 22, Хмельницькій – 25, м. Києві – 33, найменше у Вінницькій – 3, Житомирській – 5, Харківській області – 5 та м. Севастополі – 5. В Україні нараховувався 331 ліцей (найбільше в Дніпропетровській області – 25, Донецькій та Рівненській – по 27, Хмельницькій – 34, найменше у Волинській – 4, Житомирській та Кіровоградській – по 2, м. Севастополі – 3). У досліджуваний період кількість колегіумів сягала 34 закладів, у тому числі в Хмельницькій області – 11, Рівненській – 7, Дніпропетровській – 3.

Так, у 2021 році найбільшу кількість ЗЗСО зафіксовано в Києві та Київській області (1274). Лідерами також є Львівська (1181) і Дніпропетровська області (852). Найменшу кількість закладів загальної середньої освіти у 2021 році зафіксовано у Кіровоградській (309) та Луганській (273) (Рис. 2.5).

На початок 2002-2003 навчального року в загальноосвітніх школах працювало 561 тис. учителів, що на 35 тис., або на 5,9% менше, ніж у 1995 – 1996 рр., але на 24 тис., або на 4,3 % більше порівняно з 1990-1991 навчальним роком. (рис. 2.6) Тенденція зростання виявлялася до 1995-1996 н.р., після чого розпочався процес зменшення кількості педагогічних працівників. За цей період дещо підвищився їхній якісний склад за освітньокваліфікаційними рівнями педагогічної освіти.

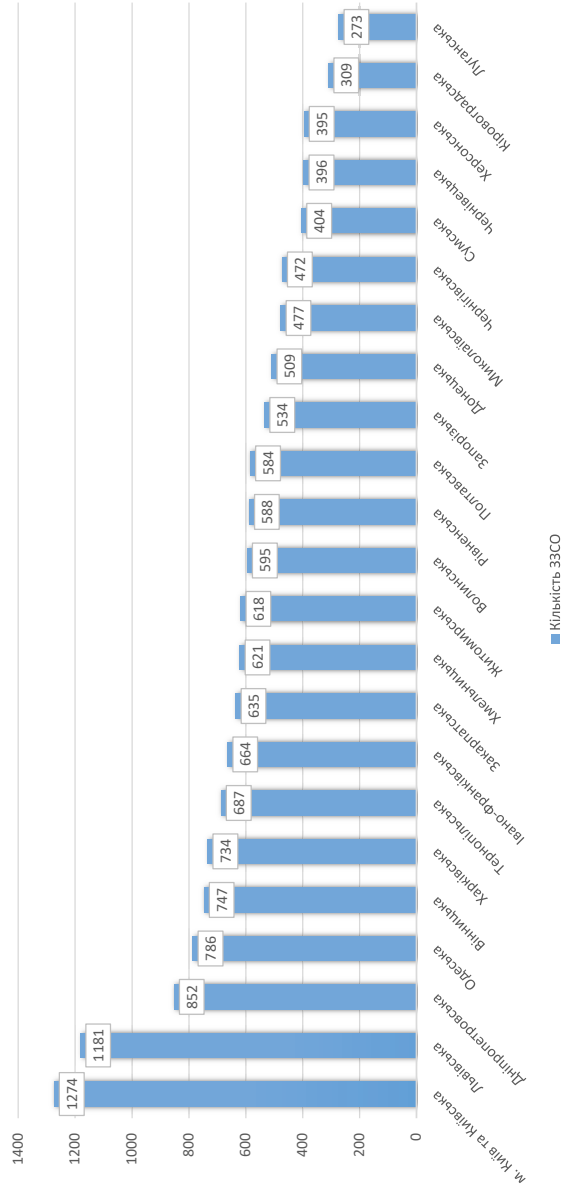


Рис. 2.5. Кількість закладів загальної середньої освіти України за областями у 2021 році.
Джерело: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Частка педагогічних працівників, які мали освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста, зростає з 82,5 до 85,0 % з 1996 – 1997 по 2000 – 2001 н.р. (Статистичний збірник. Загальноосвітні, позашкільні, дошкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади (2003–2004 рр.).

На початок 2002-2003 н.р. у навчальних закладах нового типу кількість учителів гімназій становила вже 20074, ліцеїв – 13108, колегіумів – 2100, навчально-виховних комплексів – 35335 осіб (Статистичний збірник. Загальноосвітні, позашкільні, дошкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади (2003–2004 рр.). Спостерігалися певні тенденції у формуванні структури педагогічних кадрів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів. Мало місце скорочення кількості вчителів початкових класів як у цілому по Україні, так у міських та сільських поселеннях.

У той же час частка вчителів початкових класів, які мали освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста, магістра, зростає і становила у 2000 – 2001 навчальному році 68,9 %, у міських поселеннях – 77,7 %, сільських поселеннях – 60,3 %.

Інноваційним напрямом, стрижневої домінантою сучасної педагогіки в підвищенні мотивації учнівської молоді до вивчення предметів природничо-математичного циклу й, відповідно, забезпеченні рівного доступу юного покоління до якісної сучасної освіти є STEM-освіта. Водночас STEM-освіта слугує інструментом для реалізації ключових положень Концепції «Нова українська школа» щодо оновлення дидактичних методів, засобів, форм і принципів навчання у XXI ст. У 2015 р. за ініціативи Міністерства освіти і науки України в Державній науковій установі «Інститут модернізації змісту освіти» створено відділ STEM-освіти та робочу групу науковців і педагогів-практиків з питань впровадження STEM-освіти в Україні із метою формування науково-теоретичного, методичного забезпечення STEM-освіти, аналізу процесу її розбудови, динаміки і шляхів підвищення ефективності впровадження інновацій, виявлення проблем та прогнозування тенденцій розвитку напрямів STEM-освіти.

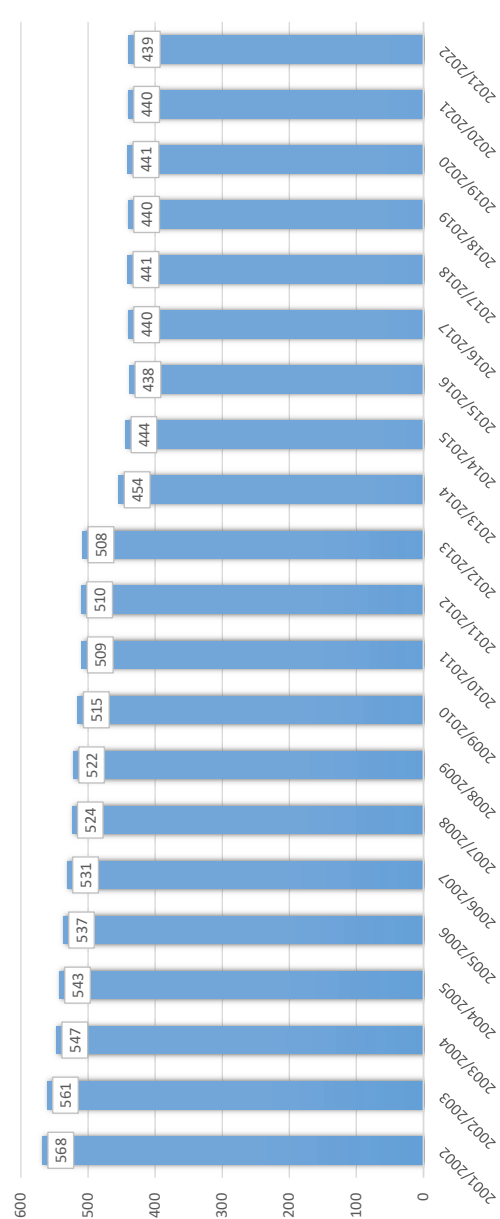


Рис. 2.6. Динаміка чисельності вчителів у закладах загальної середньої освіти (2001 – 2022 рр., тис. осіб).

Джерело: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Результативність запровадження STEM-освіти визначається компетентністю й рівнем професійної діяльності науково-педагогічних працівників, а також ефективністю використання ними новітніх технологій, інноваційних засобів і практик міждисциплінарного навчання з акцентом на розвиток дослідницьких компетенцій. На впровадження технологій STEM-освіти впливає забезпеченість ЗЗСО комп'ютерною технікою, кількість якої постійно збільшується (Рис. 2.7.).

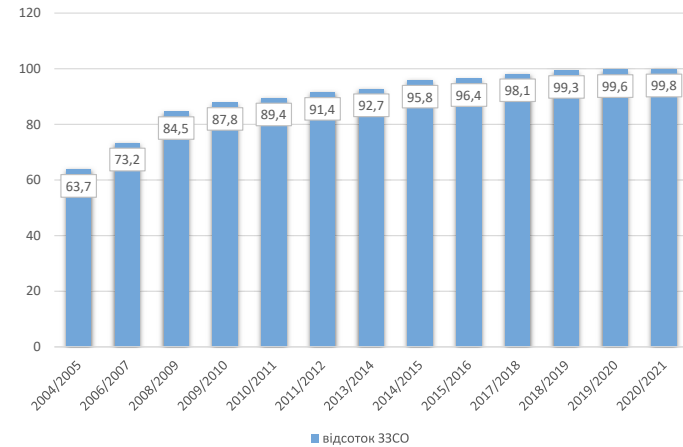


Рис. 2.7. Динаміка частки закладів загальної середньої освіти, які мають комп'ютери, %.

Джерело: дані Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

За даними Міністерства освіти і науки України у 2022 році в умовах війни освітня галузь України зазнала суттєвих трансформацій. Водночас освітній процес урегулюється з урахуванням вимог воєнного часу та спрямовується на організацію безпечного та якісного освітнього процесу, забезпеченням прав його учасників, які знаходяться, як в Україні, так і за кордоном.

В умовах воєнного стану освіта потребує нових підходів до навчання, швидких та ефективних рішень, інноваційних форм організації освітнього процесу, адаптованих до умов сьогодення. В Україні у 2023р. нараховується 12 929 закладів загальної середньої освіти, в яких навчається 3,9 млн учнів. Навчальний процес забезпечують 388 тис. учителів (Загальна середня освіта. <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>).

З початку XXI століття була розширена та активізована співпраця з міжнародними організаціями у сфері освіти: Світовим банком, Радою Європи, Представництвом ООН, Британською Радою, Лігою українських меценатів, Європейським фондом освіти, Міжнародним фондом «Відродження». У деяких регіонах у зазначений період використовувалася мало поширена, але перспективна практика взаємодії керівників навчальних закладів з місцевими громадами. За позитивний приклад тут може правити Львівська та Івано-Франківська області, де силами громад зводилися новобудови шкіл (Кирда, 2005). Серед інших важливих заходів, здійснених у сфері середньої освіти в період з 2000 по 2005 рр., слід виділити наступні: 2003 року ухвалено державну програму «Шкільний автобус», на реалізацію якої у державному бюджеті 2004 р. заплановано 33,4 млн. грн.; при перегляді бюджетного закону додано ще 30 млн. грн.; отримано більше, ніж у попередні роки, коштів на інформатизацію сільських шкіл, що уможливило поставити до них 4759 комп'ютерних класів; було збільшено видатки коштів на проведення предметних олімпіад учнівської молоді, на організацію зимового та літнього відпочинку дітей-сиріт; розроблено й затверджено Державні стандарти освіти з усіх предметів.

Старша школа перейшла на профільне навчання; запроваджено вивчення іноземних мов з другого класу; Україна стала однією з небагатьох країн Європи, де іноземні мови школярі починають вивчати в початковій школі; затверджено державну програму «Навчальне обладнання» загальною вартістю 13 млрд. грн.; у 2003 р. навчальні заклади отримали лабораторне

обладнання для вивчення предметів природничо-математичного циклу на суму 120 млн. грн., тоді як раніше для цього кошти не виділялися зовсім; 100% профінансована програма забезпечення учнів підручниками, на відміну від попередніх років, коли цей показник сягав 65 – 70 %; припинено негативну практику призупинення окремих норм освітнього законодавства: педагогічне навантаження в початковій школі стало таким, як це передбачено у відповідних законах; збільшено доплати за додаткове педагогічне навантаження (класне керівництво, завідування кабінетами, перевірка зошитів); мала місце поступова реорганізація мережі сільських шкіл; майже всі області здобули досвід створення освітніх округів; затверджено Державні стандарти початкової і загальної середньої освіти, якими передбачалося введення нового змісту освіти, застосування новітніх педагогічних технологій та гуманізація середньої освіти.

Отже, розвиток загальної середньої освіти в Україні в роки незалежності перебував під впливом складних соціально-економічних чинників, що мали місце в державі. Дослідження процесів розвитку виявило неоднозначність та непослідовність тенденцій середньої освіти в зазначений час.

У роки формування незалежності України динаміка мережі середніх навчальних закладів була зростаючою, тоді як їхній учнівський контингент та кадрові ресурси виявляли динаміку спадного характеру. Час, що охоплює хронологічні межі наукової роботи, для середньої освіти характеризується як період поступального та в цілому позитивного розвитку, труднощі якого були насамперед пов'язані з перехідним етапом державності незалежної України та новими пріоритетами, що виникали у зв'язку з цим. Так, було розроблено й адаптовано освітнє законодавство, інтенсифіковано національну освіту, проведено ряд важливих реформ у сфері змісту і якості середньої освіти, реалізовано сукупність інновацій, які стали факторами інтеграції української середньої школи до світового та, насамперед, європейського освітнього простору. Названі чинники мають забезпе-

чити сьогодні і в майбутньому високий рівень розвитку людини й суспільства в Україні, сприяти зміцненню нашої держави, її позицій у контексті інтернаціональної системи відносин.

2.3. Аналіз сучасного стану закладів загальної середньої освіти в Україні

Аналіз розвитку закладів загальної освіти України кінця XX – початку XXI століття за останні роки показав, що проблеми, які накопичилися в даний час, вимагають невідкладних рішень, заснованих на балансі загальнонаціональних стратегічних інтересів держави та інтересів суб'єктів ринку освітніх послуг:

1. Необхідність врахування концептуальних підходів до фінансування, демографічних змін, законодавчо-правової бази системи освіти, передбачивши її максимальну адаптацію до потреб соціуму та ринкової економіки.
2. Формування напрямів і стратегій розвитку на основі досягнення сучасного рівня змісту загальної освіти, гуманізації, орієнтації на особистісний розвиток, формування життєвих цінностей, соціальних норм та інших елементів культури. Соціальна ідея та цілі освіти завжди залишаються спрямованими на досягнення блага як самого індивіда, так і суспільства загалом.
3. Забезпечення школярів базовими та обов'язковими знаннями, наявність у школах професійних кадрів, безкоштовна середня освіта, альтернативні форми навчання, активне застосування найсучасніших моделей та технологій у навчанні як умови стабільності функціонування освіти загалом і середньої загальної освіти зокрема.

Безумовно, наголошуємо на впровадженні основних положень Концепції Нової української школи. Пріоритетна мета цієї інновації шкільної освіти, з якою пов'язують великі зміни та очікування, – підвищення якості викладання та навчання, створен-

ня безпечного толерантного середовища для розвитку особистості у ЗЗСО.

Мета нової школи – забезпечити згуртовану спільноту творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих для розвитку потужної української держави і конкурентної економіки. Саме таких повинна готувати середня школа України. Світогляд закладається саме в школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та професійні якості.

Новий освітній проект для шкіл України має національний масштаб, у якому задіяні значні ресурси економічного та соціального характеру, дослідницькі діагностичні інструменти. А саме: зворотний зв'язок, діагностичний аналіз та оцінка ефективності впровадження ідей Концепції НУШ на основі дослідження шкільної культури, мікроклімату, внутрішніх правил школи, успішності учнів, унікальності системи оцінювання, заснованої на підтримці та розвитку здібностей учня, чіткому розумінні, яким має бути зміст, тобто які знання, вміння та навички, компетентності є цінними. Система оцінювання поширюється і на поведінку учня.

Створюється і постійно удосконалюється мережа регіональних експертних груп, до яких увійдуть відібрані тендерами фахівці, які пройшли перепідготовку та готові допомогти школам із новою методологією освітнього процесу. Кожна школа протягом усього семестру координується робочою групою, що включає експертів з навчальних планів (методистів), експертів з освітніх технологій, виборних учнів та членів шкільного співтовариства, які дбають про підвищення якості викладання та навчання, зацікавлених у перетворенні шкільної культури. Важливо відзначити, що педагог розглядається лише як частина єдиної команди, він відповідає за розвиток шкільної культури та рівня навчання, без виділення якоїсь пріоритетної галузі у структурі навчального планування. Експерти робочої групи спрямовані не так на покарання, лобізм і жорсткий контроль дій педагога, як на підтримку та реальну допомогу. Рівноправне співробітництво професіона-

лів, концептуальний підхід вже сьогодні дозволяє реалізовувати намічені цілі, досягати вирішення проблемних питань.

Впровадження Концепції НУШ здійснюється на платформі конструктивістських принципів, що базуються на розвитку здібностей до критичного мислення, рефлексії, діалогового формату спілкування, контуру зворотного зв'язку, спадкоємності знань, навичок інформаційних цифрових технологій. Філософія конструктивного навчання центрується на пріоритетності інтересів школяра, роблячи його повноправним суб'єктом освітнього процесу, в якому проявляються його унікальні індивідуальні здібності у творчості та різних напрямках діяльності.

Важливою складовою став ІТ-сервіс, навчальні програми програмного забезпечення, побудовані з опорою на технології, наприклад Microsoft, платформа EdEra та інші, створені допомогти вчителям у підвищенні ефективності навчання та впроваджувати нові комунікаційні канали, мультимедійні ресурси. Наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху Нової української школи. Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проектів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності.

Впровадження Концепції НУШ, Державного стандарту початкової освіти (2018) та Державного стандарту базової середньої освіти (2020) стало можливим завдяки активній консультаційній роботі педагогів у всіх напрямках: розробка та реалізація шкільної програми, шкільний менеджмент, пошук ефективних підходів та результативних методик, що сприяють розвитку рівня освіти, інтеграція у процес навчання цифрових технологій.

Провідною ідеєю є відносини між усіма суб'єктами освітнього процесу як співробітництво директора школи, вчителів, учнів та їхніх батьків на рівні повноправних членів команди, які працюють

разом та долають проблемні питання індивідуальних потреб школи та учнів. Кожна школа реалізує свій унікальний план дій, створюючи свій профіль сильних і слабких сторін з погляду показників якості навчання, не використовуючи при цьому кількісні маркери, що дозволяють порівнювати школи один з одним та впливати на їхнє ранжування (Березівська, 2017; Гавриленко, 2018; Калініна, 2017; Марусіна, 2020; Мешко & Мешко, 2020; Смольок, 2017 та інші).

Навчальний план в новому проекті передбачає впровадження нових форм роботи та передбачає нові ролі: вчителя як організатора та консультанта, учня як активного дослідника, який творчо і самостійно працює над вирішенням навчальної задачі, що широко використовує інформаційні технології для отримання необхідної інформації. Рекомендація вчителю при плануванні навчального плану – присвячувати одній тематиці уроку стільки часу, скільки знадобиться для освоєння нового матеріалу всіма учнями класу, без обов'язку слідування строгому хронометражу (Ковальчук, 2018).

В даний час шкільному педагогу все частіше доводиться виконувати роль не тільки інформатора, джерела знань, експерта в навчальному процесі, а скоріше роль супроводжуючого – консультанта, модератора, фасилітатора, методолога, тьютора (Лук'янова, 2020).

Експерти з питань освіти звертають увагу на кадрове питання і говорять про внутрішню мотивацію вчителів, про проблеми їх професійної компетентності, можливості підвищення кваліфікації, сучасні стандарти.

У попередній період реформування основний важіль управління системою відрізнявся централізованим стилем управління та передбачав державний контроль у підготовці викладачів, вчителів, підвищенні їхньої кваліфікації. Наразі акцент переставлений на внутрішню мотивацію вчителів, спонукання їх до творчості, стимулювання неформального підходу до процесу навчання, співробітництво їх із усіма зацікавленими особами, що має суттєво змінити ситуацію.

Таким чином, новий підхід до освіти та освітнього процесу потребує активізації компетенцій педагога, професійного зростання всіх учасників освітньої спільноти, освоєння зарубіжних практик, національного досвіду з урахуванням регіональної культури та цінностей, інтересів суб'єктів освітнього процесу та можливості подальших коригувань.

Аналіз діяльності закладів загальної середньої освіти м. Мукачева Закарпатської області засвідчує, що робота закладів освіти здійснювалася відповідно до чотирьох напрямків внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності, за якими оцінюється робота ЗЗСО: освітнє середовище закладу освіти; система оцінювання здобувачів освіти; оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників; управлінські процеси закладу освіти.

Отже, освітнє середовище закладу освіти представлено напрямками діяльності, які сприяють створенню безпечного, психологічно комфортного середовища.

Забезпечення комфортних і безпечних умов навчання та праці. Щодо освітнього середовища, то заклади освіти м. Мукачева, як правило, підключені до високошвидкісного інтернету (більше 100 МБ/с), що значно покращує освітній процес у школі і дозволяє використовувати всі можливості глобальної мережі Інтернет. Мережа Інтернет стала доступною у всіх кабінетах, укриттях (Мукачівський ліцей № 8 <http://nvkgymnasium.com/>; Мукачівський ліцей № 11 <https://nvk11mukachevo.blogspot.com/>). Навчальні заклади у 2022/2023 н.р. повністю оснащені системою протипожежного оповіщення, датчиками протипожежної сигналізації з різним спектром дії та підключені до пульта централізованого пожежного спостереження. Даний пристрій не лише забезпечує цілодобовий контроль та оповіщення за пожежною безпекою у навчальному закладі, але і став одним із засобів забезпечення спілкування з учасниками освітнього процесу в умовах протиепідемічних заходів. Адже дає можливість проводити радіолінійки, передавати повідомлення, привітання тощо та тримати постійний зв'язок з учнями та педагогічними працівниками.

Формування інклюзивного, розвивального та мотивуючого до навчання освітнього простору. Важливою частиною сучасного ЗЗСО є формування інклюзивного, розвивального та мотивуючого до навчання освітнього простору. Право громадян на доступну освіту реалізується шляхом запровадження різних форм навчання, однією з яких є навчання за інклюзивною формою. Наприклад, у Мукачівському ліцеї № 11 впродовж 2022/2023 н. р., відповідно до заяв батьків та висновку ПМПК, було організовано інклюзивне навчання у 14 класах для 19 дітей; у Мукачівському ліцеї № 8 – 8 учнів (Мукачівський ліцей № 8 <http://nvkgymnasium.com/>).

За висновками ПМПК у школах м. Мукачева введено корекційно-розвиткові заняття з розвитку мовлення, соціально-побутового орієнтування, ЛФК. У закладах освіти тричі на рік відбувається засідання команди супроводу дітей з ООП щодо складання та доповнення індивідуальної програми розвитку дитини із залученням фахівців з інклюзивно-ресурсного центру. Облаштовуються невеличкі кімнати для проведення корекційно-розвиткових занять та релаксації для дітей з особливими освітніми потребами. Проте гострою проблемою залишається облаштування ресурсних кімнат для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Тому це є одним із основних пріоритетних напрямів роботи адміністрації закладу освіти.

Створення освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації. Заходи, які проводяться у ЗЗСО м. Мукачева із забезпечення вільного психологічно комфортного середовища:

1. Заняття з елементами тренінгу у 5-6 класах на тему «Стоп булінг».
2. У межах акції «16 днів проти насильства» – бесіди з учнями 7-8 класів на тему: «Зупинимо булінг разом», перегляд мультфільму «Камінь, ножиці, бумага» з подальшим обговоренням з учнями 1-4 класів, анкетування «Мое життя у сім'ї та школі» для учнів 5-9 класів.

3. Тренінг для класних керівників 5-11 класів «Булінг. Причини, наслідки, шляхи боротьби з насильством» Батьківські збори для 1-4 класів «Небажана поведінка дітей молодшого віку».
4. Тренінг із педагогами ЗЗСО на тему: «Булінг та його наслідки».
5. Години спілкування з учнями 2-3 класів на тему: «Особисті кордони. Поважаємо один одного».

На сайтах ЗЗСО розміщено рубрику «Протидія булінгу», в якій наявні план заходів, Порядок подання та розгляду заяв про випадки булінгу в закладі (з дотриманням конфіденційності), поради психолога, а також у закладі діє скринька довіри (сайти Мукачівського ліцею № 8; Мукачівського ліцею № 11).

Охорона праці та безпека життєдіяльності. Впродовж 2022-2023 н. р. системно здійснювався контроль за виконанням вимог щодо безпеки життєдіяльності учнів, дотримання правил дорожнього руху, технічної безпеки, протипожежної безпеки під час освітнього процесу та в позаурочний час. У роботі з дітьми педагогічні працівники дотримувалися вимог законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», «Про дорожній рух», «Про пожежну безпеку», «Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу», комплексних заходів по школі щодо збереження життя та здоров'я учнів, запобігання травматизму серед учнів. Класними керівниками вчасно проводиться з учнями інструктажі з ТБ, заходи в рамках тематичних тижнів з безпеки життєдіяльності, щотижневі бесіди про збереження життя та здоров'я, про що робили записи встановленої форми в журналах з ТБ, планах класних керівників, класних журналах.

Перевірка і закріплення учнями та педагогічним колективом навчального закладу теоретичних знань з ЦЗ, практичних навичок під час дій у екстремальних умовах здійснювалася під час проведення у закладі Дня цивільного захисту.

Організація харчування здобувачів освіти у ЗЗСО. Важливим аспектом збереження здоров'я учнів є створення умов для раціонального збалансованого харчування дітей протягом часу перебування у закладі. Організація харчування учнів закладу регламентується законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах» (зі змінами та доповненнями, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України), іншими нормативними документами. Згідно з вищезазначеними документами та затвердженого перспективного меню забезпечується, наприклад в Мукачівському ліцеї № 11, для учнів 1-4 класів – обідом, учні 5-11 класів – одноразовим гарячим харчуванням. Організація гарячого харчування учнів відбувається згідно графіку у їдальні. Щоденний контроль за організацією харчування учнів 1-11 класів здійснюється медичною сестрою з дієтичного харчування, черговим адміністратором та класним керівником. Звільнення дітей пільгових категорії від сплати за харчування здійснюється відповідно до рішення Мукачівської міської ради.

Простір інформаційної взаємодії та соціально-культурної комунікації учасників освітнього процесу. Сучасна система освіти переживає етап реформування та повного перезавантаження. Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у житті. За умови введення в дію активного чинника – Закону України «Про освіту» та його дотримання – НУШ характеризуватиме високий технологічний рівень, новітнє навчально-методичне й інформаційне забезпечення, потужний кадровий потенціал. Комунікація між учасниками освітнього процесу відбувається через систему «Моя школа», де зареєстровані всі учні та батьки. Усю інформацію про навчання і поведінку батьки мають змогу почерпати саме у «Моїй школі». Наприклад, у Мукачівському ліцеї № 11 проведено дослідження

активності учнів і батьків: із 1113 учнів підключаються – 888 учнів (80%), 569 батьків (51%). Проблемою залишається те, що не всі батьки заходять на сайти і цікавляться успіхами свої діток. Також з усією інформацією про заходи можна ознайомитися на сторінках фейсбуку та сайту закладів загальної середньої освіти (ліцеїв, загальноосвітніх шкіл, приватних ЗЗСО), зокрема про освітні програми приватних ЗЗСО (Додаток Б). Для мережевої взаємодії адміністрації та вчителів, створюють «Віртуальну учительську». На ресурсі зосереджені документи, інформація, що стосується роботи.

Проведене опитування в Мукачівському ліцеї № 11 щодо безпечності освітнього середовища засвідчує, що цілком безпечно та психологічно комфортно почувають себе 34, 2 % учнів ЗЗСО, в основному безпечно – 51, 3 %. Водночас 9,7 % учнів відповіли, що здебільшого не почуваються у безпеці, а 4,8 % – не відчують захищеності.

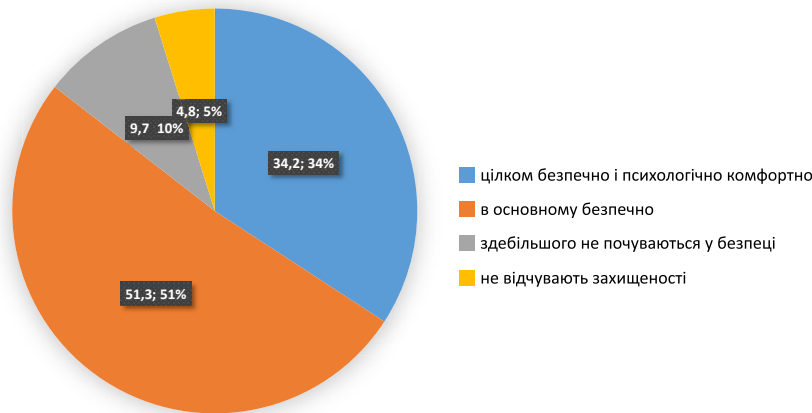


Рис. 2.8. Рівень безпечності учнів Мукачівського ліцею № 11 у 2022/2023 н.р.

Джерело: сайт Мукачівського ліцею № 11. URL: <https://nvk11mu-kachevo.blogspot.com/>

Система оцінювання здобувачів освіти розглядалася за такими критеріями: наявність відкритої, прозорої і зрозумілої для здобувачів освіти системи оцінювання їх навчальних досягнень, застосування внутрішнього моніторингу, що передбачає систематичне відстеження та коригування результатів навчання кожного здобувача освіти. Так, у Мукачівському ліцеї № 11 у 2022/2023 н. р. адміністрацією закладу постійно проводився аналіз досягнень учнів 1-4, 5- 11-х класів. За підсумками аналізу навчальних досягнень 2022/2023 навчального року із 1133 учнів 1-11 класів: 441 учень 1-4 класів оцінені вербально і оформлені свідоцтва досягнень; 1064 учні переведено на наступний рік навчання; 19 учнів закінчили інклюзивне навчання; 2 залишено на повторне здобуття початкової освіти за заявами батьків; 112 учнів 9 класів здобули базову середню освіту, отримали свідоцтво про базову середню освіту з відзнакою 13 учнів; 67 учнів здобули повну загальну середню освіту; 87 учнів нагороджено Почвальними листами «За високі досягнення у навчанні»; троє учнів представлені до нагородження Золотою медаллю «За високі досягнення в навчанні», а одна учениця – Срібною медаллю, «За досягнення у навчанні», неатестованих учнів немає (Мукачівський ліцей № 11).

Моніторингові результати на кінець 2022-2023 н.р.: відповідно до звітів класних керівників у Мукачівському ліцеї № 11 «Про підсумки навчальних досягнень учнів у 2022-2023 н.р.» бально оцінено 674 учні (5-11 класи). З них 98 учнів (514%) навчаються на високому рівні, 307 учнів (45%) на достатньому рівні, 267 учнів (39%) на середньому рівні. Якість знань учнів 5-11 класів становить 59%, а успішність – 97%. Найвища якість у 6-Г(82%), 5-В (79%), 5-А,6-а (70%)

Важливим є спрямованість системи оцінювання на формування в здобувачів освіти відповідальності за результати свого навчання, здатності до самооцінювання. Одним із шляхів поліпшення якості освіти, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах сучасно-

го суспільства є впровадження вивчення профільних предметів укр.мова математика історія у старшій школі. Так у 10-11 класі запроваджено вивчення української мови та історії України як профільні предмети. В 10-11 класах також вибірково-обов'язкові предмети: мистецтво та інформатика.

Одним з напрямів діяльності у ЗЗСО є **педагогічна діяльність**, зокрема кадрове забезпечення, кадрова політика ліцею, що спрямована на забезпечення закладу освіти кваліфікованими педагогічними та іншими працівниками. Протягом 2022-2023 н. р. Мукачівський ліцей № 11 був забезпечений кадрами на 100% (49 учителів працювали в 5-11 класах, 20 у 1-4 класах, 6 вихователів ГПД, практичний психолог, соціальний педагог, педагог-організатор, 14 – асистентів вчителя).

До прикладу, продемонструємо якісний склад у % педагогічних і технічних працівників Мукачівського ліцею № 11 у 2022-2023 н.р.

Якісний склад педагогічних і технічних працівників

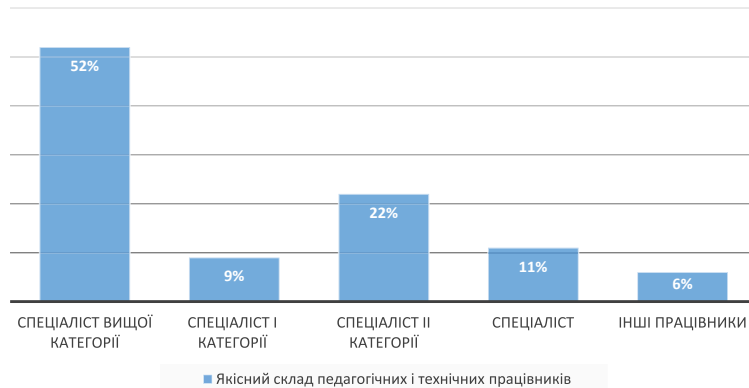


Рис. 2.9. Якісний склад педагогічних та технічних працівників у Мукачівському ліцеї № 11 у 2022-2023 н.р.

Джерело: систематизовано автором за: Мукачівський ліцей № 11 <https://nvk11mukachevo.blogspot.com>

Самооцінювання педагогічної діяльності та робота з підвищення педагогічної майстерності у 2022-2023 н. р. здійснювалася на основі розробленого перспективного плану підвищення кваліфікації та плану підвищення кваліфікації на рік. Планові курси педагогічні працівники проходять на базі ЗППЮ, педагоги закладу освіти є активними членами веб-спільноти освітян, працюючи на таких платформах, як «Всеосвіта», «На урок», «Прометеус», «Едера» тощо, де проходять курси, беруть участь у семінарах та конференціях, розміщують власні методичні матеріали, створюють тести для перевірки рівня навчальних досягнень учнів.

Методична робота: у ліцеї діють методичні об'єднання вчителів, проводяться різні заходи як із вчителями, так вчителями з учнями. Протягом навчального року проведено:

1. Три тематичних засідання педагогічних рад : про оцінювання учнів 5-х класів НУШ; формувальне оцінювання як чинник модернізації процесу навчання; педагогіка партнерства і основні принципи – дієві методи залучення до спільної діяльності; національно-патріотичне виховання.
2. Психологічною службою з педагогічними працівниками проведено : тренінги «Булінг та його наслідки»; «Ненасильницьке спілкування. Формування навичок НЕС/ННК з учнями», «Резильєнтний педагог – запорука успіху», на якому кожен із присутніх отримав до свого «кейсу стресостійкості» дві методики : «Кавовий майндфулнес» та «Coffee-art».
3. Педагоги, педагоги-організатори Мукачівського ліцею № 11 були учасниками семінару на тему: «Учнівський лідер сьогодні – успішне майбутнє завтра», «Дитяча арт-педагогіка для дітей з особливими освітніми потребами», «Використання онлайн ресурсів для впровадження STEAM-орієнтовного підходу на уроках англійської мови».
4. Протягом року педколектив початкових класів працював над методичною проблемою: «Формування комунікатив-

ної предметної компетентності в учнів початкових класів засобами інноваційних технологій навчання»

Виховна робота в ЗЗСО м. Мукачева здійснюється згідно з планом виховної роботи, наприклад у Мукачівському ліцеї № 11 та Мукачівському ліцеї № 8 за 2022-2023 н. р. Вся робота була спрямована на проведення заходів щодо вдосконалення навчально-виховного процесу та виховання духовно багатих, морально зорієнтованих молодих людей, патріотів своєї Батьківщини. Політичні та соціальні процеси, що відбуваються в Україні і спрямовані на утвердження демократичних засад розвитку держави, зумовлюють необхідність відповідних змін у галузі освіти, складовою якої є виховання.

ЗЗСО м. Мукачева та Мукачівської ОТГ здійснюють свою діяльність щодо виховання учнів на ґрунті національної культури і національних традицій. За змістом і формами робота відповідає національно-культурним потребам України, її становленню і розвитку як суверенної держави. Відносини між учителем і учнем, в основному, розвиваються на основі співробітництва і ділового партнерства. Учителю і учні рівноправні суб'єкти навчально-виховного процесу. Вся робота спрямовувалась на формування в учнів громадянської свідомості, зрілості, високих моральних якостей, патріотизму, любові до України, почуття обов'язку, на виховання любові і пошани до державної символіки, формування високої духовної культури, творчої особистості учня, свідомого ставлення до обов'язків, виховання поваги до національних цінностей нашого народу, вироблення навичок здорового способу життя та попередження злочинності, на розвиток інтелектуальної, свідомої особистості з чіткою громадянською позицією, особистості, готової до конкурентного вибору свого місця в житті.

Звертаємо увагу на деякі нові заходи, які стали потужними в шкільному житті: акція «Замість квітів – допомога ЗСУ (зібрано 20220грн); благодійний ярмарок «Осінній вернісаж» (зібрано 91725грн); акція «Смілива гривня»(зібрано 4376 грн); «Спортив-

ний бум» за участю всіх другокласників; – День доброти. День толерантності тощо.

Психологічною службою, наприклад Мукачівського ліцею № 11, з учнями 6 класів було проведено заняття з елементами тренінгу на тему «Ми різні. Ми рівні. Ми разом». Учні школи взяли участь в екологічному проєкті Zero Waste School Закарпаття 2022, започаткованого Klitschko Foundation, по збору і сортуванню відходів; прийняли естафету безпекового челенджу #ПозначСебеНаДорозі, який започаткувала #Патрульна поліція Закарпатської області.

Проведена благодійна акція, приурочена до Дня Збройних Сил України дала можливість зібрати подарунки, що були передані для 128-ої ОГШБ, а акція «Мільйон для ЗСУ» сприяла збору коштів(зібрано і передано на потреби ЗЗСУ 61720грн)

В ЗЗСО проведено місячники профілактики травматизму, морально – правового виховання, військово – патріотичного виховання екологічного виховання, декада «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття», Проведено також тижні: Олімпійський, безпеки дорожнього руху, охорони праці та знань безпеки життєдіяльності.

Аналіз управлінських процесів в ЗЗСО засвідчує, що у закладах є Стратегія розвитку закладу, річний план роботи ліцею, що створено відповідно до стратегії розвитку закладу з урахуванням освітніх програм. До розроблення річного плану залучаються педагогічні працівники закладу та батьки здобувачів освіти під час проведення анкетування. Структуру річного плану створено за розділами освітньої діяльності, які охоплюють напрями: освітнє середовище закладу освіти, система оцінювання здобувачів освіти, педагогічна діяльність педагогічних працівників та управлінські процеси закладу освіти. Додатком до річного плану є аналіз виконання річного плану минулого навчального року, у якому визначено виконані завдання та завдання, які потребують корекції.

Так, Мукачівський ліцей № 11 впродовж 2022-2023 н. р. працював за освітньою програмою (погоджено педагогічною радою,

протокол №1 від 31.08.2022 року), складеною відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти I-III ступенів, яка враховувала профільність навчання, побажання учнів та батьків та включала цікаві курси за вибором. Освітня програма для 1-4 класу розроблена відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти на основі типової освітньої програми для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко.

Варіативна складова навчального плану, наприклад, в 1 класі використовувалася на підсилення предмету «Навчання грамоти» інваріантної складової по 1 годині. У 2-3, 4-Б класах – продовжується вивчення курсу за вибором «Я люблю Україну», в 4-А класі – додаткова 1 година використовується на вивчення предмету «Англійська мова». Варіативна складова навчальних планів школи II ступеня використовується на: запровадження курсу за вибором «Фінансова грамотність».

Для успішної роботи та конструктивної взаємодії здобувачів освіти, їх батьків, педагогічних та інших працівників закладу освіти важливе значення має створення сприятливого психологічного клімату у колективі. Психологічний клімат у закладі освіти є визначальним чинником для створення комфортних умов для здобувачів освіти та педагогічних працівників. Результати анкетування, проведені у березні, свідчать в загальному про сприятливий психологічний клімат у колективі, проте часто між учасниками освітнього процесу виникають непорозуміння, вирішити які буває нелегко. Завжди схильюся до конструктивного вирішення конфліктів задля прийняття рішення, яке задовільнятиме учасників конфлікту. Важлива роль у цій роботі повинна належати психологу закладу. У закладі панує атмосфера довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті. Ключовим виховним елементом стає приклад учителя, який покликаний зацікавити дитину, його доброчесність і педагогічна етика.

Враховуючи вище викладене щодо організації діяльності та розвитку ЗЗСО в Мукачівській ОТГ можемо визначено перспективи розвитку ЗЗСО на найближчі роки, які полягають у виконанні наступних завдань:

1. Державні стандарти: формування позитивного іміджу, співпраця з закладами вищої освіти.
2. Створення умов якості освіти: виявлення обдарованих учнів формування учня до саморозвитку.
3. Підготовка учнів до ЗНО/НМТ: створення ситуації успіху учня, зміцнення матеріально-технічної бази.

Разом з тим залишаються багато невирішених проблем, суттєвих недоліків, зокрема в методичній діяльності: недостатньо налагоджене взаємовідвідування уроків учителями; кожне методичне об'єднання автономне у своїй роботі й практично не пов'язане з роботою інших методичних об'єднань; педагоги залишаються інертними до публікацій методичних розробок у фахових виданнях. Потребує удосконалення співпраці зі здобувачами освіти, їх батьками, працівниками закладу освіти, організація педагогічної діяльності та навчання здобувачів освіти на засадах академічної доброчесності.

Враховуючи викладене вище, можемо констатувати, що у розвитку закладів загальної середньої освіти на початку XXI століття спостерігаються позитивні зміни (наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти стає інструментом забезпечення успіху Нової школи; спрямування на формування в учнів технологічних компетентностей; організація впровадження положень Нової української школи на засадах «педагогіки партнерства» – повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість

виконання домовленостей) тощо; стимулювання для особистого і професійного зростання вчителя, який може стати агентом змін – вмотивованого учителя; створення атмосфери довіри, дружелюбності й доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті як учнів, так і педагогів; автономія ЗЗСО, що передбачає для школи можливість самостійно формувати освітні програми, складати навчальні плани і програми з навчальних предметів відповідно до стандартів середньої освіти, обирати підручники, методики навчання і виховання, розвивати навчально-матеріальну базу тощо).

Варто підкреслити успішність реформи НУШ, що підтверджується моніторинговими дослідженнями, які проводяться три роки поспіль ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Спираючись на досвід трирічної роботи на засадах НУШ, більше половини вчителів зазначають, що їм самим (55,31 %) та їхнім учням (61,33 %) подобається працювати/навчатися в НУШ. Це підтверджують і 63,8 % батьків третьокласників. Окрім того, на думку як вчителів (58,3 %), так і батьків учнів (48,8 %), в третьокласників спостерігається однаковий прогрес у набутті предметних та загальнопредметних навичок (компетентностей). Отже, на підставі даних моніторингових досліджень всеукраїнського й міжнародного рівня можна стверджувати, що реформа «Нова українська школа» є в цілому успішною, її досягнення необхідно закріплювати й розвивати в наступні роки (Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність, 2021).

Водночас на основі аналізу наукових досліджень, зокрема наукових праць Н. Арістової, Л. Калініної, Н. Лісової, О. Малихіна, В. Мелешко, Л. Паращенко, О. Онаць, І.Осадчого, М. Топузова та інших, статистичних джерел та аналізу діяльності ЗЗСО на початку ХХІ століття можемо визначити проблеми, які потребують ґрунтовного вивчення та оперативного вирішення:

- впровадження в освітньому процесі ЗЗСО нових методів навчання та виховання, освітніх технологій, що забезпе-

чують освоєння учнями ключових компетентностей, базових навичок та умінь, підвищення їх мотивації до навчання та залучення до освітнього процесу;

- створення сучасного та безпечного цифрового освітнього середовища, що забезпечує високу якість та доступність освіти всіх видів та рівнів;
- впровадження національної системи професійного зростання педагогічних працівників, що охоплює щонайменше 50 відсотків вчителів ЗЗСО;
- модернізація професійної педагогічної освіти, у тому числі за допомогою впровадження адаптивних, практико-орієнтованих та гнучких освітніх програм;
- формування системи безперервного оновлення працюючими громадянами своїх професійних знань та набуття ними нових професійних навичок, включаючи оволодіння компетенціями в галузі цифрової економіки всіма бажаними.

Таким чином, особливостями розвитку закладів загальної середньої освіти є інтенсифікація творчої думки щодо перспективного розвитку загальної середньої освіти в умовах розбудови української державності, творення національної державної освітньої політики; активізація участі в реформуванні, крім науковців та освітян, громадсько-педагогічних і культурних діячів із метою формування національної системи освіти; відродження української школи на основі європейських цінностей, інноваційних принципів (національний, гуманістичний, демократичний, диференціації, індивідуалізації), що відповідало суспільним потребам в умовах відродження незалежності України.

Період кінця ХХ – початку ХХІ століття для розвитку ЗЗСО загалом був сприятливий і характеризується як період поступального та в цілому позитивного розвитку (розроблено й адаптовано освітянське законодавство, інтенсифіковано національну систему освіти, проведено ряд важливих реформ у сфері змісту і якості середньої освіти, реалізовано сукупність інновацій, які стали

факторами інтеграції української середньої школи до світового та, насамперед, європейського освітнього простору). Водночас негативно впливало на якість освітнього процесу в ЗЗСО на окремих етапах розвитку зменшення учнівського контингенту та кадрового ресурсу.

Провідною ідеєю розвитку освітніх закладів у цей період була необхідність створення такого освітньо-розвивального середовища, яке б відповідало вимогам інноваційності, забезпечувало полісуб'єктну взаємодію його учасників та безпечно середовище, вимогам з удосконалення компетентностей педагогів задля того, щоб гарантовано забезпечити формування в учнів ключових компетентностей. Для вибудовування шкільної вертикалі в контексті забезпечення повної загальної середньої освіти учнів створювались нові професійно орієнтовані школи, ліцеї, гімназії, у контексті яких з'явилися загальноосвітні школи приватної форми власності. Інноваційний характер освітньої діяльності таких освітніх закладах полягав у технологічно-педагогічних і соціальних перетвореннях, сприянні особистісному розвитку учнів і розкриттю їхнього інтелектуального, творчого та лідерського потенціалу.

Наприкінці XX століття актуальними стали ідеї творення національної державної освітньої політики; активізація участі в реформуванні, крім науковців та освітян, громадсько-педагогічних і культурних діячів із метою формування національної системи освіти; відродження української школи на основі європейських цінностей, інноваційних принципів (національний, гуманістичний, демократичний, диференціації, індивідуалізації), розроблення нової законодавчої бази, створення вітчизняних підручників і педагогічної преси, оновлення змісту освіти, варіативність мережі навчальних закладів та освітньо-професійних програм тощо.

З початку XXI століття була розширена та активізована співпраця з міжнародними організаціями у сфері освіти: Світовим банком, Радою Європи, Представництвом ООН, Британ-

ською Радою, Лігою українських меценатів, Європейським фондом освіти. У деяких регіонах у зазначений період використовувалася перспективна практика взаємодії керівників навчальних закладів з місцевими громадами. У цей період розроблено й затверджено Державні стандарти освіти з усіх предметів. Старша школа перейшла на профільне навчання; запроваджено вивчення іноземних мов з другого класу.

Позитивними змінами у розвитку ЗЗСО були: *запровадження загальної обов'язкової середньої освіти, розширення шкільної мережі, інтенсивний розвиток педагогічної науки в напрямі модернізації змісту освіти на наукових і загальнокультурних підвалинах, методів навчання; розвивальних освітніх стратегій, формування ідеалів виховання особистості на засадах загальнолюдської та національної культури.*

Розділ III

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Трансформації змісту освітнього процесу в Україні ні на початку XXI століття

Сучасна геополітична та соціально-економічна ситуація об'єктивно висуває проблему освіти та виховання людини на передній план і робить її однією з найважливіших глобальних проблем. У суспільстві приходить все більше усвідомлення того, що доля цивілізації залежить від рівня розвитку освіти. Недооцінка освіти згубно позначається на розвитку всіх сфер життєдіяльності нашого суспільства та його першооснови – культури. Разом з тим, говорячи про сьогоднішню вітчизняну освіту, слід зауважити, що вектор її розвитку є досить нерівним. Істинна увага до освіти насправді часто підміняється гучними заявами, зайвою пафосністю, плутаністю і суперечливістю цілей і завдань, що висуваються. Освіта дедалі більше комерціалізується, що посилює розшарування нашого суспільства та робить цілі його напрями доступними лише для небагатьох. Делегації країн, які брали участь у Всесвітньому форумі з питань освіти (2015 р.), ухвалили концепцію, спрямовану на «Забезпечення загальної інклюзивної та справедливої якісної освіти та навчання протягом усього життя». Мета цього проекту – дослідження та прогноз можливої майбутньої освіти у світі.

Тривожна ситуація складається у сфері виховання. Розмиваються цільові установки, пріоритети та підходи. І як слушно наголошують дослідники (Березівська, 2009; Гонтаровська, 2012; Желуденко, 2006) соціально-політична та світоглядна катастрофа, що виявилася наприкінці XX століття, все більш рельєфно обертається антропологічною катастрофою, дисоціацією людського в людині. На рубежі XX та XXI століть Україна зіткнулася з проявом системної кризи вітчизняної освіти. За влучним зауваженням вчених сучасна вітчизняна освіта знаходиться в точці біфуркації, ризику перетворитися зі сфери вчити розумному, доброму, вічному на сферу послуг (Андрущенко & Бондар, 2009).

Сьогодні суспільство стоїть на порозі нової інтелектуальної революції, яка стане можливою завдяки реалізації перспективних завдань розвитку освіти. Світ набув епохи стрімких змін. У зв'язку з цим не складно припустити, що життя в XXI столітті вимагатиме володіння новими навичками. П. Гріффін (Griffin. Assessment and Teaching of 21st Century Skills Paperback), розглядаючи питання про навички, які будуть потрібні в поточному столітті називає три їх групи: вчитися, спілкуватися, вибирати. Сьогодні ідея «Людина – найвища цінність» практично ніким не відкидається. Водночас досить часто протиставляється *Людина та Суспільство, Людина та Колектив*, ранжується їх значущість та інтереси. Деякі дослідники вважають, що у XXI столітті ключовою категорією має бути Людина як найвища цінність, вказуючи на мету, результат і головний критерій оцінки діяльності всіх інститутів суспільства. Нині дедалі наполегливіше висловлюються судження про оновлення мети освіти, яка має відповідати духу та вимогам, що вступив до своїх прав третьому тисячоліттю. На думку одних, така мета повинна забезпечити формування людини з новим рівнем свідомості, спрямованої на збереження життя на планеті (Pechchei, Human qualities, 2016, s. 187 – 190). Інші вважають, що як глобальна мета сучасної освіти повинна розглядатися людина культури. На переконання третіх, такою метою має бути особистість «здатна будувати життя, гідне люди-

ни». На нашу думку, метою освіти має бути високоосвічена людина, креативна, з добре розвиненими самодіяльними засадами і міцно сформованим духовно-моральним стрижнем, який має планетарну відповідальність.

Провідні вчені сходяться на думці про те, що освіті в XXI столітті належить вирішувати такі завдання, які стосуються ряду взаємопов'язаних напрямків:

- навчити підростаючі покоління орієнтуватися в явищах дуже складної дійсності, включаючи актуальні проблеми цифровізації життєдіяльності в сучасній цивілізації;
- навчити навчатися в умовах цифровізації системи освіти (використовуючи ресурси формальної, неформальної та інформальної освіти);
- навчити самовизначатися у світі цінностей та самостійно вирішувати світоглядні, моральні та естетичні проблеми;
- навчити універсальним способам діяльності, застосованим у стандартних та нестандартних ситуаціях (Желуденко, 2006; Lukianova & Nychkalo, 2019; Кремень & Луговий & Топузов та ін. 2021).

Освіта XXI століття розглядається як засіб становлення нової культури мислення людини, що передбачає, насамперед, переміщення його з позицій пасивного споживача освітніх цінностей на позиції активного та творчого освоєння і відтворення. Основою освіти стають розвиток творчого мислення та формування ефективних способів діяльності особистості. Неважко припустити, що життя у XXI столітті вимагатиме володіння новими навичками. Називаються щонайменше три групи навичок, які допоможуть людині краще адаптуватися до життя в новій реальності: Вчитися; Спілкуватися; Вибирати. Тут же зауважимо, що поки що досить невиразно розкрито суть навичок, що входять до тієї чи іншої групи. Швидке старіння знань, з одного боку і збільшення тривалості життя людини, з іншого, призводить до того, що засвоєні знання не завжди зберігають свою актуальність до старості. Нова освіта має навчити індивіда тому, як класифіку-

вати та перекласифікувати інформацію, як займатися самоосвітою (Voogt, Pareja, 2010). Можна сміливо прогнозувати, що вже завтра будуть затребувані фахівці, здатні швидко орієнтуватися в дійсності, що стрімко змінюється. Світ змінюється швидко, події стрімко розвиваються, з'являються нові напрями, а часом і окремі галузі господарювання. Відповідно, потрібні фахівці, здатні навчити керувати розумними машинами та приладами, підтримувати хорошу працездатність впродовж всього життя, вирощувати штучні продукти харчування, розробляти розумні та композитні матеріали, здійснювати експертизу «образу майбутнього» дитини та ін.

Однією з центральних ідей розвитку освіти у XXI столітті, вважаємо, буде ідея переходу від знанняцентричної до культуроподібної її сутності. Якщо раніше «освіченість» людини характеризувалася нормативним набором знань, то в поточному столітті людина освічена, «інтелігентна», повинна не тільки (і не стільки) володіти цим набором якостей, а й уміти ними функціонально розпоряджатися як основним засобом розвитку свого особистісного потенціалу та культурного піднесення суспільства. Людина, яка змінюється, здатна змінити світ. Коли ми ведемо мову про освіту, то, як правило, представляємо її як процес передачі знань. Тим часом освіта – це ще, а можливо, насамперед, «процес формування особистісних якостей і світоглядних установок» людини. Засвоюючи передані знання, людина водночас освоює культурний досвід, який формується як цивілізаційна якість (Janicka-Panek, 2015; Seligman & Ernst & Gillham & Revich & Lindkins, 2009).

На нашу думку, криза ця має не так соціальний характер, як загальнокультурний. Суспільство найбільше турбує не так змістовний аспект освіти (чому вчити?) і навіть не питання методики та технології навчання (як вчити?), яка «криза цінностей, смислів, цілей» (навіщо вчити?).

Нам здається, що зміна знаннєвої парадигми освіти на культурологічну, переорієнтація спрямованості освіти з накопичення

певної суми знань на вироблення відповідальності за використання таких у практиці, формування міцного духовно-морального стрижня у підростаючих поколіннях стало б одним з важливих кроків у цьому напрямку. Тим більше, що нині все ґрунтовніше і з більшою переконливістю обстоюється ідея про те, що на першому плані мають бути виховні завдання. Все більш стає очевидним, що сучасна система освіти змушує працювати лише одну половину людського мозку, яка відповідає за «ratio» – розум. Друга половина, що відповідає за почуття та емоції, практично не задіяна, а значить не розвивається. Як результат, ми бачимо світ і розуміємо життя однобоко, частково, далеко не в повному обсязі. Нині приходиться розуміння того, що продуктом освіти XXI століття має бути не фахівець, нехай навіть «високоякісним», а людина, яка знає, розуміє, є культурною і гуманною. «Фахівець» формується у процесі навчання, а «Людина» у процесі навчання та виховання.

У зв'язку з цим звернемося до найзагальнішої функції педагогіки. Це – виховання у сенсі, яке вбирає у собі всі засоби впливу – спеціальні і народжувані самим життям, – які так чи інакше впливають на психологічну індивідуальність особистості. І якщо збагатилися, розширилися знання індивідуума у процесі вивчення фізики, хімії, історії, іншої дисципліни, то, зроблено крок у розвитку його світогляду, але це, звісно, явище виховного характеру. Так само, як і знайомство з видатним твором художньої літератури, мистецтва, участь у диспуті чи спілкування з інтелегентною, високоосвіченою людиною. Ці процеси, звичайно, можуть посилювати або послаблювати ефекти один одного, проте з цього зовсім не випливає, що одне є більш важливим, ніж інше. Всі вони однаковою мірою необхідні, і лише наявність всіх елементів, їх правильне розташування та застосування дає навчально-виховному процесу завершеність та цілісність. Навчально-виховний процес генетично цілісний. Навчання і виховання єдині спочатку, за своєю природою. Хоча, як перше, так і друге має якісну визначеність. Але при цьому вони не можуть існувати окремо один від одного.

Інакше кажучи, навчання та виховання, якщо вони будуть на належному якісному рівні, є взаємно стимулюючими та взаємно прогнозуючими. Очевидно, для педагога однаково необхідно знати і ті прийоми, за допомогою яких у вихованні використовуються елементи навчання, і умови, завдяки яким реалізація дидактичних цілей приносить багаті виховні плоди. Ми повністю солідаризуємося з тими вченими, хто обстоює думку про те, що нова концепція освіти має «орієнтувати на «освіту розвитку світогляду людської особистості». А це означає, що гуманітарні знання мають зайняти рівне місце зі знаннями точних наук та природознавства. Має бути їх синтез.

Неодмінно має бути ідея про те, якою ми хочемо бачити людину XXI століття, яка була б здатна зберегти та розвинути нинішню цивілізацію чи збудувати нову. Ми дотримуємося погляду наукового співтовариства (Pechchei, 2016; Сухомлинський, 1988 та ін.), яке вважає, що збереження та розвиток нинішньої цивілізації неможливе без зміни самої людини, здатної «осягнути мистецтво ставати краще». Бо тільки така людина може зрозуміти «необхідність реальних перетворень свого ставлення до себе», спрогнозувати алгоритм свого розвитку та спрямувати всю міць свого інтелектуального та духовно-морального потенціалу на збереження та розвиток суспільства, держави, світового простору. Як можна помітити переважає думка про те, що тільки людина, яка змінюється, може змінити і сам СВІТ.

У зв'язку з цим завдання освіти має полягати не тільки у виявленні та сприянні максимальному розвитку інтелекту особистості, але й у турботі про розвиток у неї здатності бути суб'єктом власної поведінки та власного життя, в умінні поєднувати інтереси своєї індивідуальності та інтереси іншого, сприянні усвідомлення зв'язку свого «Я» з іншими, у розумінні того, що кожен індивід – це «Я – Людина», а значить, він – уявляє не тільки себе, але все людство, він частина людства, отже, відповідальний за все, що відбувається в соціокультурному просторі. Суспільство, що змінює філософію життя, спонукає педагогіку змінити філо-

софію навчання та виховання. Освіта XXI століття бачиться як соціальний інститут, побудований на гуманістичних засадах, в якому процес улюдення знань стане незворотним, діалог і співтворчість будуть домінуючими, а виховання поверне собі належну йому регентальну функцію. Тільки така освіта зможе вирішити завдання виховання людини, сенс життя якого полягатиме в тому, щоб служити підтримці «великої рівноваги», бути готовим до «планетарної відповідальності» (Стратегія сталого розвитку України до 2030 року).

Модернізація української освіти започаткувала зміни в організації та змісті загальної освіти. Стрижнева задача забезпечення вибору оптимального профілю в тому, що кожна особа, що дорослішає, може самореалізуватися сповна в сучасному йому суспільстві. Тим часом доводиться констатувати, що навіть у педагогічному середовищі далеко не всі однаково розуміють суть профільного навчання. Деякі ставлять знак рівності між поглибленим вивченням низки предметів та профільним навчанням. Інші вважають, що достатньо в профільних класах додати години на вивчення певних предметів, і проблему профільного навчання буде вирішено. Завдання загальноосвітньої школи полягає в тому, щоб допомогти своїм вихованцям визначити профіль, на якому вибудовуватиметься їх подальша життєздатність. Бо лише правильно обраний профіль дозволить значною мірою вирішити проблему адекватнішого вибору майбутньої професії.

Оптимально обрана професія – це шлях формування оптимального ринку. Оптимальним, на мою думку, той ринок, який забезпечує зайнятість кожного громадянина суспільства роботою. Зауважимо, що у багатьох країнах світу профільне навчання вже давно стало невід'ємною складовою національних систем освіти. Охоплення профільним навчанням старшокласників там досить високе, в середньому десь 70%. Кількість профілів порівняно невелика. У Франції – три (природничо, філологічна та соціально-економічна), у Німеччині – теж три (мова, література,

мистецтво; соціальні науки; математика, точні науки, технологія), в англomовних країнах – два (академічна та неакадемічна). Старша профільна школа зазвичай виділяється як самостійний вид освітнього закладу: ліцей – у Франції, гімназія – у Німеччині, вища школа – США.

Профільне навчання, на думку вчених та практиків (Смолюк, 2017) одна з найперспективніших форм навчання. По-перше, специфіка профільного навчання полягає у добровільності, що вносить кардинальні зміни до організації та змісту освіти в цілому, і до сфери відносин між суб'єктами освітнього процесу, зокрема. По-друге, провідною ідеєю профільного навчання є ідея вибору напряму (профілю) навчання; освітньої установи (школа, гімназія, ліцей та ін.); освітньої програми, педагогічної концепції та технологій; форми навчання (класно-урочна, дистантна, екстернат та ін.); вчителів та наставників. По-третє, стрижневою метою профільного навчання є підготовка учнів до самостійного вирішення проблем особистого, освітнього, а згодом і професійного самовизначення. У цьому важливо підготувати вчителя до того що, щоб він умів озброїти учнів як знаннями з предмету чи елективного курсу, але було під силу формування вихованців навичок самооцінки і самоаналізу, необхідних за умов профільного навчання. Підкреслимо також, що запровадження профільного навчання є воістину стратегічним напрямом модернізації вітчизняної освіти, бо стосується його основ: мети, завдань, принципів, умов організації, змісту, форм здійснення та технологічного забезпечення. Одна з чутливих проблем освіти – олюдення знань, яку доведеться вирішувати у XXI столітті. До цієї проблеми зверталися багато дослідників, зокрема В.Сухомлинський (Сухомлинський, 1988).

Усвідомлюючи важливість одухотворення цієї проблеми, водночас слід зазначити, що у її реалізації особливих поступів не помічено. А тим часом, улюдення знань, їхнє одухотворення дозволяє учню сприймати їх по-іншому. «Олюднювати» – означає розглядати знання та об'єкти, укладені в них, з точки зору їх-

ньої значущості, корисності для людини. Їжа, щоб підтримувати життєдіяльність; будинок – місце, де людина вибудовує свій затишок; автомобіль – засіб для пересування. Або – інший ряд: дитина в колясці, учень за партою, студент в аудиторії, старий на лавці в саду – це етапи життя людини; трава, кущ бужку, лужок – спілкування з природою; комп'ютер, Інтернет, атомобід – продукти людського генія. При такому погляді на знання та предмети весь світ для того, хто навчається, набуває особистісної значущості, а його взаємини з цим світом підносять його до розуміння того, що весь предметний світ створений людиною. А значить і хто навчається, треба бути не тільки споживачем, а й бачити, робити свій внесок у розвиток та збагачення цього світу. Діти приходять до освітнього закладу отримувати знання, які постають перед ними у вигляді інформації, яка виходить від викладача. Викладач у своїй виступає сполучною ланкою між знаннями і учням. Серед джерел освіти викладач є головним джерелом. Іншими джерелами можуть бути вчені, які відкрили закони і обґрунтували закономірності і принципи, автори підручників і методичних посібників, митці. Відомо, що освіта як сфера передачі накопичених культурних досягнень завжди має справу з об'єктивованим знанням, тобто об'єктивованим продуктом чужої культурної творчості. Дуже важливо при цьому, щоб знання, що передаються, не були спотворені. У зв'язку з цим, оскільки викладач знаходиться в єдиному ланцюжку джерел знань, більше того, замикає процес передачі цих знань, він повинен стати творцем відкривача. За такого підходу інформація, що йде від нього до учня, має повніше відповідати першоджерелу. І зауважимо, не лише його інформаційному, а й енергетичному потоку, у нашому випадку – творчому. Освітнє середовище насичуватиметься творчою енергією викладача, що має сильну активізуючу властивість (Мешко & Мешко, 2023; Кремень & Луговий & Топузов та ін., 2021).

І ще один аспект. Знання стають внутрішнім світом викладача за умови, якщо він вміє «пропустити» їх «через себе». Без

цього вони сухі. Ця обставина є свідченням того, що педагогіка не лише наука, а й мистецтво. При цьому ми повинні пам'ятати, що як наука, так і мистецтво підпорядковується законам творчості. Отже, системотворчою основою, як першої (науки), і другого (мистецтва) є творчість. Інакше висловлюючись, креативні здібності педагога є визначальними у його здатності улюднювати знання. Чим краще педагог підготовлений до того, щоб «пропустити» навчальний матеріал через себе, олюднити його, тим більше він наближений до розуміння творця, що стояв біля його витоків, тому що це дві живі системи, ім'я яким – Людина (Мешко & Мешко, 2020).

Олюднення об'єктивованого продукту творчості лежить в основі педагогічної діяльності. І коли ми говоримо про близькість професій викладача та актора, то маємо на увазі не акторство як таке, а «вживання» в образ. У нашому випадку – образ знань. Процес олюднення знань спирається на закон східної філософії: «Не передавай інформацію, доки не зробиш її своєю». І оскільки викладач, як зазначалося вище, – це творець джерел освіти першого ряду, від нього великою мірою залежить, як зробити чужі відкриття, тобто джерела першого ряду, «живим і невід'ємним надбанням особистості, що формується». І останнє. Знання засвоюються і живуть довго тоді, як у них «зростає» Людина. Олюднення знань, мабуть, один з ключових засобів, що сприяють емоційній розвиненості дітей, їх духовно-моральному дорослішанню, отже, і вдосконаленню їх особистісних якостей.

Перспективи збереження та розвитку сучасної цивілізації нерозривно пов'язані з вирішенням проблеми здоров'я людини, що є стрижневим показником, свого роду «соціальним барометром» її стійкості. Здоров'я, забезпечуючи оптимальне функціонування людини у суспільстві, натомість забезпечує розвиток і самого суспільства. У зв'язку з цим у XXI столітті набувають особливої актуальності технології, спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я громадян.

Відомо, що школа та інші навчальні заклади більшості країн світу наголошують на цьому. Як наслідок це призводить до перевантаження і негативно позначається на здоров'ї дітей. Шкільне освітнє середовище породжує до 40% негативних впливів, що погіршують здоров'я дітей шкільного віку. До цього призводить не завжди виважена інтенсифікація навчального процесу; недотримання санітарно-гігієнічних норм та правил організації освітнього процесу; функціональна неграмотність педагогічного персоналу в питаннях охорони та зміцнення здоров'я та ін., та ін. Всебічне вивчення практики переконує у тому, що одним з основних факторів, що негативно впливає на здоров'я учнів, є неадекватність використовуваних методик, технологій.

Перетворення в освіті не можливі без основного рушія життя школи, вузу, ЗВО, вчителя/викладача. Трете тисячоліття висуває комплекс складніших проблем. У цьому потрібен вчитель/викладач нової формації. Його роль бачиться набагато ширше, яку він може виконати, володіючи не лише високим рівнем професіоналізму, а й фундаментальною освіченістю, тонким мистецтвом супроводу сходження учня до вершини його розвитку. Унікальність педагогічної діяльності полягає в тому, що вона покликана заповнювати прогалину у розриві між наукою та життєвою практикою, постійно збагачується культурою світу і фактичним рівнем розвитку дітей і молоді, вирішити завдання, до вирішення яких діти ще не готові, допомогти їм здійснити перехід до нових форм діяльності, затребуваних суспільством XXI століття. Вчитель/викладач має бути винахідливим, завжди готовим до самостійного вирішення будь-яких ситуацій. Йому властиві витримка та самовладання. Він оптиміст. У нашому випадку йдеться не про філантропічний, а про діяльний оптимізм, коли вчитель/викладач глибоко вникає у внутрішній світ учня і в залежності від цього шукає прийнятні технології супроводу його сходження «в цілісний образ людини, в образ людського світу, в людський мікрокосмос» (Мешко & Мешко, 2023).

В умовах багатополярного світу, що швидко змінюється, потрібен вчитель/викладач широкоосвічений, що володіє фундаментальними знаннями. У науковому співтоваристві серед основних векторів базової підготовки вчителя/викладача обґрунтовуються такі, як практична філософія, практична психологія та практична етика. Акцент в освіті все помітніше має переміщатися з культурно-освітньої моделі, в якій домінує засвоєння систематизованих основ наук, у бік соціо- та культууроутворюючої моделі. Вважаємо, що центральне місце у професійній підготовці майбутніх педагогів займуть корінні питання трьох фундаментальних засад у їх гармонійній єдності: інтелектуального, емоційно-естетичного та духовно-морального, що визначають їх професійні, соціально-етичні та культуроподібні устремління.

Моральний початок, на думку великого гуманіста нашого часу В. Сухомлинського, має пронизувати і цементувати всі аспекти педагогічного процесу, всі форми діяльності учня. В. Сухомлинський розумів, що без духовно-морального виміру інтелект людини, як та інші напрями виховання, не здатні виконати функцію управління майбутнім та забезпечити імператив його виживання. Зауважимо, що тут думки педагога В. Сухомлинського перегукуються з Законом моральності, квінтесенція якого полягає в тому, що моральність – це «сутність відповідальності кожної людини за долю природи, планети та цивілізації в цілому» (Сухомлинський, 1988).

Системоформуючою якістю людини є інтелігентність. Зміст освіти XXI століття полягає у вихованні інтелігентної людини, здатної приймати відповідальні рішення у ситуації вибору у різних сферах життя. Джерелом будь-якого розвитку є духовне, а «матеріальне життя є лише внутрішнє явище життя духовного» (Сухомлинський, 1988). Духовність упорядкувала суспільство та фактично виділила людину з тваринного світу. У духовності були втілені ідеали людини, які у різні епохи та в різних народів виступали як постійні цінності. Власне, саме тому вони й стали називатися «загальнолюдськими».

Парадигма освіти XXI століття, на думку вчених, має бути розширена та поглиблена за рахунок включення ще таких ідей: новий погляд на місію освіти; новий погляд на предмет та цілі освіти; новий погляд на рівні освіти; новий погляд на роль соціально-гуманітарного знання; новий погляд на навчальні завдання та засоби вирішення цих завдань та ін. (Інчхонська декларація: концепція розвитку освіти до 2030 року; Стратегія людського розвитку, 2021; Тенденції реформування середньої освіти розвинених англомовних країн в контексті глобалізації; Телетов & Лазоренко, 2019 та інші)

Освіта має працювати на майбутнє, а значить у XXI столітті вона має бути випереджаючою, і тільки в цьому випадку вона забезпечить випереджальний розвиток якостей людини, її інтелекту, які, у свою чергу, працюватимуть на випереджальний розвиток суспільства.

3.2. Прогностичні аспекти розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні

Розвиток закладів загальної середньої освіти на початку XXI століття є невідворотним процесом, який відбувається на основі змін, притаманних прогресуючому суспільству. Зазвичай такі зміни мають соціальний характер і відбуваються на державному рівні.

Концепцією НУШ, Державним стандартом початкової освіти та Державним стандартом загальної середньої освіти визначено орієнтовні напрями щодо розвитку загальної середньої освіти:

- удосконалення освітнього середовища,
- система оцінювання та якості освіти,
- кадрове забезпечення освітнього процесу,
- зміна спрямованості та акценту навчальних планів і змісту освітніх програм середньої та вищої освіти.

Розглянемо більш детально кожний із означених напрямів розвитку ЗЗСО.

Подальше удосконалення розвитку освітнього середовища ЗЗСО насамперед визначається як впровадження і удосконалення системи безпечності, що, на нашу думку, більшою мірою є забезпеченням принципу ергономічності та зручності освітнього середовища в діяльності ЗЗСО.

Професіонали дійшли висновку, що дитячий освітній простір повинен віддзеркалювати сучасні моделі навчання; орієнтуватися на потреби учнів і педагогів; стимулювати соціальну взаємодію та сприяти розвитку співпраці між суб'єктами освітнього процесу (Деміракі, 2018; Проектування моделі нового освітнього середовища закладу загальної середньої освіти, 2019).

Зрозуміло, освітній простір сам по собі не здатний підвищити якість навчання: шкільні приміщення є лише інструментом для педагогів та учнів, проте ефективне використання простору під час освітнього процесу безпосередньо впливає на результат освітньої діяльності, оскільки збільшує мотивацію учнів, їхню працездатність, залучення до навчального процесу. Зокрема, освітнє середовище є відображенням комунікації між освітянами та учнями, оскільки є «історично сформованою культурною формою зустрічі дітей, молоді, дорослих» у реальному житті сьогодні (Проектування моделі нового освітнього середовища закладу загальної середньої освіти, 2019).

На основі аналізу наукових досліджень нами визначено, що дизайн освітнього середовища включає 3 основні параметри (Васюник-Кулієва, Універсальний дизайн в освіті; Деміракі, 2018):

1. Ефективність – результативне використання простору з погляду планування та зонування, управління ресурсами приміщень.
2. Ергономічність – створення середовища з біологічно оптимальними параметрами задля сприяння високій працездатності, стабілізації емоційного стану та комфортному перебуванню в приміщенні.

3. **Забезпеченість** – оснащення простору необхідними складовими для безпеки, доступності, комфортабельності учасників середовища, а також створення обстановки, яка задовольняє їхні основні потреби.

Кожен із цих параметрів складається з багатьох складових, які необхідно врахувати при розробці дизайн-проекту. З урахуванням основних компонентів, можна назвати такі складові (рис. 3.1.):

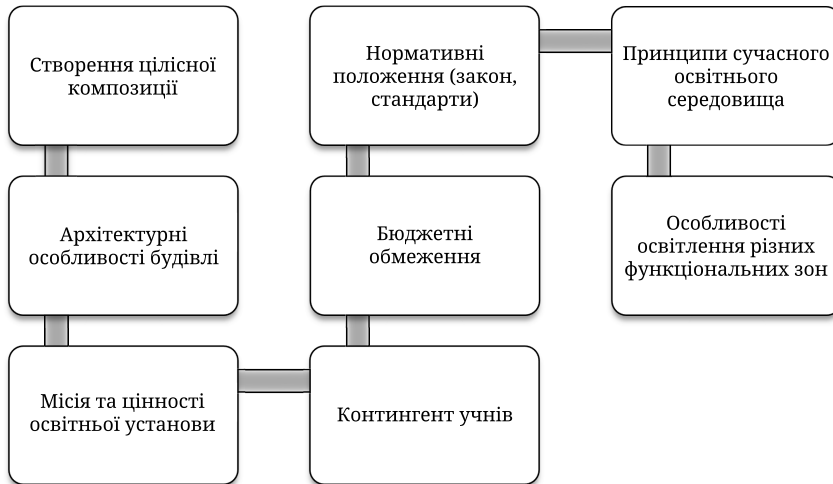


Рис. 3.1. Компоненти розробки дизайн-проекту.

Архітектурні особливості будівлі впливають на проект, що розробляється, оскільки від них залежить розташування тих чи інших зон, розподіл простору, розташування штучних джерел світла, декоративне оформлення – навіть концепція і стиль нового дизайну.

Місія та цінності освітньої установи. Дизайн повинен відображати основні цінності та місію освітньої організації, відповідати головним цілям та підкреслювати загальну спрямованість ді-

яльності установи – завдяки цьому учні та педагоги почувуються частиною єдиної спільноти, більш свідомо ставляться до освітнього процесу та мають підвищену мотивацію. Наприклад, дизайн освітнього закладу з технологічним ухилом відрізнятиметься від оформлення школи екологічного спрямування (Деміракі, 2018).

Дизайн-проект для освітніх закладів створюється не лише з урахуванням архітектурних особливостей будівлі та специфіки освітніх процесів, але й зважаючи на контингент учнів, їхню готовність до змін та схильність до сучасного освітнього простору. Специфіка шкільного колективу може значно впливати на проект, що розробляється: наприклад, при виявлених випадках булінгу в проекті дизайну школи будуть відсутні затишні куточки, простір буде більш відкритим, а стіни будуть оздоблені дзеркальними поверхнями. Якщо школа призначена для дітей з обмеженими можливостями здоров'я, то її дизайн повинен відрізнятися більш спокійною гамою кольорів і великою кількістю «тихих» зон і куточків для усамітнення.

Одним із найвагоміших компонентів у дизайні інтер'єрів є освітлення різних функціональних зон. За допомогою світлодизайну можна візуально змінити розміри приміщення та сприйняття об'єктів у просторі, виділити різні зони та створити необхідну атмосферу. Залежно від функціонального призначення приміщення чи окремої зони у ньому освітлення змінюватиме свої параметри, створюючи необхідний емоційний настрій, стимулюючи до діяльності чи розслаблюючи у рекреаційних цілях.

У навчальних кімнатах і аудиторіях потрібно підтримувати високий рівень освітленості, оскільки для успішного засвоєння освітньої програми учням потрібна додаткова стимуляція мозкової активності. У рекреаційних зонах можливе створення тихих куточків з приглушеним світлом, де з'являється можливість розслабитися і відпочити від активної діяльності.

Для створення актуального освітнього простору необхідно враховувати та відображати принципи сучасного освітнього середовища:

Багатофункціональність як спосіб надання освітньому простору додаткових функціональних можливостей сприяє розширенню спектра використання та застосування цього простору (Косенко, Як створити шкільний простір). Цей принцип значно полегшує реалізацію різних форм комунікації: стає простіше використовувати електронні засоби навчання, учні можуть самостійно вибирати місця для спілкування, самопідготовки та відпочинку, у навчальних аудиторіях з'являється можливість застосовувати «нестандартні» форми навчання (дебати, ток-шоу, квести тощо), а раніше вузькоспеціалізовані простори (актова зала, їдальня тощо) стають доступними для різної діяльності.

Трансформація та модульність дають можливість швидко змінювати простір для вирішення різноманітних педагогічних завдань: наприклад, розширювати або зменшувати обсяги, змінювати планування на короткий і тривалий термін, розширювати простір під час проведення відкритих занять, ділитися на підгрупи тощо. Трансформація дозволяє організувати різні форми занять без зміни аудиторії, тобто робить простір більш гнучким.

Зонування – виділення у просторі різних зон, включаючи багатофункціональні та вузькоспрямовані. Правильне зонування освітнього простору не статичне, а навпаки, динамічне і ситуативне: зони можна змінити під свої потреби, і будь-якого заняття знайдеться відповідна частина простору. Зонування дозволяє кожному займатися своєю справою та не заважати іншим учасникам простору.

Відкритість – об'єднання освітнього простору, переважання просторих загальних приміщень, активне використання скляних стін та перегородок. Відкритість підкреслює єдність всіх учасників простору, а також відображає принцип самостійного вибору занять: побачивши навчальний процес чи іншу діяльність через скляну перегородку, учні можуть ухвалити рішення приєднатися до певної групи за інтересами, а також вибрати відповідне освітнє середовище в залежності від поставлених цілей та потреб. Дуже важливо дотриматися балансу між відкритістю

простору та психологічною захищеністю, оскільки школярі можуть відчувати дискомфорт від великої кількості людей навколо та відсутності приватності.

Візуальні комунікації – осмислене використання поверхонь: нанесення на них освітньої, виховної та навігаційної інформації, створення точок комунікації між учасниками освітнього процесу. Приклади застосування принципу: візуальний індивідуальний брендинг освітньої організації (місія, цінності, історія розвитку), формування загального образу та стилю; нанесення абстрактних графічних композицій на різні поверхні для стимулювання розумової активності та творчого мислення; розміщення на стінах школи ключових освітніх елементів (формули, схеми, правила, цікаві факти та ін.) та довідкової інформації (карта світу, карта міста, музеї, кінотеатри та ін.); розміщення мотиваційних елементів (стіна школи як носій емоційного регулятора) та демонстрація підсумків/етапів освітнього процесу (виставки робіт, фотографії та ін.); використання настінних та підлогових навігаційних елементів для швидкої орієнтації в будівлі та створення дружнього середовища; створення зон для взаємодії між різними учасниками освітнього процесу (застосування пишучих поверхонь розміщення настінних та підлогових ігор тощо); розміщення різних центрів активності та функціональних зон на одній території або в межах одного кабінету. Залишаючись громадською освітньою установою, шкільна будівля повинна мати спеціальні місця для занурення в самостійну роботу або для вільного спілкування та відпочинку (Деміракі, 2018).

Створення цілісної композиції. Після того, як дизайнером були вивчені архітектурні особливості будівлі, місія установи та контингент учнів, а також усі нормативні вимоги та обмеження, після того, як були виділені необхідні функціональні зони, враховано принципи ергономічності та сучасного освітнього середовища – після всього дизайнера освітнього середовища належить створити проект з цілісною композицією, яка ґрунтуватиметься на відповідності форм, розміру та взаєморозташування елемен-

тів інтер'єру функціональному процесу та вимогам художньої єдності.

Отже, враховуючи результати здійсненого нами аналізу розвитку закладів загальної середньої освіти України кінця XX – початку XXI століття та з урахуванням вище зазначених принципів розвитку освітнього середовища сучасного закладу освіти, нами розроблена Програма розвитку закладу загальної середньої освіти, що включає наступні компоненти (Додаток В):

Ціль та задачі Програми, основними елементами якої є зміст Програми ЗЗСО.

Насамперед визначено наступне:

Місія: закладу загальної середньої освіти (надання максимально широкого поля можливостей для здобуття школярами якісної освіти, що дозволяє успішно жити в швидко мінливому світі, за допомогою індивідуалізації освітнього процесу та впровадження сучасних освітніх технологій).

Мета: створення освітнього середовища, здатного забезпечити базову успішність кожного школяра, не допускаючи виходу із ЗЗСО молодих людей без основ грамотності в галузі природничих та гуманітарних наук, без базових соціальних компетентностей; вдосконалення педагогічної системи, що забезпечує доступність, якість та ефективність освіти на основі взаємодії вчитель-учень-батьки учнів).

Завдання:

у галузі управління освітньою установою:

- розробити систему організації потоків інформації, пов'язаних із керуванням ЗЗСО;
- організувати систему постійного моніторингу стану освітнього процесу, визначити параметри діагностики та корекції результатів діяльності ЗЗСО;
- розробити та апробувати модель організації роботи, види та форми занять із учнями з формування екологічно доцільного, здорового та безпечного устрою шкільного життя;

- активізувати фізкультурно-спортивну та оздоровчу роботу, проведення профілактичних заходів з вживання психоактивних речовин учнями, профілактики дитячого дорожньо-транспортного травматизму;
- забезпечити варіативність психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу; створити ефективну систему інформування громадськості про якість освіти та форм публічної звітності;
- розробити систему електронної взаємодії ЗЗСО з батьками учнів;

у галузі змісту освіти:

- забезпечити ефективну реалізацію нових моделей організації навчання та виховання на основі використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, у тому числі дистанційних освітніх технологій;
- розробити та апробувати систему необхідних умов, що забезпечують наступність підтримки та розвитку талановитих дітей на різних ступенях навчання, у шкільному, сімейному та соціальних середовищах, у гетерогенних навчальних колективах;
- приділяти більшу увагу ініціативі самих учнів, стимулювати її і створювати умови для позаурочної діяльності, в тому числі різновікових групах, брати участь в об'єднанні освітніх ресурсів кількох шкіл, створення освітніх мереж у рамках реалізації програм профільного навчання, навчання талановитих дітей; дітей з особливими освітніми потребами;
- удосконалювати форми та методи духовно-морального розвитку та виховання дітей і підлітків у взаємодії з сім'єю та соціумом;

у галузі кадрового забезпечення та науково-методичної діяльності:

- забезпечити ефективне використання механізму атестації педагогічних кадрів;

- удосконалювати форми морального та матеріального стимулювання найкращих вчителів, проводити різні суспільно-педагогічні акції;
- розробити та апробувати різні форми роботи, спрямовані на психолого-педагогічну підтримку молодих спеціалістів;
- активно залучати соціальних партнерів у заходи щодо соціальної підтримки педагогічних працівників;
- створити умови для освоєння педагогами нового інформаційно-освітнього простору, способів та прийомів пошуку та використання в навчальному процесі цифрових освітніх ресурсів та дистанційних освітніх технологій;
- організувати тьюторський супровід вчителів, які розробляють робочі предметні програми та програми курсів позаурочної діяльності відповідно до Державного стандарту, а також освоюють технології діяльнісного типу;

у сфері інформаційного забезпечення:

- удосконалювати розвиток інформаційної культури всіх учасників освітнього процесу; забезпечити контрольований доступ учасників освітнього процесу до інформаційних освітніх ресурсів у мережі Інтернет;
- реалізувати діяльність мережевого комплексу інформаційної взаємодії з питань запровадження Державного стандарту, організації культурно-спортивної роботи з учнями; надавати якісно послуги, які забезпечують інформаційний обмін та розподіл інформаційних потоків у школі.

у сфері матеріально-технічного забезпечення:

- створити нові інтер'єри навчальних кабінетів та приміщень ЗЗСО (у відповідності з цілями освітнього процесу та вимогами Державного стандарту);
- обладнати навчальні кабінети мультимедійними ресурсами медіатеки.

На основі аналізу документальних і наукових джерел (Білавич & Довбенко, 2023; Великанова; Гавриленко, 2018; Грине-

вич, 2005; Даниленко, 2004; Єльнікова, 2000.; Іванюк, 2014; Марусіна, 2020 та інших) нами визначені пріоритетні напрями Програми:

1. Запровадження нового покоління освітніх стандартів. Оновлення змісту освіти (Проекти «Нова якість освіти» та «Виховання»).
2. Розвиток та підтримка талановитих школярів (Проект «Талановитий учень»).
3. Удосконалення професійного потенціалу вчителя (проект «Кадровий потенціал»).
4. Зміна шкільної інфраструктури (Проект «Освітнє середовище»).
5. Збереження та зміцнення здоров'я школярів (Проект «Здоров'я в школі»).

В стратегії розвитку ЗЗСО, в Програмі (детальніше в Додатку Б), передбачено **очікувані результати**. Провідними з яких є:

у підпрограмі «Нова якість освіти»: організація профільного навчання на основі мережевої взаємодії освітніх установ; готовність випускників ЗЗСО до подальшого навчання та діяльності у сучасній високотехнологічній економіці; моніторинг якості викладання предметів тощо;

у підпрограмі «Виховання»: досягнення випускниками ЗЗСО високого рівня розвитку соціальних компетентностей та громадянських установок; розширення діяльної участі у освоєнні базових національних цінностей (через соціальне проектування, дебати, інтернет-конференції, тренінги, ділові ігри та ін.); активна участь учнів та батьків у громадському русі щодо збереження об'єктів культурної та історичної спадщини району, міста, регіону; створення системи моніторингу позанавчальних досягнень (електронне портфоліо) та результатів соціалізації учнів; задоволеність учнів, педагогів та батьків життєдіяльністю в освітній установі та інші;

у підпрограмі «Талановитий учень»: створення системи виявлення, підтримки та розвитку талановитих дітей на

різних ступенях навчання, у шкільному, сімейному та соціальних середовищах, у гетерогенних навчальних колективах; створення освітнього середовища, що сприяє успішності учня через прояви його здібностей та збереження фізичного і психічного здоров'я; розробка та апробація індивідуальних освітніх програм, націлених на розвиток талановитих дітей та підлітків; мережева взаємодія із соціальними партнерами в рамках розробки тематичних та практико-орієнтованих проектів та інші;

у підпрограмі «Кадровий капітал»: підвищення ефективності діяльності ГО; розширення участі суб'єктів освітнього процесу в управлінні школою; підвищення професійної компетенції педагогічних працівників з питань Державного стандарту та Концепції Нової української школи, а також досвід проектування вчителями освітніх програм, що забезпечують базову успішність КОЖНОГО школяра; використання в освітній практиці технологій діяльнісного та компетентнісного підходу, а також дистанційних освітніх технологій; створення ефективної системи інформаційного забезпечення освітнього процесу; виявлення, узагальнення та поширення позитивного педагогічного досвіду через різні форми методичної роботи (презентаційні та навчальні семінари, практикуми, ділові та організаційно-діяльні ігри, тренінги, конкурси методичних ідей, консультації, методичні рекомендації, відеоматеріали тощо); дисемінація потенційно цінних освітніх ресурсів (методики, методи, способи навчання, освітні програми та ін.) кожного вчителя ЗЗСО; залучення до роботи у школі молодих спеціалістів; підвищення соціальної захищеності освітян та інші;

у підпрограмі «Освітнє середовище»: трансформація фізичного простору ЗЗСО, навчального обладнання відповідно до вимог Державного стандарту; удосконалення інформаційного забезпечення як умови індивідуального освітнього маршруту учня, у тому числі в мережевій взаємодії ЗЗСО; розвиток шкільного медіацентру віртуальних освітніх ресурсів та дистанційної освіти; розвиток шкільного сайту як простору діалогу сім'ї, ЗЗСО

та громадськості; надання широкого спектру адресних освітніх послуг, затребуваних у регіоні.

у підпрограмі «Здоров'я у школі»: тенденція до зниження зростання захворюваності учнів; розробка та реалізація моделі організації роботи з учнями з формування екологічно доцільного, здорового та безпечного укладу шкільного життя, широке використання здоров'язберігаючих технологій, оптимальної організації діяльності учнів та вчителів на уроках та у позаурочне час та інших.

Цільові індикатори результативності реалізації Програми розвитку закладу загальної середньої освіти показані на рис. 3.2., зміст яких деталізовано в Додатку В.

З метою визначення напрямів стратегії розвитку закладів загальної середньої освіти нами проведено SWOT-аналіз оцінки рівня розвитку ЗЗСО та її готовності до реалізації Програми за такими чинниками розвитку ЗЗСО (Додаток В).

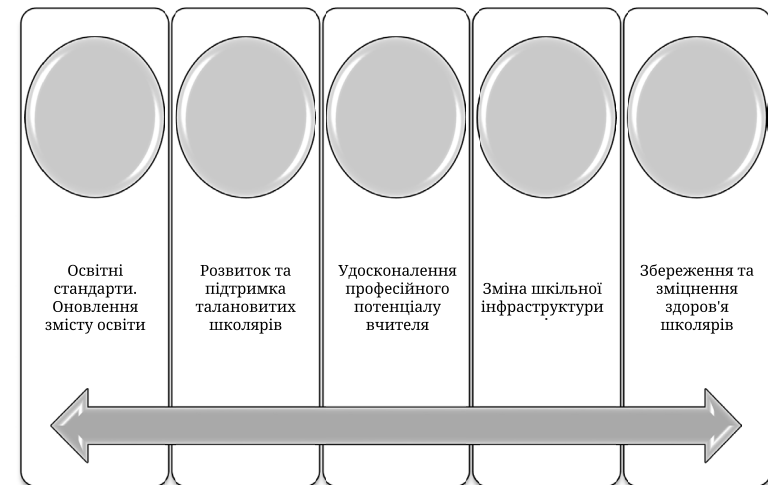


Рис. 3.2. Цільові індикатори реалізації Програми розвитку ЗЗСО.

1. Аналіз внутрішніх факторів розвитку ЗЗСО:

освітні програми, що реалізуються в установі; результативність роботи освітньої установи; інноваційний потенціал; кадрове забезпечення та контингент учнів; фінансово-господарська самостійність та позабюджетна діяльність; матеріально-технічна база установи та умови освітнього процесу; мережева взаємодія із установами системи освіти, службами району та соціальними партнерами; рейтинговий стан ЗЗСО в районній, ОТГ, міській системах освіти; іміджева характеристика – сучасний новий ЗЗСО для дитини; участь ЗЗСО у професійних конкурсах, міжнародних, федеральних та регіональних програмах; сформованість інформаційного простору ЗЗСО.

2. Аналіз зовнішніх факторів розвитку ЗЗСО: напрями освітньої політики у сфері освіти на державному, міському та районному рівнях; соціально-культурна особливість мікрорайону ЗЗСО; специфіка та рівень освітніх запитів учнів та батьків; міжнародні тенденції розвитку освіти.

На основі такого аналізу та врахування зовнішніх і внутрішніх чинників ЗЗСО накопичено значний досвід організації діяльності освітнього закладу. Програма розвитку ЗЗСО на 2020-2025 рр. будується з урахуванням принципів, закладених у попередніх програмах.

Це принципи: демократизації управління; гуманізації освітнього процесу; диференціації та індивідуалізації навчання.

Такий підхід дозволяє зберегти наступність в організації освітнього процесу, що спонукає до творчої діяльності педагогічний колектив, створює умови для впровадження інноваційних технологій, які сприяють досягненню учнями з різними можливостями як Державних стандартів, так і предметів, відбивають специфіку навчального закладу (Кришинець-Андялошій, 2022а). Однією з найважливіших особливостей розвитку сучасного українського суспільства є інноваційна спрямованість перетворень у різних сферах його життєдіяльності, зокрема у освіті. Це підкреслюється на рівні звернень Президен-

та України, різних документів державного та регіонального рівнів.

XXI століття ставить перед людством безліч проблем, таких, як глобальне потепління, голод, бідність, питання охорони здоров'я, демографічні вибухи та інші екологічні й соціальні питання, які спрямовують до необхідності спілкуватися особисто, соціально, економічно та політично на місцевому, національному та глобальному рівнях. Нові технології в результаті глобалізації суспільства надають необмежені можливості для захоплюючих відкриттів та розробок, таких як нові форми енергії, медичні досягнення, відновлення екологічно зруйнованих районів, комунікацій, розвідки у космосі та у глибинах Світового океану. Тому завданням освіти, зокрема і загальної середньої освіти, мають бути спрямовані на формування компетентностей міждисциплінарних та комплексних, які формуються дедалі більше на основі проєктів та дослідницької діяльності.

Реалізація програми, на нашу думку, сприятиме формуванню позитивному іміджу сучасного закладу загальної середньої освіти.

Аналіз наукових досліджень (Барна, 2008; Шолох, 2016; Чернега, 2015; Хавкіна, 2013) дає підстави визначити, що головною функцією іміджу є формування позитивного ставлення до будь-кого або чогось. Якщо позитивне ставлення сформовано, то за ним, як результат впливу соціальних зв'язків, обов'язково будуть довіра і, у свою чергу, – високі оцінки та впевнений вибір. Такий психологічний ланцюжок, що породжується позитивним ставленням, сприяє підвищенню престижу, а отже, авторитету та впливу. Позитивний імідж ЗЗСО є також важливим чинником високого рейтингу, що забезпечує насичений інформаційно-освітній простір.

На наш погляд, визначальними компонентами позитивного іміджу є: комфортність середовища закладу освіти; якість освітніх послуг; позитивно сформований стиль закладу освіти; позитивний образ керівника та персоналу закладу освіти; яскрава зовнішня атрибутика тощо.

Варто відзначити, що практично всі науковці, які проводили дослідження щодо формування іміджу закладу освіти, головними структурними компонентами вважають імідж керівника та імідж педагогічного колективу. Найчастіше цей показник складається з чотирьох складових: професіоналізму та компетентності, моральної надійності, гуманітарної освіченості та здатності до застосування психотехнологій (Веліканова, Імідж школи на порозі XXI століття, 1989; Язловецька, 2014). Професіоналізм і компетентність передбачає динамізм, швидку реакцію керівника і педагогів на соціальні трансформації. Моральна надійність полягає в дотриманні моральних законів, у постійному прагненні до самовдосконалення, насамперед духовного. Гуманітарна освіченість передбачає, що ядро світоглядного кредо керівника мають становити соціальну захищеність людей, їхнє здоров'я, екологічну безпеку, духовне багатство. Застосування психотехнологій здійснюється для підвищення продуктивності праці педагогічних працівників, реалізації їх здібностей та інтенцій в процесі постійного професійного розвитку.

Важливим аспектом формування позитивної думки про заклад освіти є створення власного візуального образу, який миттєво впізнається аудиторією, за допомогою певних атрибутів, що формують фірмовий стиль та зовнішній імідж закладу освіти, сприяють забезпеченню візуалізації та емоційному впливу, що визначає покращення рейтингу на ринку освітніх послуг (логотип, літопис школи, книга відгуків для батьків здобувачів освіти та гостей закладу освіти; газета, журнал чи веб-сайт школи тощо) (Барна, 2008; Товканець, & Кришінець-Андялошій, 2023).

Зазначимо, що згідно ст. 55 Закону України «Про освіту», якою урегульовані права та обов'язки батьків здобувачів освіти, батьки здобувачів освіти мають право «завчасно отримувати інформацію про всі заплановані у закладі освіти та позапланові педагогічні, психологічні, медичні, соціологічні заходи, досліджен-

ня, обстеження, педагогічні експерименти та надавати згоду на участь у них дитини; отримувати інформацію про діяльність закладу освіти...» (Закон України «Про освіту»). І в цьому плані наголосимо на виключному значенні в сучасному освітньому та інформаційному веб-сайту. Саме медіа та інтернет-ресурси доцільно ефективно використовувати для забезпечення реалізації права батьків здобувачів освіти на інформацію (Бублик, 2007; Язловецька, 2014).

Основними заходами щодо розвитку іміджу закладу освіти є: ефективні PR-заходи (дні відкритих дверей, презентації та виставки освітніх послуг, публікації у ЗМІ тощо); благоустрій приміщення та території школи; підвищення педагогічної культури колективу та всього персоналу школи. Одночасно використані ресурси допоможуть сформувати позитивний імідж.

Перед закладом освіти постає ряд завдань – висвітлення та динамічний розвиток позитивного образу, генерування ідей у наданні нових освітніх послуг, залучення додаткових коштів з метою підвищення рейтингів у конкурентному освітньому середовищі.

Таким чином, на період 2021-2026 рр. для ЗЗСО спрогнозовано досягнення наступних цілей:

- створення освітнього середовища, здатного забезпечити базову успішність кожного школяра з основами грамотності у галузі природничих та гуманітарних наук, з базовими соціальними компетентностями;
- удосконалення педагогічної системи, що забезпечує доступність, якість та ефективність освіти на основі взаємодії вчитель-учень-батьки учнів.

Заклад загальної середньої освіти на сучасному етапі (друге десятиліття XXI століття) повинен забезпечити умови для розвитку в учнів таких компетентностей та особистісних якостей (табл. 3.1.):

Таблиця 3.1.

Актуальні для XXI століття уміння й навички і особистісні якості, розвиток яких здійснюватиметься у закладах загальної середньої освіти

КОМПЕТЕНТНОСТІ	ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ
критичне мислення та вміння вирішувати проблеми	наполегливість, ініціативність, спритність,
міркування, аналіз, інтерпретація, узагальнення інформації	здатність до підприємництва та планування
співпраця через Інтернет у різних мережах	допитливість та увага
дослідницькі навички	творчість, артистизм та самовираження
самостійна робота та самоконтроль	лідерство та командна робота
ефективна усна та письмова комунікації	гуманізм
співробітництво та взаємодія;	
економічна та фінансова грамотність;	
екологічна грамотність та розуміння законів екосистеми;	
наукова грамотність (включаючи харчування, дієти, фізичні вправи).	

На основі аналізу наукових нормативно-правових та статистично-інформаційних джерел визначимо завдання закладів загальної середньої освіти, виконання яких сприятиме ефективному і успішному розвитку їх на початку XXI століття:

1. Належний зв'язок та доступ до інформації, що є ключем до входження в нову освітню систему. Такий підхід зумовлює

необхідність постійного вдосконалення професійної компетентності, одним із пріоритетних напрямів якої є формування і розвиток інформаційно-комунікативної компетентності і учня, і педагога.

2. Використання досвіду попередніх поколінь, що потребуватиме створення логічного ланцюжку «культура – запит».

3. Постійна науково-обґрунтована підтримка мотивації учнів до навчання. Розвиток власної пізнавальної діяльності учня, сприяння у підготовці їх до життя в реальному світі; прищеплення допитливості, що спонукає до безперервного навчання; формування розуміння навколишнього економічного, соціального, інформаційного середовища з метою забезпечення гнучкості мислення і діяльності. Успіх у XXI столітті вимагає безперервного навчання, а відтак школа повинна навчити учнів вчитися.

4. Формування критичного мислення та навичок міжособистісного спілкування учнів задля успішної адаптації у сучасному мінливому світі.

5. Впровадження концепції навчання, яка моделює базові знання з предметів у відповідності до запитів суспільства та завдань сталого розвитку, адаптовані для сучасного світу, де навички співробітництва та глобальна перспектива мають вирішальне значення.

6. Надання пріоритетності знанням та навичкам, ключовим, предметним та фаховим компетентностям, які будуть найбільш затребувані у майбутній професії. Для цього необхідно сформувавши вміння знаходити, інтерпретувати та використовувати інформацію, навчити опрацьовувати, аналізувати та систематизувати її, навчати адаптувати отримані навички та застосовувати їх до всіх сфер життя, використовувати в різних життєвих ситуаціях.

7. Атрибутивність навчального плану (міждисциплінарний проект з урахуванням різних досліджень, що пов'язано із спільнотою – місцевою, регіональною, національною та глобальною). Навчальні програми повинні включати завдання щодо формування навичок вищого порядку мислення, множинного

інтелекту, технологій та мультимедіа, грамотності та реального оцінювання.

8. Забезпечення опанування учнями грамотності ХХІ століття: полікультурної, медійної, інформаційної, емоційної, екологічної, фінансової та кіберграмотності. Співпраця з учнями зарубіжних країн у реальних проектах як необхідний інструмент для розвитку цієї грамотності.

9. У найближчій перспективі (до 2030 року) забезпечити здобуття усіма учнями знань і навичок щодо принципів сталого розвитку, зокрема з питань здорового способу життя, прав людини, збереження довкілля, гендерної рівності, пропаганди культури миру та ненасильства, національного та патріотичного виховання та усвідомлення цінності культурного різноманіття і внеску культури в процес переходу до сталого розвитку.

Для вирішення означених завдань необхідно адаптувати існуючі та розробляти нові суб'єкт-суб'єктні способи викладання, навчання та учіння.

ПІСЛЯМОВА

На основі історико-генетичного та системного аналізу здійснено теоретико-методологічне узагальнення актуальної наукової проблеми: розвиток закладів загальної середньої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Вивчення проблеми розвитку закладів загальної середньої освіти уможливило визначення таких системних проблем наукових досліджень, як: *концептуальні підходи до розвитку закладів загальної освіти в українському соціумі в кінці ХХ – на початку ХХІ століття; державна політика України та законодавче забезпечення у реформуванні типів шкіл, освітніх установ, що спрямовані на освіту й виховання в умовах, які відповідали б природному середовищу зростання та гармонійного виховання підростаючого покоління; історико-педагогічні та організаційні аспекти становлення закладів загальної середньої освіти й стратегічні завдання їх розвитку.*

Визначено, що фундаментальні положення та їх роль у її розвитку розкрито у дослідженнях вітчизняних науковців таких, як В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Н.Ничкало, О. Савченко, О. Сухомлинська та інших (ідеї щодо реформування освітньої галузі в добу формування незалежної України наприкінці ХХ століття та в умовах трансформації українського суспільства і децентралізації освіти на початку ХХІ століття); Г. Єльнікова, Л. Калініна, О. Комарова, С. Королюк, Г. Костюк, Н. Клокар, О. Марчак В. Мелешко, М. Неруша, О. Онаць, Л. Попович, Т. Сорочан, Н. Софій та інших (моделі управління та науково-методичного супроводу, проблеми і перспективи розвитку сучасного ЗЗСО) тощо. Вихідні мето-

логічні положення дослідження ґрунтуються на доробках сучасних українських учених: Л. Березівської, Г. Білавич, Я. Бурлаки, С. Гончаренка, Н. Гупана, Н. Дічек, Г. Іванюк, Я. Калакури, Л. Лук'янової, Г. Мешко, О. Савченко, Т. Сорочан, О. Сухомлинської, Г.Товканець та інших. Нормативно-організаційні умови стратегії розбудови, становлення та розвитку системи шкільної освіти в Україні висвітлені в працях В. Андрущенко, В. Бондаря, Г. Бондаренка, І. Зязюна, В. Кременя, О. Лавріненко та інших. Окремі теоретичні та історико-педагогічні аспекти поступу закладів загальної середньої освіти різних форм власності розкрито в численних наукових працях Т. Гавриленко, Л. Гриневич, О. Драч, Ф. Левітаса, О. Любара, В. Майбороди, М. Стельмаховича, Д. Федоренка та інших.

Доведено, що розвиток ЗЗСО – це процес, зумовлений насамперед соціально-економічними зрушеннями в умовах деполітизації системи шкільної освіти та розбудови ринкової економіки й законодавчого нормування в галузі шкільної освіти. *Виявлено*, що кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується появою моделі приватних закладів загальної середньої освіти і опорних шкіл, яка ґрунтується на педагогічно доцільному освітньому середовищі, що забезпечує якісну освіту, практичний досвід та створює умови щодо формування компетентностей особистості, здатності й готовності особистості приймати рішення на основі цінностей, робити аргументований вибір та творити власне майбутнє.

Розроблено на засадах цивілізаційного, парадигмального, диференційованого підходів періодизацію розвитку закладів загальної середньої освіти:

I період (1991–2000) – період пошуку педагогічних ідей і технологій навчання та виховання – становлення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів загальної середньої освіти, який має 2 етапи: перший – 1991–1996 – розвиток діяльності закладів загальної середньої освіти в системі шкільної освіти незалежної України; другий – 1996–2000 – розвиток варіативних

моделей закладів загальної середньої освіти приватної і державної форми власності різних типів та структур.

II період (2000–2015) – *період системного розвитку й інформатизації освітніх процесів* – розвиток мережі загальноосвітніх шкіл і закладів загальної середньої освіти – у якому виокремлено 2 етапи: перший – 2000–2007 – утвердження позитивних чинників впливу на розвиток закладів загальної середньої освіти, другий – 2007–2016 – урізноманітнення моделей і структур загальноосвітніх шкіл; інформатизація ЗЗСО.

III період – *період інноваційного поступу та автономності ЗЗСО* – (2017 – 2022) – розвиток закладів загальної середньої освіти в умовах децентралізації у якому виокремлено 2 етапи: 2017–2018 – формування освітнього середовища закладів загальної середньої освіти на основі компетентнісного і особистісно орієнтованого підходів з урахування положень Концепції Нової української школи; другий – 2019–2022 – удосконалення законодавчої та нормативної бази діяльності закладів загальної середньої освіти; активізація матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах посилення самоврядування і децентралізації, дистанційне навчання.

Встановлено, що наприкінці ХХ століття основна парадигма шкільних змін – школа праці з обов'язковою професіоналізацією – поступилася іншій – школі навчання, яка мала давати міцні знання, а впродовж початку ХХІ століття заклади загальної середньої освіти спрямовували діяльність на формування школи знань та школи компетентностей. Зміни відбувалися у структурі, змісті освіти за традиційними напрямками: у *структурі* – запровадження загальної обов'язкової середньої 10-річної освіти; переведення початкової школи на 3-річний термін навчання запровадження факультативних занять, спеціалізованих шкіл та інтернатів фізико-математичного й природничого профілів; у *змісті освіти*, що стосується формування його з метою підвищення якості навчально-виховного процесу на основі відповідності науково-технічному розвитку, ідеологічному світогляду,

поєднання формальної та матеріальної концепції освіти; уведення як самостійного предмета «трудоного навчання»); *на рівні розробка методів* навчання для активізації самостійної, пізнавальної активності учнів, творчого мислення й удосконалення уроку; *в організації освітнього процесу* – запровадження нових технічних засобів і програмованого навчання; посилення контролю за діяльністю школи; поліпшення матеріально-технічної бази школи тощо.

Обґрунтовано алгоритм взаємодії в умовах освітнього соціального партнерства (*налагодження партнерства*, тобто пошук точок дотику та опорних позицій; *накопичення узгодженостей*, що дозволяє визначити сфери та зміст взаємодії сторін на основі взаємної зацікавленості *встановлення взаєморозуміння та прийняття* інтересів іншої сторони, корекція інтересів та спільного вироблення нормативів взаємодії; *формування довірчих відносин* у процесі спільної діяльності, зниження рівня взаємоконтролю та підвищення взаємної відповідальності за результати спільної діяльності; *взаємне сприяння чи співробітництво*, що забезпечує ефективність спільної творчої діяльності, підвищення ефективності відносин, розвиток і вдосконалення суб'єктів взаємодії).

Важливим є те, що оптимізації змісту освітньої політики та розвитку закладів загальної середньої освіти можуть сприяти такі механізми: зближення позицій відділів освіти, громади та школи, їх тісний взаємозв'язок та взаємодія; розвиток цілісності та керованості системи міських і районних закладів загальної середньої освіти; створення самостійних громадських структур управління; подолання роз'єднаності місцевої громади, формування первинних осередків громадянського суспільства; підтримка інноваційних процесів і педагогічної творчості; охорона прав, соціалізації дітей та їх відповідний захист; підтримка високого статусу працівників освіти і забезпечення закладів загальної загальної середньої освіти

Перспективи розвитку ЗЗСО в умовах реформування української освіти нами визначені наступні:

- розвиток та впровадження супервізії як професійної підтримки, допомоги та супроводу педагогічних працівників;
- продовження формування нового інклюзивного, комфортного, безпечного освітнього середовища, зокрема через оновлення матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти;
- подальше забезпечення закладів освіти шкільними автобусами відповідно до потреб;
- підготовка педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
- затвердження індикаторів та інструментарію оцінювання під час інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти та розбудова системи моніторингу якості освіти;
- підготовка педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до роботи в умовах використання технологій дистанційного навчання, а також дистанційної форми здобуття освіти з використанням сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андрущенко, В. П. (2003). Стратегія реформування освіти в Україні. *180 рекомендацій з освітньої політики*. Київ.
2. Андрущенко, В. П., Губерський, Л. В. (2008). *Філософія як теорія та методологія розвитку освіти*. Київ.
3. Андрущенко, В. & Бондар, В. (2009). Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття. *Вища освіта України*, 4, 17–23.
4. Антоненко, Т.С. & Срмаков, І.Г. & Головченко, А.Ф. & Карамушка, Л.М. та ін. (Ред.). (1998). *Імідж школи на порозі XXI століття*, 2. Київ.
5. Артемова, Л. В. (2006). *Історія педагогіки України* : підручник. Київ : Либідь
6. Берегій, В. М. (1994). *Педагогічні основи демократизації управління загальноосвітньою школою* : навчальний посібник. Львів: ЛДУ.
7. Березівська, Л. Д. (2014). Державна політика щодо диференціації організації та змісту шкільної освіти в Українській Радянській Соціалістичній Республіці у період «відлиги» (друга половина 50-х років – 1964 р.). *Рідна школа*, 1(2), 54-60.
8. Березівська, Л. Д. (2017). Джерельна основа історико-педагогічних досліджень як методологічна проблема. *Сучасні підходи до організації та проведення історико-педагогічних досліджень* : зб. матер. наук.-методол. Семінару. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 6–7.
9. Березівська, Л. Д. (2018). Реформування загальної середньої освіти в перше десятиліття незалежної України: нормативно-правові документи (1991–2002). *Modernizatson of educational system: world trends and national peculiarities : International scientific conference, February 23, 2018*. Vytaustas Magnus University. Kaunas, 122–125.
10. Березівська, Л. Д. (2008). *Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті* : монографія. Ін-т педагогіки АПН України. Київ : Богданова
11. Березівська, Л.Д. (2009). Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у XX століття (Дис.д-ра пед. наук : 13.00.0). Ін-т педагогіки АПН України. Київ.
12. Кременя, В. Г. (Ред.). (2010). *Біла книга національної освіти України*. Київ : ТОВ «Інформаційні Системи».
13. Білавич, Г. (2021). Розвиток дослідницьких умінь школярів у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу в авторських школах України (70–80-ті рр. XX ст.). *Молодь і ринок*, 1 (187), 13-17. URL: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.1/187.2021>
14. Білавич, Г. & Власій, О., & Савчук, Б. (2021). Вплив цифровізації освіти, дистанційного навчання на розвиток рухової активності та здоров'язбереження здобувачів освіти. *Молодь і ринок*, 11 (187), 50-55. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/252828/250119>
15. Білавич, Г. & Дідух, І. & Пасайлюк, Г. (2022). Організація позаурочного освітньо-виховного процесу крізь призму світового досвіду. *Нова педагогічна думка*, 3 (111), 3-8. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2022-111-3-3-8>
16. Білавич, Г. & Довбенко, С. (2023). Класна кімната в структурі освітнього, розвивального й виховного середовища навчальних закладів УПТ «Рідна школа» (1881–1944). *Молодь і ринок*, 3 (211), 63-68. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277558>
17. Білавич, Г. & Довгий, О. & Паляниця, М. (2022). Математична освіта в початковій школі у вимірі сьогоденних викликів: окремі проблеми та засоби їх розв'язання. *Молодь і ринок*, 9 (207), 49-54. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271165>
18. Білавич, Г. & Мальона, С. & Костащук, Я. (2021). Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами крізь вимір сьогодення. *Молодь і ринок*, 9 (195), 11-16. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.243884>
19. Білавич, Г. & Оліяр, М. & Піддубрівна, І. (2021). Розвиток національно-мовної особистості учня початкової школи у вимірі новітнього

- етапу розбудови української освіти. *Молодь і ринок*, 10 (196), 41-46. DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.10/196.2021>
20. Богуславський, М. П. (1999). Структура сучасного історико-педагогічного знання. *Шлях освіти*, 1, 37–38.
21. Бублик, М. І. (2007). *Інформаційні системи в маркетингу*: конспект лекцій. Львів: В-во ЛДІНТУ.
22. Бусел, В.Т. (2001). (Укл.). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К. : ВТФ «Перун», Ірпінь.
23. Веліканова, О.Г. Формування іміджу навчального закладу як управлінське нововведення. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/formuvannya-imidzhu-navchalnogo-zakladu-yakupravlinske-novovvedennya.html>94
24. Вихрущ, А. В. (2011). Методологія історії педагогіки як виклик сучасності. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка і психологія*, 564, 28-33.
25. Віденко, Н. Розвиток загальної середньої освіти в Україні в період незалежності. *Наукові записки*, 12, 213-225. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036083.pdf>
26. Вознюк, Л. & Шапран, Л. (2021). Формування позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти. *Нова педагогічна думка*, 107(3), 25-31.
27. Волкова, Н. П. & Касьяненко, М. Д. (1993). *Педагогіка*. Київ: Академвидав.
28. *Педагогіка співробітництва*. (1993). Київ: Вища школа.
29. Гавриленко, Т. Л. (2018). Джерельна база дослідження розвитку початкової освіти в Україні (1990–2001). *Джерела та історіографія про трансформаційні процеси в освітньому просторі України (1991–2017) : зб. матер. всеукр. наук.-практ. семінару, 16 трав. 2018 р.* ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 30–32.
30. Гавриленко, Т. Л. (2018). Нові тенденції розвитку змісту початкової освіти в Україні у період відродження національної школи (1991–1996 рр.). *Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання : зб. тез III Міжнар. наук.-практ. конф.* Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 12–14.
31. Гавриленко, Т. Л. & Березівська, Л. Д. (Ред.). (2019). *Розвиток початкової освіти в Україні у другій половині ХХ–ХХІ століття: історико-педагогічний аспект* : монографія. НАПН України. Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Фенікс.
32. Гаєвський, Б. А. (1997). *Основи науки управління : навчальний посібник*. Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом.
33. Гонтаровська, Н.Б. (2012). Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра. (Автореф. дис. д-ра пед. наук :13.00.07). Київ.
34. Гончаренко, С. У. & Мальований, Ю. І. (1990). Про принципові положення концепції національної середньої загальноосвітньої школи. *Радянська школа*, 10, 3-5.
35. Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь.
36. Григораш, В. В. & Касьянова, О. М. & Мармаза, О. І. (2003). *Управління навчальним закладом*. Харків: Ранок.
37. Гриневич, Л.М. (2005). Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі. (Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01). Ін-т педагогіки АПН України. К.
38. Гуменна, О. *Проектування управління розвитком освітнього закладу*. URL: http://www.nbug.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pftu/2010_7/.../PD710_09.pdf.
39. Гупан, Н. М. (2013). Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень. *Рідна школа*, 4 (5), 53–55.
40. Гупан, Н. М. (2013). Джерельна база історії: пошук підходів до систематизації. *Рідна школа*, 8 (9), 67–70.
41. Гупан, Н. М. (1999). До періодизації розвитку історико-педагогічного процесу в Україні. *Шлях освіти*, 1, 45–49.
42. Гупан, Н. М. (2013). Джерельна база історії: пошук підходів до систематизації. *Рідна школа*, 8 (9), 67–72.
43. Даниленко, Л. І. (1998). *Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи*: монографія. Київ : Логос.
44. Даниленко, Л. І. (2004). *Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах* : монографія. Київ : Міленіум.

45. Даниленко, Л. І. & Довбищенко, В. І. (2001). Експертиза педагогічних інноваційних проєктів та технологія їх здійснення. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: збірник наукових праць, 4*, 12–17.
46. *Державна служба статистики України*. (2023). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
47. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
48. Нижник, Н.Р. (Ред.). (1997). *Державне управління в Україні: централізація і децентралізація* : монографія. Київ : Вид-во УАДУ.
49. *Державний стандарт базової середньої освіти*. (2020). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
50. Державний стандарт початкової загальної освіти : затвердж. 186 постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 № 1717.
51. Литвин, В. & Андрущенко, В. & Гуржій, А. (2003). Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття. *Модернізація освіти, 2*, 497–548. Київ.
52. Лісова, Н.І. (2018). *Державно-громадське управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України*: монографія. Черкаси : Видавець Пономаренко Р.В.
53. Дічек, Н. П. (2014). Методологічні аспекти модернізації вітчизняних історико-педагогічних досліджень. *Педагогіка і психологія, 2*, 67–75.
54. Дічек, Н. П. (2010). На шляху поширення надбань української педагогіки. *Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, 2*, 58–65.
55. Дніпренко, Н. К. (2005). *Зміна парадигми в державному управлінні інформаційною сферою: комунікативний аспект*. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. упр.). Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при президентові України, Дніпро.
56. Єльнікова, Г. В. (2005). *Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти*. (Дис. канд. д-ра пед. наук). Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, Київ.
57. Єльнікова, Г. В. (2000). Розвиток цільових функцій управління на різних рівнях організації середньої освіти. *Імідж сучасного педагога, 3*, 9-11. Полтава.
58. Єльнікова, Г. В. & Борова, Т. А. & Касьянова, О. М. (2009). *Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингова система*: монографія. Чернівці: Технодрук.
59. Єрмаков, І. & Паламарчук, В. & Румянцева, Д. & Шевченко, В. (1994). *Педагогічні інновації в сучасних умовах*. Київ : Основа.
60. Желуденко, М. О. (2006). *Цінності освіти і виховання у педагогічних системах Німеччини і України*. (Дис. канд. пед. наук). Київ.
61. *Загальна середня освіта*. (2023). URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>
62. *Загальноосвітні, позашкільні, дошкільні та професійно-технічні навчальні заклади (1996–2000 рр.) : стат. зб.* (2001). М-во освіти і науки України. Київ : ВВП «Компас».
63. Про загальну середню освіту: науково-освітній 190 потенціал нації: погляд у ХХІ ст.: Закон України. (2003). *Модернізація освіти* (Т.3). Київ.
64. Про загальну середню освіту: Закон України, ст. 28. (1999). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*.
65. Про освіту: Закон України № 2145-VIII. (2017). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
66. Про освіту: Закон України. *Голос України*. (1996).
67. Про освіту: Закон України (1991). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/155510__599910
68. Про освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
69. Про освіту: Закон України: нормативно-правові документи. *Освіта України*. (2011).
70. Про повну загальну середню освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>.
71. Про освіту: Закон України. (1996). URL: www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/
72. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України (2016).

73. Замулко, О. І. (2011). План розвитку школи – шлях підвищення ефективності освітнього закладу. *Школа для заступників директорів і не тільки*, 7, 36-37. Київ.
74. Жолковський, К. Е. & Лисенко, С. І. (Упор.) (1994). *Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту Міністерства освіти України*.
75. *Збірник урядових нормативних актів України*. (1998). 1. Київ : Вид-во «Україна».
76. Зведені звіти денних середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів на початок 1994/1995 навчального року, форма № 76-РВК. (1994). ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 18. Спр. 100. 60 арк.
77. Зязюн, І. А. (2000). Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу. *Рідна школа*, 8, 8–13.
78. Іванюк, Г. І. (2014). Диференційований підхід до періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 10, 113–123.
79. Соколенко, Т. М. (Укл.). (2019). Інноваційний менеджмент: моделювання освітніх процесів. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна.
80. Інноваційний освітній проект для початкової школи «Діти. Освіта. Майбутнє». URL: https://znaishov.com/News/Details/innovatsiyniy_osvitnii_proiekt_dlia_pochatkovoi_shkoly_dity_osvita_maibutnie.
81. Інструкція про організацію та діяльність гімназії. № 217. (1995). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/REG1032Z>
82. Інструкція про порядок прийому учнів до загальноосвітніх навчально-виховних закладів на конкурсній основі. N 184-393. (1994). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-94#Text>
83. Інструкція про порядок прийому учнів до загальноосвітніх навчально-виховних закладів на конкурсній основі. № 217. (1995). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0007-96#Text>
84. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. (1996). Київ : «Освіта», 13.
85. Інчхонська декларація: концепція розвитку освіти до 2030 року. URL: <https://pon.org.ua/international/4171-inchxonska-deklaraciya-konceptsiya-rozvitku>

86. Калініна, Г. М. & Калініна, Л. М. (2016). Тенденції управління закладами освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Вісник Черкаського університету*, 37 (370), 66–76.
87. Калініна, Л. М. (2017). Управління новою українською школою: порівняльна характеристика концептуальних змін. *Директор школи*, 1, 12-21.
88. Камишин, В. В. & Рева, О. М. (2013). *Психолог-педагогічний практикум кваліметрії обдарованості* : посібник. Київ : Знання.
89. Карпов, Е. Б. (2003). Імідж в освіті. *Я в освіті*, 6.
90. Лазаренко, І. Р. Формування іміджу освітнього закладу як управлінська інновація. URL: <http://www.inter-pedagogika/>.
91. Карпова, Л. *Теоретико-методичні засади створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей*. (Дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Rada/D_64_053_04/karпова.
92. Касьяненко, М. Д. (1993). *Педагогіка співробітництва*: навч. посіб. Київ: Вища школа.
93. Кирда, А. Г. (2005). *Тенденції розвитку цілей освіти в розвинених країнах світу і України друга половина ХХ століття*. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук). Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. Київ.
94. Киричук, О. В. (1994). Концепція організації навчально-виховного процесу в школі розвитку. *Рідна школа*, 6, 15–18.
95. Ковальчук, В. А. (2018). *Освітньо-виховні системи закладів середньої освіти: навчально-методичний посібник*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
96. Комплексний план заходів щодо розвитку загальної середньої освіти в 1999–2012 роках : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.1999 р. № 348. *Інформ. збірник М-ва освіти України*. (1999). 9, 10–24.
97. Конвенція ООН про права дитини : схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листоп. 1989 р. і ратифікована Верховною Радою Украї-

- ни 27 листоп. 1991 р. *Інформ. збірник М-ва освіти України*. (1995). 9, 3–25.
98. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. (1996). Київ : Преса України
99. Концепція державного стандарту загальної середньої освіти України. *Інформ. зб. М-ва освіти України*. (1996). 17(18).
100. Концепція національного художнього виховання дітей, учнівської та студентської молоді в умовах відродження української національної культури. (1995).
101. Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні. (1996).
102. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. (2018): <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>
103. Концепція розвитку цифрових компетентностей до 2025 року. (2021). URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/kabmin-skhvaliv-kontseptsiyu-rozvitku-tsifrovikh-kompetentnostey-do-2025-roku/Dodatok-2.pdf
104. Концепція середньої загальноосвітньої національної школи України. (1990).
105. Концепція середньої загальноосвітньої школи України. (1991).
106. Концепція становлення мережі середніх закладів освіти для розвитку творчої обдарованості. (1996).
107. Кремень, В. Г. (2003). Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). Київ: Грамота.
108. Кремень, В. Г. (2003). Філософія освіти ХХІ століття. *Педагогіка і психологія*, 1, 6-16.
109. Кришнінець-Андялошій, К. (2023). Імідж у забезпеченні конкурентоспроможності сучасного закладу освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1(125), 301-311. URL: [%D0%B4%D0%B7%D1%8E%D0%B1%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D1%8F%D1%80.pdf](https://pedscience.ssru.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/%D0%B4%D0%B7%D1%8E%D0%B1%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D1%8F%D1%80.pdf)
110. Кришнінець-Андялошій К.О. (2023а). Проектування особистісного освітнього простору в умовах закладу загальної середньої освіти. Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня 2023 р., м. Мукачево). Мукачево : Вид-во МДУ, 72 – 74.
111. Кришнінець-Андялошій, К. О. (2023b). Імідж у забезпеченні конкурентоспроможності сучасного закладу освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал*, 1, Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 301 – 311. <https://pedscience.ssru.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/%D0%B4%D0%B7%D1%8E%D0%B1%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D1%8F%D1%80.pdf>
112. Кришнінець-Андялошій, К. О. (2023c). Концепція розвитку закладу загальної середньої освіти як умова забезпечення якості освітніх послуг. *Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 145-150.* <https://sci-conf.com.ua/xi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-3-5-08-2023-osaka-yaponiya-arhiv>.
113. Кришнінець-Андялошій, К.О. (2023d). Особливості організації підвищення кваліфікації вчителів в умовах закладу загальної середньої освіти. *Розвиток педагогічної науки і практики в умовах воєнного та повоєнного часу: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2022 рік (Київ, 16-23 березня 2023 р.)*. Київ: Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 130 – 133.
114. Кришнінець-Андялошій, К.О. (2023e). Розвиток закладів загальної середньої освіти в Україні на початку ХХІ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. (Вип. 59, Т. 2, с. 250 – 255). 2023/part_2/38.pdf
115. Кришнінець-Андялошій, Катерина. (2023f). Нормативно-правові аспекти розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні на початку ХХІ століття *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*: зб. наук. праць, 90. Переяслав, 67-70. [D0% BA%D0% BE%D0 %B2%D0% B0-% D0%9F%D0%BE% D0%BF% D0% BE% D0%B2%D0%B0.pdf](https://pedscience.ssru.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9F%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf)

116. Кришнінець-Андялошій, К. О. (2021a). Колективне програмування як метод інноваційної діяльності закладу загальної середньої освіти. Трансформація освіти в контексті процесів глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 12 березня 2021 р.). Дніпро: Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 39 – 41.
117. Кришнінець-Андялошій, К. О. (2021b). Організаційно-педагогічні умови формування розвиваючого середовища закладу загальної середньої освіти. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота», 1 (48), 199–203. http://dSPACE-S.MSU.EDU.UA:8080/bitstream/123456789/8608/1/Features%20of%20the%20organization%20of%20professional%20training%20of%20designers_in%20the%20European_.pdf
118. Кришнінець-Андялошій, К.О. & Товканець, Г.В. (2020). Суспільні виклики як фактор розвитку освітнього середовища. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції, 22-23 жовтня 2020 р. Мукачєво: Вид-во МДУ, 180 – 182.
119. Кришнінець-Андялошій, К.О. (2020). Тенденції розвитку сучасної освіти. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 жовтня 2021 р. Мукачєво. Мукачєво: Вид-во МДУ. 172 –173. <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%D0%B5%D0%B7-%D0%9C%D0%9F%D0%9A-2021.pdf>
120. Кришнінець-Андялошій, К.О. (2022a). Автономність як тенденція розвитку закладу загальної середньої освіти на початку ХХІ століття. Materials of the XVIII International scientific and practical Conference Modern scientific potential. 28 February -07 March 2022: Sheffield. Science and education LTD, 42–45.
121. Кришнінець-Андялошій, К.О. (2022b). Розвиток закладів загальної середньої освіти в умовах відродження незалежності України. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна, 37, 98 – 108. <http://>

- publicationslnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/11647/12042
122. Кришнінець-Андялошій, К.О. (Укл.). (2022c). Розробка Програми розвитку закладу загальної середньої освіти як стратегії освітньої установи: методичні рекомендації». Управління освіти, культури, молоді і спорту Мукачівської міської ради. Мукачєво.
123. Кришнінець-Андялошій, К.О.; (2022d). Соціальне партнерство як тенденція у розвитку закладів загальної середньої освіти на початку ХХІ століття. Універсальні навички ХХІ століття: педагогічні акценти професійної підготовки і вищої освіти: монографія. Ужгород: РІК-У, 230-244. <http://dSPACE-S.MSU.EDU.UA:8080/bitstream/123456789/9056/1/Universal%20skills%20of%20the%2021st%20century%20pedagogical%20accents%20of%20professional%20training%20and%20higher%20education%20monograph.pdf>
124. Кузнецова, Л. В. (1993). *Загальноосвітня школа України в умовах національного відродження. Кінець 80-х – початок 90-х років (історико-політичний аспект)*. (Автореф. дис. канд. іст. наук). Київський університет ім. Тараса Шевченка. Київ.
125. Лавренова& М., Лалак, Н. & Молнар, Т. & Фенчак, Л. (2021). Моделювання уроку в початковій школі: ретроспективний аналіз. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. Серія «Педагогіка»: збірник наукових праць, 2(27), 25-31. Лийметс, Х.Й. (1975). *Группова робота на уроке*. М.: Знання.
126. Лук'янова, Л., Товканець, Г.В. (Ред.). (2020). Професійно-соціальний статус вчителя у сучасному українському суспільстві на тлі зарубіжного досвіду 2020. *Компетентнісні індикатори стратегії «Європа 2020»: здобутки і перспективи педагогічної освіти: монографія*. Мукачєво: Редакційно-видавничий центр МДУ, 18 – 35. URL: <http://dSPACE-S.MSU.EDU.UA:8080/bitstream/123456789/7218/1/Competence%20indicators%20of%20the%20Europe%202020%20strategy%20pedagogical%20achievements%20and%20prospects.pdf>
127. Лук'янова, Л.Б. (2023). Стратегія розвитку закладів загальної середньої освіти: пріоритетні завдання у національному та європейсько-

- му вимірах. *Імідж сучасного педагога: електронний науковий фаховий журнал*. URL: <http://isp.poipro.pl.ua/>
128. Любар, О. О., Стельмахович, М. Г., Федоренко, Д. Г. (2003). *Історія української школи і педагогіки*. Київ : Знання.
129. Набок, М. (2017). Сучасні тенденції розвитку загальної середньої освіти України. *Витоки педагогічної майстерності*, 19, 244-253.
130. Мармаза, О. І. (2006). *Стратегічний менеджмент: траєкторія успіху*. Харків : Основа.
131. Мармаза, О.І. (2017). *Менеджмент освітньої організації: навчально-методичний посібник*. Харків: ТОВ «Щедра садиба».
132. Марусіна, Л.М. (2020). *Механізми державного управління системою загальної середньої освіти в умовах децентралізації та реформування освітньої галузі (регіональний аспект)*. (Дис. на здобуття ст. д-ра філософії). Національна академія педагогічних наук ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». Київ.
133. Маслов, В.І. (2012). Функції процесу управління навчальним закладом як наукова основа розробки змісту і методів підвищення посадовофункціональної компетентності керівників закладів загальної середньої освіти. *Післядипломна освіта в Україні*, 1, 3-7. Київ.
134. Мешко, Г.М. & Мешко, О.І. (2023). Управління професійним розвитком учителів у закладі загальної середньої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 1(52), 110-114. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.110-114>
135. Мешко, Г.М. & Мешко, О.І. (2019). Управління процесом попередження булінгу в закладі загальної середньої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*, 1, 154-163. DOI: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.19.1.20>
136. Мешко, Г.М. & Мешко, О.І. (2022). Управління процесом формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі закладу дошкільної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 1(50), 186-190. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.186-190>
137. Мешко, Г.М., Мешко, О.І., Кравець, В.П., Мешко, Г.М. (Ред.). (2020). Управління розвитком аутопсихологічної компетентності вчителів у закладі загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми управління закладами освіти в контексті стратегії модернізації освітньої галузі: колективна монографія*, 178-193. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/16375>
138. Мешко, Г.М., & Мешко, О.І. (2020). Формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2(47), 100-104. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2020.47.100-104>
139. Мовчун, О. (2008). Приватна освіта як засіб розвитку громадянського суспільства: всеукраїнський форум. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 1, 104–105.
140. Набок, М. (2008). *Програмно-цільове управління системи освіти міста і району в сучасних умовах*. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gvphkdpri/2008_16/138-140.pdf.
141. Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України №329. (2011). URL: <https://enic.in.ua/index.php/ua/systema-osvity/serednia-osvita/systema-osciniuvannia>
142. Кремень, В. Г. & Луговий, В. І. & Топузов, О.М., та ін.; Кремень В.Г. (Ред.). (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія*. Національна академія педагогічних наук України. Київ : Конві прінт. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-u>
143. Кремень, В. Г. & Луговий, В. І. & Топузов, О.М. та ін.; Кремень В.Г. (Ред.). (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія*. Національна академія педагогічних наук України. Київ : Конві прінт. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-u>
144. Кремень, В.Г. (Ред.). (2016). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*. Київ.

145. Національна економічна стратегія на період до 2030 р. (2021). URL: <https://nes2030.org.ua/>
146. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL: <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>.
147. Бібік, Н. М. (Ред.). (2017). *Нова українська школа : поради для вчителя*. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеади».
148. Калініна, Л. М. & Онаць, О. М. & Лісова, Н. В. & Малихін, О. В. & Арістова, Н. О. & Топузов, М. О. & Калініна, Г. М. & Малюга, М. М. (2021). *Організаційно-педагогічні засади функціонування опорних закладів освіти в умовах децентралізації* : монографія. Київ : Конві прінт.
149. Осадчий, І. Г. *Педагогіка якості освіти: планування роботи закладу загальної середньої освіти: науково-практичний коментар у запитаннях та відповідях*. Київ: ДОУ «Навчально-методичний центр з питань якості освіти.
150. Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність. *Інформаційно-аналітичний збірник*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2021/19.08/Inform.zbirnyk-Osv.v.nezalezniy.Ukrayini/Infor>
151. Освітній проект «На крилах успіху». URL: <https://vseosvita.ua/library/osvitna-navcalna-programa-na-krilah-uspihu-286805.html>.
152. Особливості організації освітнього процесу за Державним стандартом базової освіти в умовах реалізації концепції Нової української школи. URL: <https://edway.in.ua/uk/mpk/387/detail/>
153. Островерхова, Н. М., Даніленко, Л. І. (1996). *Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект* : монографія. Київ : Школяр.
154. Пайгусов, О. *Як сформулювати місію школи*. URL: <http://osvita.ua/school/theory/1318/>
155. Ярмаченко, М. Д. (Ред.). (2001). *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка.
156. Пилипів, О. З. (2015). Рецепція становлення та розвитку початкових (державних і приватних) шкіл в Україні в діахронічному ракурсі. *Молодь і ринок : науково-педагогічний журнал*, 3(122), 170-174.

157. Пилипів, О. З. (2021). *Розвиток загальноосвітніх шкіл першого ступеня приватної форми власності в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)*. *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису*. (Дис. на здобуття наук. ст. к. пед. н.). ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Київський університет імені Бориса Грінченка.
158. Положення про міжшкільний ресурсний центр. (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0063-19#Text>
159. Положення про загальноосвітні навчальні заклади. (2000). *Освіта України*, 5–7.
160. Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів. № 228. (1994).
161. Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття. (2003). *Модернізація освіти*, 3, 908-909. Київ.
162. Положення про загальноосвітній інтернатний заклад (1993) : затв. наказом М-ва освіти України від 13.05.1993 р. № 138. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1994. № 13/14. С. 31–62.
163. Положення про загальноосвітній навчальний заклад (2000) : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14.06.2000 р. № 946. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 2001. № 6. С. 3–20.
164. Положення про індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти (1993) : затв. наказом М-ва освіти України від 01.07.1993 р. № 230. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1993. №20.С.4–6.
165. Тимчасове положення про гімназію. (1992). Інформ. зб. М-ва освіти України. №15/16. С.17-22.
166. Про затвердження Положення про освітній округ. Постанова Кабінету Міністрів України. (2010).
167. Кодацький, Є.М. & Дзюба, В.І. & Кльосова, Л.П. (1990). *Праця і заробітна плата працівників системи профтехосвіти: довід. посібник*. Київ: Вища школа.
168. Приватний НВК «Еммануїл». URL: <https://emmanuil.org.ua/info/istoriya/>

169. Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху. № 15. (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-20#Text>
170. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). N 896. Постанова Кабінету міністрів України. (1993). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>
171. Про затвердження плану заходів на 2019-2022 роки з реалізації Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні. (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2019-%D1%80#Text>
172. Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 27.08.2010 №778: постанова Кабінету Міністрів України. (2010). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/8842/
173. Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» (2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156/2018>
174. Про основні напрямки розвитку міжнародного співробітництва у галузі середньої освіти : рішення колегії М-ва освіти України від 27.10.1999 р. № 12/1–10. *Інформ. зб. М-ва освіти України*. (1999). 24, 3–7.
175. Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання : постанова Кабінету Міністрів України. *Освіта України : нормативно-правові документи*. (2001). Київ, 161–162.
176. Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру, 12-річний термін навчання : постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 № 1717. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. (2003). Київ.
177. Про розвиток сільської загальноосвітньої школи : постанова Кабінету Міністрів України від 20 лип. 1999 р. № 1305. *Інформ. зб. М-ва освіти України*. (1999). 18, 16–18.
178. Про стан освіти в Україні та головні напрями її розвитку на зламі століть : рішення колегії М-ва освіти України від 17.03.1999 р. № 4/1–4. *Інформ. зб. М-ва освіти України*. (1999). 10, 2–11.
179. Про стан та перспективи розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості : рішення колегії М-ва освіти України від 28.10.1998 р. № 14/8–3. *Інформ. зб. М-ва освіти України*. (1999). 1, 3–16.
180. Проц, М. О. *Авторська школа в Україні як педагогічний феномен: до питання засадничих основ її організації*. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/03/%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f-8-%d0%9f%d1%80%d0%be%d1%86-%d0%9c.-2011.pdf>.
181. Радич, О. Ю. (2016). *Проектування розвитку загальноосвітнього навчального закладу в ринкових умовах*. (Дис. канд. пед. наук: 13.00.06). Нац. акад. пед. наук України. ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ.
182. Редько, В. & Теличко, Н. (2022). Моделювання процесу формування в учнів закладів загальної середньої освіти міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності засобами мовленнєвих ситуацій. *Проблеми сучасного підручника*, 28, 155–169.
183. Ренькас, Б. М. Формування стратегії розвитку закладу загальної середньої освіти. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6248.
184. Ринок приватних шкіл Києва. *Pro-Consulting INVENTURE*. URL: <https://inventure.com.ua/analytics/investments/rynok-chastnyh-shkol-kieva>
185. *Розвиток інформаційних систем управління освітою*. (2020). Розвиток: монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ. 258 с.
186. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні» (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2018-%D1%80#Text>
187. Савченко, О. Я. (1999). Про стан та перспективи розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості. *Початкова школа*, 1, 1–3.
188. Мукачівський ліцей № 8. URL: <http://nvkgymnasium.com/>
189. Мукачівський ліцей № 11. URL: <https://nvk11mukachevo.blogspot.com/>

190. Сиротенко, Г. О., Мартинець, О. М. (2010). *План розвитку школи*, 56. Полтава: ПОІППО.
191. Словник іншомовних слів (за редакцією члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука). URL: https://slovnuk.me/dict/foreign_melnichuk?page=2&letter=%D0%B0
192. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl>
193. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
194. Смолюк, С. В. Організаційно-педагогічні умови становлення розвивального освітнього середовища в системі початкової освіти України кінець ХХ – початок ХХІ ст. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. пед. н.). Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 18.
195. *Статистичний збірник. Загальноосвітні, позашкільні, дошкільні та професійно-технічні навчальні заклади (2001–2002 рр.)*. (2003). М-во освіти України. Київ : Компас.
196. *Статистичний збірник. Загальноосвітні, позашкільні, дошкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади (2003–2004 рр.)*. (2005). М-во освіти і науки України. Київ: Компас.
197. *Статистичний збірник. Середні, позашкільні, дошкільні та професійно-технічні навчальні заклади (1997–1998 рр.)*. (1999). М-во освіти України. Київ: Компас.
198. *Статистичний щорічник України за 2002 рік*. Державний комітет статистики України. (2003). Київ.
199. *Статистичні дані до засідання колегії Міністерства за підсумками 1994 р.* (середні загальноосвітні, позашкільні навчально-виховні та дошкільні виховні заклади). (1995). Київ : ВВП «Компас».
200. *Статистичні дані про середні, дошкільні та позашкільні заклади освіти системи Міносвіти України (1992–1996 рр.)*. (1997). К. : Компас.
201. *Статистичний щорічник за 2010 рік. Державна служба статистики України*. (2011). Київ: ТОВ «Август Трейд». URL: http://ecopravo.org.ua/stat/yearbook_2010_ua.pdf

202. Стратегія людського розвитку. (2021). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-zahodiv-z-realizaciyi-strategiyi-lyudskogo-rozvitku-na-2021-2023-roki>
203. Стратегія розвитку освіти України у першій чверті ХХІ століття. (2003). Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття. *Модернізація освіти*, 3, 211-226. Київ.
204. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
205. Сухомлинська, О. В. (2003). *Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем*, 68. Київ : А. П. Н.
206. Сухомлинська, О. В. & Березівська, Л. Д. & Гавриленко, Т. Л. та ін. (Упор.), Сухомлинська, О. В., Березівська, Л. Д. (Ред.). (2019). Антологія текстів з реформування освіти в Україні: програми, концепції, проекти (1991–2017): хрестоматія. Вінниця: ТОВ «Твори».
207. Сухомлинська, О. В. (2002). Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Педагогічна газета*, 10(11), 3–4.
208. Сухомлинський, В. О., Сухомлинська, О. (Ред.). (2012). *Серце віддаю дітям*. Харків : Акта.
209. Сухомлинський, В. О. (1988). *Сто порад учителю*. Київ: Радянська школа.
210. Сучасні технології в освіті. (2015). Нац. акад. пед. наук України. Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, 1.
211. Теличко, Н. В. & Дядченко, О. В. (2019). Лінгвістичні ознаки комунікації у молодіжному дискурсі української та англійської мов. *Науковий вісник Мукачівського державного університету Серія «Педагогіка та психологія»*, 2(10), 188 – 190. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/5152>
212. Теличко, Н. & Моргун, І. (2022). Тестування як один з науково обґрунтованих дослідницьких методів педагогічного вимірювання та оцінювання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2(51), 167–170. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.167-170>

213. *Тенденції реформування середньої освіти розвинених англомовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.):* монографія. (2004). Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня». Вид-во «Козацький вал».
214. Товканець, Г.В. & Кришнінець-Андялошій, К. О. (2021). Педагогічна освіта в умовах інтернаціоналізації й транскордонності. Перспективи і пріоритети педагогічної освіти в епоху соціальних викликів [колективна монографія]. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 28-47. http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8585/1/Perspectives%20and%20priorities_%20of_%20pedagogical%20education_.pdf
215. Товканець, Г.В. & Кришнінець-Андялошій, К.О. (2023). Програма розвитку закладу загальної середньої освіти: сутність і завдання. Молодь і ринок, 3(211), 31 – 36. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/277186/272944>
216. Локшина, О.І. & Глушко, О.З., Джурило, А.П. & Кравченко, С.М. & Нікольська, Н.В. & Тименко, М.М. & Шпарик, О.М. (Ред.). (2021). *Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї*: монографія. Київ: Конві прінт.
217. Паламарчук, В. Ф. (2000). *Теорія і практика діяльності загальноосвітніх закладів нового типу в Україні*: наук.-метод. посіб. Ін-т пед. АПН України. Кіровоград.
218. Чернишова, Є. Р., & Гузій, Н. В. & Ляхоцький, В. П. та ін. *Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти* (2014). Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менеджмент освіти». Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».
219. Телетов, О.С. & Лазоренко, В.Є. (2019). Забезпечення інноваційного розвитку в закладах вищої освіти. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*, 3, 66-73.
220. Тимчасове положення про гімназію. (1992).
221. Тимчасове положення про індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти. (1992).
222. Тимчасове положення про ліцей. Тимчасове положення про приватний середній загальноосвітній заклад в державній системі освіти. (1992).
223. Тимчасове положення про середню загальноосвітню школу України. (1992).
224. Товканець, Г. В. (2012). *Педагогіка: навчально-методичні матеріали для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів*. Мукачево: МДУ.
225. Товканець, Г. & Лендел, В. (2023). Освітнє середовище як умова розвитку соціальної компетентності учнів старшого шкільного віку. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: зб. наук. Праць*, Переяслав, 90, 94 -97.
226. Товканець, Г.В. Інновації в сучасній освіті: особливості та властивості. *Materiály XVIII Mezinárodní vědecko – praktická konference «Moderní vymoženosti vědy -2021»*. Praha. Publishing House «Education and Science», 3, 24-28.
227. Лавренова, М. & Лалак, Н. & Молнар, Т. & Фенчак, Л. (2021). Траєкторія розвитку здобувача початкової освіти: від теорії до практики. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна: збірник наукових праць*, Львів, 35, 103–111.
228. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. №286. Указ Президента України. (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
229. Якименко, Ю. та ін. (2021). *Україна: 30 років на європейському шляху*. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. К.: Заповіт.
230. Калініна, Л. & Мелешко, В. & Осадчий, І. & Паращенко, Л. & Топузов, М. (2018). *Управління загальноосвітніми навчальними закладами як активними системами: моделі та механізми*: монографія. К.: Педагогічна думка.
231. Участь ЮНЕСКО в 70-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН. Нью-Йорк, (2015). URL: <https://unesco.org/news/uchastieyunesko-v-70-y-sessii-generalnoy-assambleioon-i-prinyatii-povestki-dnya-v-oblasti>
232. Фенчак, Л.М. (2022). Інклюзивне дистанційне навчання в сучасному освітньому просторі: способи організації, шляхи, методи, ефективність. *Перспективи та інновації науки. (Серія «Педагогіка», Се-*

- рія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал, 9 (14), 149-160. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3.pdf>
233. Фенчак, Л.М. (Ред.). (2022). Особливості функціонування закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості (на прикладі Закарпаття). *Універсальні навички XXI століття: педагогічні акценти професійної підготовки і вищої освіти: монографія*, 268-284.
234. Фенчак, Л.М. & Лавренова, М.В. & Лалак, Н.В. & Молнар, Т.І., (2020). Феномен обдарованості в сучасному освітньому середовищі початкової школи. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. Серія «Педагогічні науки: збірник наукових праць», 2(24), 25-29.
235. Гавришко, С.Г. & Лалак, Н.В. & Фенчак, Л.М. & Товканець, Г.В. (Ред.). (2019). Визначення сучасного стану готовності вчителів початкової школи до організації навчально-виховної роботи з гіперактивними учнями. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»: збірник наукових праць*. Мукачєво: МДУ, 2(10), 74-78. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5157/1/Determination_current_state_readiness_elementary_school_teachers_organize_educational_work_with_hyperactive_students.pdf
236. Фіцула, М. М. (2009). *Педагогіка: навчальний посібник*. Київ: Академія.
237. Фізеші О.Й. (2015). Початкова школа на Закарпатті (друга половина XIX – початок XX ст.): монографія. Ужгород: МДУ. 528 с.
238. Халас, Х. (1996). *Навчально-виховна система формування індивідуальності у творчій сільській школі Польщі*. (Дис. д-ра пед. наук). Київ: Інститут педагогіки.
239. Хміль, Ф. І. (2007). *Основи менеджменту: підручник*. Київ: Академвидав.
240. Цимбалару, А. Д. (2016). Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*, 1, 41 – 50.
241. Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
242. Цільова комплексна програма «Вчитель» : затв. рішенням колегії М-ва освіти України і президії АПН України від 29.10.1997 р. №

- 20/6–5, № 1-7/10– 103. *Інформ. зб. М-ва освіти України*. (1997). 11, 14–25.
243. Цільова комплексна програма «Вчитель» : затвердж. рішенням колегії М-ва освіти України та Президії Академії педагогічних наук України від 29 листоп. 1997 р. № 20/6-5, № 1-7/10-103. *Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття* : в 3-х кн. 3. (2003). Київ: Модернізація освіти, 174–184.
244. Цюра, С. & Терзалова, А. (2020). Нормативне закріплення понять «освітнє середовище», «освітній простір», «освітній процес» у контексті педагогічної термінології. *Молодь і ринок*, 5 (184). URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/>
245. Червінська, І. & Карпенко, О. (2021). Бренд закладу загальної середньої освіти як показник його конкурентоздатності в освітньому просторі регіону. *Молодь і ринок*, 10(196), 25.
246. Чернега, Н. С. (2015). Погляди вітчизняних та зарубіжних учених на формування позитивного іміджу вищого навчального закладу. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. НАПН України. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 1, 43, 64–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsuh_2015_1_43_13
247. Шершньова, З. Є. (2004). *Стратегічне управління* : підручник. Київ : КНЕУ.
248. *Школа вільних та небайдужих*. (2021). URL: <https://www.vilni.school/pro>.
249. Мадзігон, В. М. & Ващенко, Л. М. & Даниленко, Л. І. та ін. (2010). *Школа майбутнього як інноваційний заклад освіти*: наук.-метод. посіб. Київ.
250. Шолох, Н. Т. (2016). Створення позитивного іміджу навчального закладу – невідмінна умова функціонування сучасної малочисельної школи. *Управління школою*, 19 (21), 65–75.
251. Язловецька, О. (2014). Зміст роботи загальноосвітнього навчального закладу щодо формування позитивного іміджу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки* : збірник наукових праць, 125, 234–240. Кіровоградський державний пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_125_59.

252. Bernstein, M.H. & Bradley, R.H. (2014). *Socioeconomic Status, Parental, and Child Development*. New York: Rutledge.
253. Bilavych, H. & Bakhmat, N. & Pantyuk, T. & Pantyuk, M. & Savchuk, B. (2022). Organization of an Inclusive Educational Environment for the Students with Special Needs. *Strategies for policy in science and education*, 30(6), 559-577. URL: <https://doi.org/10.53656/str2022-2-3-pre>
254. Bilavych, H. & Savchuk, B. & Bilavych, I. & Pantiuk, M. & Khalo, Z. (2020). Formation of younger pupils' sustainable interest to take physical culture in outdoor education institutions. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, III, May 22th-23th, 73-84. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2020vol3.5051>
255. Education and Training. (2020). *Policies*. URL: https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_en
256. Eurydice and European Commission. (2007). *School Autonomy in Europe: Policies and Measures*. URL: <http://eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice>
257. Higham, R., Earley, P. (2013). School autonomy and government control: school leaders' views on a changing policy landscape in England. *Educational Management and Leadership*, 41 (6), 701-717.
258. Kara, S. Finnigan. Charter School Autonomy: The Mismatch Between Theory and Practice. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0895904806289189>
259. Kryshynets-Andyaloshi, K. O.; Пазюра, Н.В. (Ред.) (2020). The international cooperation of the institution of general secondary education as a scientific and pedagogical problem. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»: збірник наукових праць, 1(11), Мукачєво: МДУ, 248-252. <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/7079>
260. Lew, M.D. & Schmidt, H.G. (2014). Self-reflection and Academic Performance: is there a Relationship? *Advances in Health Sciences Education*, 16(4), 529-545.
261. Lukianova, L. & Nychkalo, N. & Khomych, L. (2021). Interdisciplinary interaction in teacher training as pedagogical reality. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*, 19, 94-108. DOI: <https://doi.org/10.31392/iscs.2021.19.094>
262. Lukianova, L. & Nyczkalo, N. & Biduk, N. & Tretko, V. & Skyba, K. (2020). Didactic Aspects of Teachers' Training for Differentiated Instruction in Modern School Practice in Ukraine. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 19(9), 143-159. URL: <https://doi.org/10.26803/ijlter.19.9.8>
263. Lukianova, L. & Nychkalo, N. (2019). Continuing education as a global trend and modern Ukrainian reality. *Education modern edition*, 2, 108 – 115. URL: https://www.academia.edu/78320011/Continuing_education_as_a_global_trend_and_modern_Ukrainian_reality.
264. Janicka-Panek Teresa (2015). Transformacja celów wychowania w (z/dez)integrowanej edukacji wczesnoszkolnej Radom : Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji.
265. Marian, V. & Shook, A. (2012). The Cognitive Benefits of Being Bilingual. *Celebrum*, 13. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3583091>.
266. Meshko, H. & Meshko, O. (2020). Prevention of bullying in secondary schools. *Social work and education*, 7(4), 537-548. URL: <http://journals.uran.ua/swe/article/view/2520-6230.20.4.10>.
267. Nowak Paweł (2016). Organizacja kształcenia specjalnego w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach ogólnodostępnych, integracyjnych i specjalnych – zmiany obowiązujące od 1 stycznia 2016 roku / // Wychowanie w Przedszkolu. nr 3, s. 30-32.
268. Pechchei A., Human qualities, 2016. 226 s.
269. Robert, E. (1975). Shannon Systems Simulation. *The An Science (England Cliffs)*, 4. NI.: Prentive – Hall.
270. Seligman, M. & Ernst, R. & Gillham, J. & Revich, K. & Lindkins, M. (2009). Positive education: positive psychology and classroom interventions. *Oxford Rev. Education*, 35 (3), 293-311.
271. Tarada, Y., (2018). *Education Research Highlights*, 4. Edutopia: George Lucas Educational Foundation.
272. Telychko, N. V. (2019). Forms and methods of control of the foreign-language communicative competence. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»: збірник наукових праць, 1(9), 194-196. URL: <http://dspace-s.msu.edu>.

- ua:8080/bitstream/123456789/6953/1/ Forms_and_methods_of_control_of_the_foreignlanguage_communicative_competence.pdf
273. Tereshchuk, G. & Meshko, H. & Meshko, O. & Prochazka, M., & Radchuk, H. (2021). *The problem of preserving and strengthening the occupational health of the teacher: a historical aspect. SHS Web of Conferences*. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110401003>
274. Think Global. URL: <https://thinkglobal.xyz/schools>
275. Trends Transforming Education as We know. (2017). *Report for European Union. European Political Strategy Centre*, 12.
276. Urbanovič, J., & Patapas, A. (2012). Decentralisation Reforms of Education Management: Theoretical and Practical Issues' *Viešoji Politika ir Administravimas. Public Policy and Administration*, 11(4), 659-671.
277. Voogt J., Pareja Roblin N. (2010). 21st century skills. Universitet Twente, 2010. 56 p.
278. Vukotich, G. (2020). Assembling the change management team. *The Importance of Change Management Training ATD*, 4–6. URL: <https://d22bblmj4tvv8.cloudfront.net>
279. *Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language*. (2016). New-York.
280. Whitty, G. (2012). A life with the Sociology of education. *British Journal of Educational Studies*, 60 (1), 65–75.

ДОДАТОК А
Таблиця
Порівняння змісту закону України «Про освіту» (1996)
та закону України «Про освіту» (2017)

	Закон «Про освіту» (1996 р.)	Закон «Про освіту» (2017 р.)
Загальні положення Основні принципи освіти	Стаття 6. Основні принципи освіти Основними принципами освіти в Україні є: доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою, у тому числі доступність для осіб з особливими освітніми потребами освітніх послуг, зокрема інклюзивного навчання, за місцем проживання; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;	Стаття 6. Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності 1. Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і найбільш близьких до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень;

<p>гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;</p> <p>органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями;</p> <p>незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями);</p> <p>науковий, а також світський характер освіти (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями);</p> <p>інтеграція з наукою і виробництвом;</p> <p>взаємозв'язок з освітою інших країн;</p> <p>гнучкість і прогностичність системи освіти;</p> <p>єдність і наступність системи освіти;</p>	<p>відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством;</p> <p>інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти;</p> <p>інтеграція з ринком праці; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями;</p> <p>свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності;</p> <p>академічна доброчесність;</p> <p>академічна свобода;</p> <p>фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом;</p> <p>гуманізм;</p> <p>демократизм;</p> <p>єдність навчання, виховання та розвитку;</p> <p>виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення;</p> <p>формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;</p> <p>формування громадянської культури та культури демократії; формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля;</p>
---	--

<p>безперервність і різноманітність освіти;</p> <p>поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.</p>	<p>невтручання політичних партій в освітній процес;</p> <p>невтручання релігійних організацій в освітній процес (крім випадків, визначених цим Законом);</p> <p>різноманітність та збалансованість інформації щодо політичних, світоглядних та релігійних питань;</p> <p>державно-громадське управління;</p> <p>державно-приватне партнерство;</p> <p>сприяння навчанню впродовж життя;</p> <p>інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір;</p> <p>нетерпимість до проявів корупції та хабарництва;</p> <p>доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою.</p>
	<p>Стаття 9. Форми здобуття освіти</p> <p>1. Особа має право здобувати освіту в різних формах або поєднувати їх.</p> <p>Основними формами здобуття освіти є:</p> <p>інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева);</p> <p>індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві);</p> <p>дувальна.</p> <p>2. Очна (денна, вечірня) форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі.</p> <p>3. Заочна форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти шляхом поєднання очної форми освіти під</p>

		<p>час короткочасних сесій і самостійного оволодіння освітнього програмою у проміжку між ними.</p> <p>4. Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.</p> <p>5. Мережева форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.</p> <p>6. Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, за яким освітня програма повністю засвоюється здобувачем самостійно, а оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюються відповідно до законодавства.</p> <p>7. Сімейна (домашня) форма здобуття освіти – це спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства.</p> <p>8. Педагогічний патронаж – це спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психологічним станом або з інших причин, визначених</p>
--	--	---

<p>Органи громадського самоврядування в освіті</p>	<p>Стаття 16. Органи громадського самоврядування в освіті</p> <p>1. Органами громадського самоврядування в освіті є:</p> <ul style="list-style-type: none"> загальні збори (конференція) колективу навчального закладу; районна, міська, обласна конференція педагогічних працівників, освіти Автономної Республіки Крим; 	<p>законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми.</p> <p>9. Здобуття освіти на робочому місці – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою (як правило, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти) відбувається на виробництві шляхом практичного навчання, участі у виконанні трудових обов'язків і завдань під керівництвом фахівців-практиків, залучених до освітнього процесу.</p> <p>10. Дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору.</p>
	<p>Стаття 26. Керівник закладу освіти</p> <p>1. Керівник закладу освіти здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність закладу освіти.</p> <p>Повноваження (права і обов'язки) та відповідальність керівника закладу освіти визначаються законом та установчими документами закладу освіти.</p> <p>Керівник є представником закладу освіти у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами і діє без довіреності в межах повноважень, передбачених законом та установчими документами закладу освіти.</p> <p>2. Керівник закладу освіти призначається засновником у порядку, визначеному законами та установчими документами, з</p>	

<p>Всеукраїнський з'їзд працівників освіти.</p>	<p>числа претендентів, які вільно володіють державною мовою і мають вищу освіту. Додаткові кваліфікаційні вимоги до керівника та порядок його обрання (призначення) визначаються спеціальними законами та установчими документами закладу освіти. 3. Керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень: організовує діяльність закладу освіти; вирішує питання фінансово-господарської діяльності закладу освіти; призначає на посаду та звільняє з посади працівників, визначає їх функціональні обов'язки; забезпечує організацію освітнього процесу та здійснення контролю за виконанням освітніх програм; забезпечує функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; забезпечує умови для здійснення дієвого та відкритого громадського контролю за діяльністю закладу освіти; сприяє та створює умови для діяльності органів самоврядування закладу освіти; сприяє здоровому способу життя здобувачів освіти та працівників закладу освіти; здійснює інші повноваження, передбачені законом та установчими документами закладу освіти. Стаття 27. Колегіальні органи управління закладів освіти 1. Основним колегіальним органом управління закладу освіти є вчена або педагогічна рада, яка створюється у випадках і порядку, передбачених спеціальними законами.</p>
---	---

<p>Самоврядування навчальних закладів</p>	<p>2. Основні повноваження, відповідальність, порядок формування і діяльності колегіальних органів управління закладу освіти визначаються законодавством та установчими документами закладу освіти. Стаття 28. Громадське самоврядування в закладі освіти 1. Громадське самоврядування в закладі освіти – це право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів, організації дозвілля та оздоровлення, брати участь у громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти. Громадське самоврядування в закладі освіти здійснюється на принципах, визначених частиною восьмою статті 70 цього Закону. У закладі освіти можуть діяти: органи самоврядування працівників закладу освіти; органи самоврядування здобувачів освіти; органи батьківського самоврядування; інші органи громадського самоврядування учасників освітнього процесу. 2. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу освіти є загальні збори (конференція) колективу закладу освіти. 3. Повноваження, відповідальність, засади формування та діяльності органів громадського самоврядування визначаються</p>
<p>Стаття 17. Самоврядування навчальних закладів Самоврядування навчальних закладів передбачає їх право на: самостійне планування роботи, вирішення питань навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної і фінансово-господарської діяльності; участь у формуванні планів прийому учнів, студентів, слухачів з урахуванням державного контракту (замовлення) та угод підприємств, установ, організацій, громадян; визначення змісту компонента освіти, що надається навчальним</p>	<p>Стаття 17. Самоврядування навчальних закладів Самоврядування навчальних закладів передбачає їх право на: самостійне планування роботи, вирішення питань навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної і фінансово-господарської діяльності; участь у формуванні планів прийому учнів, студентів, слухачів з урахуванням державного контракту (замовлення) та угод підприємств, установ, організацій, громадян; визначення змісту компонента освіти, що надається навчальним</p>

	<p>закладом понад визначений державою обсяг; прийняття на роботу педагогічних, науково-педагогічних, інженерно-педагогічних та інших працівників, а також фахівців з інших держав, у тому числі за контрактами; самостійне використання усіх видів асигнувань, затвердження структури і штатного розпису в межах встановленого фонду заробітної плати; здійснення громадського контролю за організацією харчування, охорони здоров'я, охорони праці в навчальних закладах.</p>	<p>спеціальними законами та установчими документами закладу освіти.</p>
<p>Умови створення навчальних закладів</p>	<p>1. Навчальні заклади створюються органами державної виконавчої влади і органами місцевого самоврядування,</p>	<p>Стаття 29. Наглядова (підкувальна) рада закладу освіти 1. Наглядова (підкувальна) рада закладу освіти створюється за рішенням засновника відповідно до спеціальних законів. Порядок формування наглядової (підкувальної) ради, її відповіальність, перелік і строк повноважень, а також порядок її</p>

	<p>підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, у тому числі релігійними організаціями, статути (положення) яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку, громадянами відповідно до потреби громадян у мові навчання, соціально-економічних, національних, культурно-освітніх потреб у них за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази, педагогічних кадрів. Навчальний заклад набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб.</p>	<p>діяльності визначаються спеціальними законами та установчими документами закладу освіти. 2. Наглядова (підкувальна) рада закладу освіти сприяє вирішенню перспективних завдань його розвитку, залученню фінансових ресурсів для забезпечення його діяльності з основних напрямів розвитку і здійсненню контролю за їх використанням, ефективній взаємодії закладу освіти з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, науковою громадськістю, громадськими організаціями, юридичними та фізичними особами. 3. Члени наглядової (підкувальної) ради закладу освіти мають право брати участь у роботі колегіальних органів закладу освіти з правом дорадчого голосу. 4. До складу наглядової (підкувальної) ради закладу освіти не можуть входити здобувачі освіти та працівники цього закладу освіти 5. Наглядова (підкувальна) рада має право: брати участь у визначенні стратегії розвитку закладу освіти та контролювати її виконання; сприяти залученню додаткових джерел фінансування; аналізувати та оцінювати діяльність закладу освіти та його керівника; контролювати виконання кошторису та/або бюджету закладу освіти і вносити відповідні рекомендації та пропозиції, що є обов'язковими для розгляду керівником закладу освіти; вносити засновнику закладу освіти подання про заохочення або відкликання керівника закладу освіти з підстав, визначених законом;</p>
--	--	---

	<p>здійснювати інші права, визначені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти.</p> <p>Стаття 30. Прозорість та інформаційна відкритість закладу освіти</p> <p>1. Заклади освіти формують відкриті та загальнодоступні ресурси з інформацією про свою діяльність та оприлюднюють таку інформацію. Доступ до такої інформації осіб з порушенням зору може забезпечуватися в різних формах та з урахуванням можливостей закладу освіти.</p> <p>2. Заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності, зобов'язані забезпечувати на своїх веб-сайтах (у разі їх відсутності – на веб-сайтах своїх засновників) відкритий доступ до такої інформації та документів: стагуг закладу освіти; ліцензії на провадження освітньої діяльності; сертифікати про акредитацію освітніх програм, сертифікат про інституційну акредитацію закладу вищої освіти; структура та органи управління закладу освіти; кадровий склад закладу освіти згідно з ліцензійними умовами; освітні програми, що реалізуються в закладі освіти, та перелік освітніх компонентів, що передбачені відповідною освітньою програмою; територія обслуговування, закріплена за закладом освіти його засновником (для закладів дошкільної та загальної середньої освіти); ліцензований обсяг та фактична кількість осіб, які навчаються у закладі освіти; мова (мови) освітнього процесу;</p>
--	--

	<p>навність вакантних посад, порядок і умови проведення курсу на їх заміщення (у разі його проведення); матеріально-технічне забезпечення закладу освіти (згідно з ліцензійними умовами); напрямом науковою та/або мистецької діяльності (для закладів вищої освіти); наявність гуртожитків та вільних місць у них, розмір плати за проживання; результати моніторингу якості освіти; річний звіт про діяльність закладу освіти; правила прийому до закладу освіти; умови доступності закладу освіти для навчання осіб з особливими освітніми потребами; розмір плати за навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації здобувачів освіти; перелік додаткових освітніх та інших послуг, їх вартість, порядок надання та оплати; інша інформація, що оприлюднюється за рішенням закладу освіти або на вимогу законодавства.</p> <p>3. Заклади освіти, що отримують публічні кошти, та їх засновники зобов'язані оприлюднювати на своїх веб-сайтах кошторис і фінансовий звіт про надходження та використання всіх отриманих коштів, інформацію про перелік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, із зазначенням їх вартості, а також про кошти, отримані з інших джерел, не заборонених законодавством.</p>
--	--

		<p>4. Інформація та документи, передбачені частинами другою і третьою цієї статті, якщо вони не віднесені до категорії інформації з обмеженим доступом, розміщуються для відкритого доступу не пізніше ніж через десять робочих днів з дня їх затвердження чи внесення змін до них, якщо інше не визначено законом.</p>
	<p>Навчальний заклад повинен мати власну назву, в якій обов'язково вказується його тип (дитячий садок, школа, гімназія, лицей, колегіум, коледж, інститут, консерваторія, академія, університет чи інше) та організаційно-правова форма</p>	<p>Стаття 31. Особливості відносин між закладами освіти та політичними партіями (об'єднаннями) і релігійними організаціями</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Державні та комунальні заклади освіти відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер. 2. Приватні заклади освіти, зокрема засновані релігійними організаціями, мають право визначати релігійну спрямованість власної освітньої діяльності. 3. Політичні партії (об'єднання) не мають права втручатися в освітню діяльність закладів освіти. <p>У закладах освіти забороняється створення осередків політичних партій та функціонування будь-яких політичних об'єднань.</p> <p>4. Керівництву закладів освіти, педагогічним, науково-педагогічним і науковим працівникам, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам забороняється залучати здобувачів освіти до участі в заходах, організованих релігійними організаціями (крім закладів освіти, визначених частиною другою цієї статті) чи політичними партіями (об'єднаннями), крім заходів, передбачених освітньою програмою.</p>

<p>Управління закладом освіти</p>		<p>5. Керівництву закладів освіти, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам забороняється залучати працівників закладів освіти до участі в заходах, організованих релігійними організаціями (крім закладів освіти, визначених частиною другою цієї статті) чи політичними партіями (об'єднаннями).</p> <p>6. Здобувачі освіти не можуть бути обмежені у праві на здобуття освіти в державних і комунальних закладах освіти за їх належність або неналежність до релігійних організацій чи політичних партій (об'єднань).</p> <p>7. Додаткові вимоги до провадження педагогічної (науково-педагогічної) діяльності у закладах освіти, визначених частиною другою цієї статті, визначаються їхніми установчими документами.</p>
<p>Управління навчальних закладів, що є загальнодержавною власністю і підпорядковані іншим центральним органам виконавчої влади, обираються за конкурсом і призначаються на посаду (за попереднім погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері</p>		<p>Стаття 24. Управління закладом освіти</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Система управління закладами освіти визначається законом та установчими документами. 2. Установчі документи закладу освіти повинні передбачати розмежування компетенції засновника (засновників), інших органів управління закладу освіти та його структурних підрозділів відповідно до законодавства. <p>3. Управління закладом освіти в межах повноважень, визначених законами та установчими документами цього закладу, здійснюють: засновник (засновники); керівник закладу освіти; колегіальний орган управління закладу освіти;</p>

	освіти) відповідними центральними органами виконавчої влади шляхом укладання з ними контрактів Стаття 20.3	колегіальний орган громадського самоврядування; інші органи, передбачені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти.
Розділ II. Система освіти Загальна середня освіта	Стаття 35. Загальна середня освіта 1. Загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, мовними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виховання, фізичне вдосконалення.	Стаття 10. Складники та рівні освіти 1. Невід’ємними складниками системи освіти є: дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта. 2. Рівнями освіти є: дошкільна освіта, яка відповідає нульовому рівню Національної рамки кваліфікацій; початкова освіта, яка відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій; базова середня освіта, яка відповідає другому рівню Національної рамки кваліфікацій; профільна середня освіта, яка відповідає третьому рівню Національної рамки кваліфікацій;

	{Частина перша статті 35 із змінами, внесені згідно із Законом № 5029-VI від 03.07.2012}	
		Стаття 12. Повна загальна середня освіта 1. Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідає потребам трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов’язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;

		<p>культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність; інші компетентності, передбачені стандартом освіти. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.</p>
	<p>2. Держава гарантує молоді право на отримання повної загальної середньої освіти і оплачує її здобуття. Повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою і може отримуватися у різних типах навчальних закладів. Держава гарантує безоплатне забезпечення підручниками, посібниками учнів загальноосвітніх навчальних закладів та педагогічних працівників у порядку, встановле-</p>	<p>Стаття 13. Територіальна доступність повної загальної середньої освіти</p> <p>1. Для забезпечення територіальної доступності повної загальної середньої освіти органи місцевого самоврядування створюють і утримують мережу закладів освіти та їхніх філій.</p> <p>Кожна особа має право здобувати початкову та базову середню освіту в закладі освіти (його філії), що найбільш доступний та наближений до місця проживання особи.</p> <p>Право особи здобувати початкову та базову середню освіту у державному або комунальному закладі освіти (його філії), за яким закріплена територія обслуговування, на якій проживає ця особа, гарантується, що не обмежує право особи обрати інший заклад освіти.</p> <p>2. 3 метою створення умов для здобуття повної загальної середньої освіти, запровадження профільного навчання, забезпечення всебічного розвитку особи, раціонального та ефективного</p>

	<p>ному Кабінетом Міністрів України</p>	<p>використання наявних ресурсів і матеріально-технічної бази закладів освіти, їх модернізації створюється освітній округ. Освітній округ – це сукупність закладів освіти (їхніх філій), у тому числі закладів позашкільної освіти, закладів культури, фізичної культури і спорту, що забезпечують доступність освіти для осіб, які проживають на відповідній території.</p> <p>Опорний заклад освіти – це заклад загальної середньої освіти, що має зручне розташування для підвезення дітей з інших населених пунктів, забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу та спроможний забезпечувати на належному рівні здобуття профільної освіти.</p> <p>Положення про освітній округ і опорний заклад освіти затверджується Кабінетом Міністрів України.</p> <p>3. 3 метою наближення місця навчання дітей до їхнього місця проживання у відповідному населеному пункті може утворюватися філія закладу освіти. Філія закладу освіти – це територіально відокремлений структурний підрозділ закладу освіти, що не має статусу юридичної особи та діє на підставі положення, затвердженого засновником відповідного закладу освіти на основі типового положення, що затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.</p> <p>Початкова школа може забезпечувати здобуття початкової освіти дітьми (незалежно від їх кількості) одного або різного віку, які можуть бути об'єднані в один або в різні класи (групи). Освітній процес у такій школі може організовуватися одним чи кількома вчителями або в будь-якій іншій формі, яка є</p>
--	---	--

		<p>найбільш зручною та доцільною для забезпечення здобуття дітьми початкової освіти відповідно до стандарту початкової освіти.</p> <p>4. Особи, які здобувають повну загальну середню освіту, проживають у сільській місцевості і потребують підвезення до закладу освіти і у зворотному напрямку, забезпечуються таким підвезенням за кошти місцевих бюджетів, у тому числі із забезпеченням доступності відповідного транспорту для осіб з порушенням зору, слуху, опорно-рухового апарату та інших маломобільних груп населення.</p> <p>5. Органи місцевого самоврядування різних адміністративно-територіальних одиниць мають право прийняти з урахуванням потреб і пропозицій територіальних громад спільне рішення про організацію здобуття початкової, базової та профільної середньої освіти в закладі освіти (його філії) та забезпечення підвезення здобувачів освіти до нього і у зворотному напрямку.</p>
<p>Середні навчальні заклади</p>	<p>Стаття 36. Середні навчальні заклади</p> <p>1. Основним видом середніх навчальних закладів є середня загальноосвітня школа трьох ступенів: перший – початкова школа, що забезпечує початкову загальну освіту, другий –</p>	<p>Стаття 22. Організаційно-правовий статус закладів освіти</p> <p>1. Юридична особа має статус закладу освіти, якщо основним видом її діяльності є освітня діяльність.</p> <p>Права та обов'язки закладу освіти, передбачені цим Законом та іншими законами України, має також фізична особа-підприємець або структурний підрозділ юридичної особи приватного чи публічного права, основним видом діяльності якого є освітня діяльність. Фізична особа-підприємець або структурний підрозділ юридичної особи приватного чи публічного права, освітня діяльність якого перестав бути основним видом його</p>

<p>Середні навчальні заклади</p>	<p>основна школа, що забезпечує базову загальну середню освіту, третій – старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту.</p> <p>2. Школи кожного з трьох ступенів можуть функціонувати разом або самостійно.</p> <p>3. Навчання у середній загальноосвітній школі починається з шести або семирічного віку.</p> <p>4. Створення загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту».</p> <p>Реорганізація і ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності здійснюється за рішенням сесії місцевої</p>	<p>діяльності, втрачає права і обов'язки, у тому числі права на пільги, передбачені законодавством для закладу освіти.</p> <p>Освітня діяльність вважається основним видом діяльності, якщо надходження на цей вид діяльності та/або від цього виду діяльності перевищують половину загальних надходжень цієї юридичної особи (фізичної особи-підприємця).</p> <p>2. Заклад освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному з таких статусів:</p> <ul style="list-style-type: none"> бюджетна установа; неприбутковий заклад освіти; прибутковий заклад освіти. <p>3. Заклад освіти залежно від засновника може діяти як державний, комунальний, приватний чи корпоративний.</p> <p>4. Заклад освіти може здійснювати освітню діяльність одночасно на різних рівнях освіти та за різними видами освіти, утворювати для цього структурні підрозділи.</p> <p>5. Заклад освіти для здійснення статутної діяльності може на договірних засадах об'єднуватися з іншими юридичними особами, створюючи освітні, освітньо-наукові, наукові, освітньо-виробничі та інші об'єднання, кожен із учасників якого зберігає статус юридичної особи.</p>
----------------------------------	---	--

	<p>ради, державної і приватної форм власності – за рішенням засновника (засновників).</p>
	<p>5. За рішенням місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для задоволення освітніх потреб населення можуть створюватися навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» або об'єднання з іншими навчальними закладами, а також загальноосвітні навчальні заклади та групи продовженого дня.</p>

	<p>Для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань. Особливо обдарованим дітям держава надає підтримку і заохочення (стипендії, направлення на навчання і стажування до провідних вітчизняних та закордонних освітніх, культурних центрів).</p> <p>7. Для здобуття загальної середньої освіти створюються вечірні (змінні) школи, інклюзивні та/або спеціальні класи для навчання осіб</p>
--	--

	<p>з особливими освітніми потребами, а також класи, групи з очною, заочною, дистанційною формами навчання при загальноосвітніх школах. Загальноосвітні навчальні заклади на підставі письмового звернення особи з особливими освітніми потребами, її батьків чи законних представників створюють інклюзивні та/або спеціальні класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами.</p>	<p>З загальноосвітні навчальні заклади на підставі письмового звернення особи з особливими освітніми потребами, її батьків чи законних представників створюють інклюзивні та/або спеціальні класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами.</p>
--	---	---

<p>Розділ ІІІ УЧАСНИКИ НАВЧАЛЬНО-ВІХОВНОГО ПРОЦЕСУ Кадрове забезпечення сфери освіти</p>	<p>Стаття 54. Кадрове забезпечення сфери освіти</p> <p>1. Педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-практичну підготовку, фізичний стан яких дозволяє виконувати службові обов'язки.</p> <p>2. Педагогічну діяльність у навчальних закладах здійснюють педагогічні працівники, у вищих навчальних закладах – третилого і четвертого рівнів акредитації та закладах післядипломної освіти – науково-педагогічні працівники.</p>	<p>Стаття 52. Категорії учасників освітнього процесу</p> <p>1. Учасниками освітнього процесу є:</p> <p>здобувачі освіти; педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники; батьки здобувачів освіти; фізичні особи, які провадять освітню діяльність; інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти.</p> <p>Стаття 53. Права та обов'язки здобувачів освіти</p> <p>1. Здобувачі освіти мають право на:</p> <p>навчання впродовж життя та академічну мобільність; індивідуальну освітню траєкторію, що реалізується, зокрема, через вільний вибір видів, форм і темпу здобуття освіти, закладів освіти і запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін та рівня їх складності, методів і засобів навчання; якісні освітні послуги; справедливе та об'єктивне оцінювання результатів навчання; визначення успіхів у своїй діяльності; свободу творчої, спортивної, оздоровчої, культурної, просвітницької, наукової і науково-технічної діяльності тощо; безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці; повагу людської гідності; захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти;</p>
--	---	--

	<p>користування бібліотекою, навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою інфраструктурою закладу освіти та послугами його структурних підрозділів у порядку, встановленому закладом освіти відповідно до спеціальних законів;</p> <p>доступ до інформаційних ресурсів і комунікацій, що використовуються в освітньому процесі та науковій діяльності;</p> <p>забезпечення стипендіями у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;</p> <p>трудова діяльність у позанавчальний час;</p> <p>збереження місця навчання на період проходження військової служби за призовом та/або під час мобілізації, на особливий період;</p> <p>особисту або через своїх законних представників участь у громадському самоврядуванні та управлінні закладом освіти;</p> <p>інші необхідні умови для здобуття освіти, у тому числі для осіб з особливими освітніми потребами та із соціально незахищених верств населення.</p> <p>2. На час виробничого навчання і практик</p>
	<p>3. Здобувачі освіти зобов'язані:</p> <p>виконувати вимоги освітньої програми (індивідуального навчального плану за його наявності), дотримуючись принципів академічної доброчесності, та досягти результатів навчання, передбачених стандартом освіти для відповідного рівня освіти;</p> <p>поважати гідність, права, свободи та законні інтереси всіх учасників освітнього процесу, дотримуватися етичних норм;</p>

	<p>відповідально та дбайливо ставитися до власного здоров'я, здоров'я оточуючих, довкілля;</p> <p>дотримуватися установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, а також умов договору про надання освітніх послуг (за його наявності).</p> <p>4. Здобувачі освіти мають також інші права та обов'язки, передбачені законодавством та установчими документами закладу освіти.</p> <p>5. Залучення здобувачів освіти під час освітнього процесу до виконання робіт чи до участі у заходах, не пов'язаних з реалізацією освітньої програми, забороняється, крім випадків, передбачених рішенням Кабінету Міністрів України.</p> <p>Стаття 54. Права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу</p> <p>1. Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають право на:</p> <p>академічну свободу, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі;</p> <p>педагогічну ініціативу;</p> <p>розроблення та впровадження авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання;</p> <p>користування бібліотекою, навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою інфраструктурою закладу освіти та послугами його структурних</p>
--	--

<p>підрозділів у порядку, встановленому закладом освіти відповідно до спеціальних законів; підвищення кваліфікації, перепідготовку; вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників; доступ до інформаційних ресурсів і комунікацій, що використовуються в освітньому процесі та науковій діяльності; визначення успіхів у своїй професійній діяльності; справедливе та об'єктивне оцінювання своєї професійної діяльності; захист професійної честі та гідності; індивідуальну освітню (наукову, творчу, мистецьку та іншу) діяльність за межами закладу освіти; творчу відпустку строком до одного року не більше одного разу на 10 років із зарахуванням до стажу роботи; забезпечення житлом у першочерговому порядку, пільгові кредити для індивідуального і кооперативного будівництва; забезпечення службовим житлом з усіма комунальними зручностями у порядку, передбаченому законодавством; безпечні і нешкідливі умови праці; подовжену оплачувану відпустку; участь у громадському самоврядуванні закладу освіти; участь у роботі колегіальних органів управління закладу освіти.</p> <p>2. Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані:</p>	
---	--

<p>постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність; виконувати освітню програму для досягнення здобувачами освіти передбачених нею результатів навчання; сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формувати навичок здорового способу життя, дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я; дотримуватися академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами освіти в освітньому процесі та науковій діяльності; дотримуватися педагогічної етики; поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу; настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формувати у здобувачів освіти усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України; виховувати у здобувачів освіти повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України та навколишнього природного середовища; формувати у здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;</p>	
---	--

	<p>захистити здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти, запобігати вживанню ними та іншими особами на території закладів освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів, іншим шкідливим звичкам;</p> <p>дотримуватися установчих документів та правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, виконувати свої посадові обов'язки.</p> <p>3. Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають також інші права та обов'язки, передбачені законодавством, колективним договором, трудовим договором та/або установчими документами закладу освіти.</p> <p>4. Права та обов'язки інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, визначаються законодавством, відповідними договорами та/або установчими документами закладу освіти.</p> <p>5. Відволікання педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників від виконання професійних обов'язків не допускається, крім випадків, передбачених законодавством.</p> <p>6. Особи, винні в порушенні цієї статті, несуть відповідальність згідно з законом</p>
	<p>3. Батьки здобувачів освіти зобов'язані:</p> <p>виховувати у дітей повагу до гідності, прав, свобод і законних інтересів людини, законів та етичних норм, відповідальне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих і довкілля; сприяти виконанню дитиною освітньої програми та досягненню дитиною передбачених нею результатів навчання;</p>

<p>Розділ VII ОСВІТА, ПРОФЕСІЙ- НИЙ РОЗВИ- ТОК ТА</p>	<p>поважати гідність, права, свободи і законні інтереси дитини та інших учасників освітнього процесу;</p> <p>дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини, сприяти розвитку її здібностей, формувати навички здорового способу життя; формувати у дитини культуру діалогу, культуру життя у взаєморозумінні, мирі та злагоді між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами, представниками різних політичних і релігійних поглядів та культурних традицій, різного соціального походження, сімейного та майнового стану; настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формувати у дітей усвідомлення необхідності дотримуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України;</p> <p>виховувати у дитини повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України;</p> <p>дотримуватися установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, а також умов договору про надання освітніх послуг (за наявності).</p>
	<p>Стаття 58. Вимоги до освіти та професійної кваліфікації педагогічного працівника закладу освіти</p> <p>1. Педагогічну діяльність у закладах освіти здійснюють особи, які працюють на посадах педагогічних працівників.</p>

ОПЛАТА ПРАЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ (2017 рік)	<p>2. На посади педагогічних працівників приймаються особи, фізичний і психічний стан яких дозволяє здійснювати педагогічну діяльність та які мають освітню та/або професійну кваліфікацію, що відповідає встановленим законодавством, зокрема професійним стандартам (за наявності), кваліфікаційним вимогам до відповідних посад педагогічних працівників.</p> <p>3. Особам, які здобули вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за педагогічною спеціальністю (педагогічну освіту), відповідний заклад освіти присвоює професійну кваліфікацію педагогічного працівника. Педагогічна освіта передбачає підготовку особи, результатом якої є набуття компетентностей зі спеціальності (предметної спеціальності, спеціалізації), педагогіки, психології, у тому числі шляхом проходження педагогічної практики, необхідних для забезпечення процесу навчання, виховання і розвитку особистості, у тому числі осіб з особливими освітніми потребами, моніторингу педагогічної діяльності та аналізу педагогічного досвіду, проведення освітніх вимірювань, застосування освітніх технологій і методів навчання, ефективних способів взаємодії всіх учасників освітнього процесу</p>
Розділ V ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ (2017)	<p>Стаття 41. Система забезпечення якості освіти</p> <p>1. Метою розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти в Україні є:</p> <p>гарантування якості освіти;</p> <p>формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, органів управління освітою;</p> <p>постійне та послідовне підвищення якості освіти;</p>

Розділ V ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ (2017)	<p>допомога закладам освіти та іншим суб'єктам освітньої діяльності у підвищенні якості освіти.</p> <p>2. Складовими системами забезпечення якості освіти є:</p> <p>система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти);</p> <p>система зовнішнього забезпечення якості освіти;</p> <p>система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.</p> <p>3. Система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) може включати:</p> <p>стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти;</p> <p>систему та механізми забезпечення академічної доброчесності; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти;</p> <p>оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників;</p> <p>оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти;</p> <p>забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти;</p> <p>забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;</p> <p>створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування;</p> <p>інші процедури та заходи, що визначаються спеціальними законами або документами закладу освіти.</p>
--	--

	<p>4. Система зовнішнього забезпечення якості освіти може включати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) інструменти, процедури та заходи забезпечення і підвищення якості освіти, зокрема: <ul style="list-style-type: none"> стандартизацію; ліцензування освітньої діяльності; акредитацію освітніх програм; інституційну акредитацію; громадську акредитацію закладів освіти; зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання; інституційний аудит; моніторинг якості освіти; атестацію педагогічних працівників; сертифікацію педагогічних працівників; громадський нагляд; інші інструменти, процедури і заходи, що визначаються спеціальними законами; 2) визначені цим Законом і спеціальними законами органи і установи, що відповідають за забезпечення якості освіти, та спеціально уповноважені державою установи, що проводять зовнішнє незалежне оцінювання; 3) незалежні установи оцінювання та забезпечення якості освіти. <p>5. Система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти, включає:</p> <p>політику та процедури забезпечення якості власної діяльності; необхідні ресурси для організації процесів і процедур.</p>
--	--

	<p>зовнішній незалежний аудит діяльності (процесів і процедур) відповідних органів і установ.</p> <p>6. Особливості функціонування системи забезпечення якості на кожному рівні освіти визначаються спеціальними законами.</p> <p>Стаття 42. Академічна доброчесність</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. 2. Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: <ul style="list-style-type: none"> посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методику і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання. 3. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: <ul style="list-style-type: none"> самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточно-го та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з
--	--

<p>особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;</p>	<p>дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;</p> <p>надання достовірної інформації про результати власної наукової (наукової, творчої) діяльності, використання методик досліджень і джерел інформації.</p> <p>4. Порушенням академічної доброчесності вважається:</p> <p>академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;</p> <p>самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;</p> <p>фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;</p> <p>фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;</p> <p>спісування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;</p> <p>обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації</p>
---	---

<p>освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та спісування;</p>	<p>хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;</p> <p>необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.</p> <p>5. За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:</p> <p>відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;</p> <p>позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання;</p> <p>відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;</p> <p>позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.</p> <p>6. За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;</p>
--	--

	<p>вдихування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загально середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.</p>
	<p>Стаття 45. Інституційний аудит</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Інституційний аудит – це комплексна зовнішня перевірка та оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти (крім закладів вищої освіти), які забезпечують його ефективну роботу та сталий розвиток. 2. Метою проведення інституційного аудиту є оцінювання якості освітньої діяльності закладу освіти та вироблення рекомендацій щодо: <ul style="list-style-type: none"> підвищення якості освітньої діяльності закладу освіти та вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти; приведення освітнього та управлінського процесів у відповідність із вимогами законодавства та ліцензійними умовами. 3. Результати інституційного аудиту оприлюднюються на сайтах закладу освіти (за наявності), засновника (крім засновника приватного закладу освіти) та органу, що здійснив інституційний аудит. 4. Інституційний аудит проводиться центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти. 5. Інституційний аудит проводиться у плановому порядку, якщо це передбачено спеціальним законом. <p>Заклади освіти, що мають чинний сертифікат про громадську акредитацію закладу освіти, вважаються такими, що успішно пройшли інституційний аудит у плановому порядку.</p>

	<ol style="list-style-type: none"> 6. Інституційний аудит проводиться у позаплановому порядку в закладі освіти, який має низьку якість освітньої діяльності. Інституційний аудит також може бути проведений у позаплановому порядку за ініціативою засновника, керівника, колегіального органу управління, вищого колегіального органу громадського самоврядування або наглядової (піклувальної) ради закладу освіти. 7. За результатами проведення інституційного аудиту надаються висновки про якість освітньої діяльності закладу освіти, внутрішню систему забезпечення якості освіти, а також рекомендації щодо вдосконалення діяльності закладу освіти. У разі виявлення невідповідності освітньої діяльності закладу освіти законодавству та/або ліцензійним умовам орган, який проводить аудит, визначає строк усунення недоліків та порушень у роботі закладу освіти. Після закінчення визначеного строку проводиться перевірка результатів усунення відповідних недоліків і порушень. У разі негативних результатів такої перевірки засновнику закладу освіти можуть бути надані рекомендації щодо зміни керівника закладу освіти, припинення чи реорганізації закладу освіти. 8. Особливості проведення інституційного аудиту на відповідному рівні освіти визначаються спеціальними законами. <p>Стаття 46. Інституційна акредитація</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Інституційна акредитація – це оцінювання якості освітньої діяльності закладу вищої освіти. 2. Інституційна акредитація є добровільною і може бути проведена за ініціативою закладу вищої освіти.
--	--

<p>3. Інституційна акредитація здійснюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти у співпраці з національними та міжнародними експертами, а також міжнародними інституціями, що здійснюють діяльність у сфері забезпечення якості вищої освіти та визнані Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.</p> <p>4. Засади інституційної акредитації визначаються спеціальним законом.</p> <p>Стаття 47. Зовнішнє незалежне оцінювання</p> <p>1. Зовнішнє незалежне оцінювання – це оцінювання результатів навчання, здобутих особою на певному рівні освіти, що проводиться спеціально уповноваженою державою установою (організацією).</p> <p>2. Зовнішнє незалежне оцінювання здійснюється на основі програм зовнішнього незалежного оцінювання, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у відповідній сфері. Зміст програм зовнішнього незалежного оцінювання має відповідати стандартам освіти відповідного рівня і бути доступним для ознайомлення не пізніше ніж за 18 місяців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання.</p> <p>3. Зовнішнє незалежне оцінювання здійснюється на таких принципах:</p> <p>валідності (обґрунтованості та придатності методів і технологій оцінювання для конкретних цілей);</p> <p>відкритості та прозорості;</p> <p>об'єктивності;</p> <p>надійності;</p>	
---	--

<p>доступності;</p> <p>відповідальності.</p> <p>4. Процедура, форми та порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у відповідній сфері, з урахуванням можливостей осіб з особливими освітніми потребами та мають бути оприлюднені не менш як за шість місяців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання.</p> <p>5. Зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання здійснюється за кошти державного бюджету та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством.</p> <p>Зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання осіб, які завершують здобуття базової та профільної середньої освіти, здійснюється за кошти державного бюджету.</p> <p>6. Положення про спеціально уповноважену державною установою (організацію) затверджується відповідно до законодавства.</p> <p>7. Засади зовнішнього незалежного оцінювання, не встановлені цим Законом, визначаються спеціальними законами.</p> <p>Стаття 48. Моніторинг якості освіти</p> <p>1. Моніторинг якості освіти – це система послідовних і систематичних заходів, що здійснюються з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти (інших суб'єктах освітньої діяльності), встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання служб, напряму і причин відхилень від цілей.</p>	
--	--

		<p>2. Моніторинг якості освіти може бути внутрішній та зовнішній. Внутрішній моніторинг якості освіти проводиться закладами освіти (іншими суб'єктами освітньої діяльності). Зовнішній моніторинг якості освіти може проводитися будь-якими органами, підприємствами, установами, організаціями, іншими юридичними особами, що здійснюють незалежне оцінювання якості освіти та освітньої діяльності. Участь закладів освіти (інших суб'єктів освітньої діяльності) та учасників освітнього процесу у зовнішньому моніторингу якості освіти є добровільною, крім випадків, встановлених законодавством. 3. Порядок, види та форми проведення моніторингу якості освіти затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. 4. Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки організовує участь закладів освіти у порівняльних міжнародних дослідженнях якості освіти.</p>
<p>Розділ V МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО Міжнародне співробітництво у державній системі освіти</p>	<p>Стаття 64. Міжнародне співробітництво у державній системі освіти 1. Навчальні заклади, наукові, науково-виробничі установи системи освіти, органи державного управління освітою мають право укладати</p>	<p>Стаття 82. Міжнародне співробітництво у системі освіти 1. Заклади освіти, науки, науково-виробничі установи системи освіти, органи державного управління освітою мають право укладати договори про співробітництво, встановлювати прями зв'язки із закладами освіти, підприємствами, організаціями, науковими установами системи освіти іноземних країн, міжнародними підприємствами, установами, організаціями, фондами тощо.</p>

	<p>договори про співробітництво, встановлювати прями зв'язки із навчальними закладами, науковими установами системи освіти зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до чинного законодавства України. 2. Державні навчальні заклади та наукові, науково-виробничі установи державної системи освіти, органи державного управління освітою мають право здійснювати зовнішньо-економічну діяльність відповідно до законодавства на основі договорів, укладених ними з іноземними юридичними особами, мати власний валютний рахунок створювати спільні підприємства.</p>	<p>2. Заклади освіти та наукові, науково-виробничі установи системи освіти, органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право провадити зовнішньо-економічну діяльність відповідно до законодавства на основі договорів, укладених ними з іноземними юридичними, фізичними особами, мати власний валютний рахунок, провадити спільну діяльність, у тому числі шляхом створення спільних підприємств (установ). 3. Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки проводить роботу, пов'язану із встановленням еквівалентності атестатів і дипломів, міжнародним визнанням навчальних курсів, кваліфікацій, вчених звань і наукових ступенів, крім випадків, передбачених спеціальними законами. 4. Держава сприяє міжнародному співробітництву закладів освіти та органів управління освітою, виділяє їм відповідні валютні асигнування, звільняє від оподаткування, сплачує мита і митного збору за навчальне, наукове та виробниче обладнання та приладдя, що надходять для них із-за кордону для навчальних і наукових цілей. 5. Валютні, матеріальні надходження від провадження зовнішньо-економічної діяльності використовуються закладами освіти, науковими, науково-виробничими установами системи освіти для забезпечення власної діяльності, визначеної установчими документами згідно із законодавством. 6. Заклади освіти, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники, здобувачі освіти можуть брати участь у реалізації міжнародних проектів і програм.</p>
--	--	---

	<p>3. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади разом з іншими державними установами, організаціями проводять роботу, пов'язану з встановленням еквівалентності атестатів і дипломів, міжнародним визнанням навчальних курсів, кваліфікацій, вчених ступенів і звань.</p>	<p>7. Держава сприяє міжнародному співробітництву у сфері освіти шляхом:</p> <p>здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва;</p> <p>створення належних правових та фінансово-економічних умов для міжнародного співробітництва, зокрема, встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті та фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, відкриття за кордон учасників міжнародних проектів і програм відповідно до умов договорів;</p> <p>сприяння залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання наукових, освітніх та інших програм і проектів;</p> <p>популяризації та координації діяльності, пов'язаної з міжнародним співробітництвом, створення відповідних інформаційних центрів, у тому числі за кордоном;</p> <p>надання консультативної підтримки з питань міжнародного співробітництва у сфері освіти і науки;</p> <p>здійснення іншої діяльності відповідно до законодавства.</p> <p>Стаття 83. Участь у міжнародних дослідженнях якості освіти</p> <p>1. Держава з метою незалежного оцінювання якості освіти забезпечує участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти.</p> <p>2. Рішення про участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти приймає Кабінет Міністрів України в межах відповідних бюджетних призначень.</p> <p>3. Результати міжнародних порівняльних досліджень якості освіти обов'язково оприлюднюються та враховуються</p>
--	---	--

		<p>органами державної влади під час формування державної політики у сфері освіти.</p> <p>Стаття 84. Міжнародна академічна мобільність</p> <p>1. Держава створює умови для:</p> <p>реалізації права учасників освітнього процесу на міжнародну академічну мобільність;</p> <p>розроблення спільних освітніх і наукових програм з іноземними закладами освіти, науковими установами, організаціями; залучення іноземців до навчання та викладання в закладах освіти України.</p> <p>2. Держава сприяє участі у програмах двостороннього та багатостороннього міжнародного обміну здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників.</p> <p>3. Органи громадського самоврядування у сфері освіти створюються:</p> <p>у закладі освіти – за ініціативою учасників освітнього процесу; на місцевому (територіальному) рівні – за ініціативою фізичних осіб та/або громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства;</p> <p>на національному (всеукраїнському) рівні – за ініціативою громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства.</p>
--	--	--

<p>Органами громадського самоврядування у сфері освіти є: органи громадського самоврядування закладу освіти; конференції (форуми, з'їзди) учасників освітнього процесу, закладів освіти, їх об'єднань, що скликаються на території відповідного населеного пункту, об'єднаної територіальної громади, району, області, Автономної Республіки Крим, держави; Всеукраїнський з'їзд учасників освітнього процесу та їх об'єднань, що скликається у порядку, затвердженому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.</p> <p>На Всеукраїнському з'їзді учасників освітнього процесу та їх об'єднань схвалюється стратегія розвитку освіти України на відповідний період та вирішуються інші питання, передбачені спеціальними законами.</p> <p>4. Органи громадського самоврядування мають права (повноваження), визначені спеціальними законами та/або установчими документами закладів освіти, та можуть здійснювати інші права, не заборонені законом.</p> <p>5. Державно-громадське управління у сфері освіти – це взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з метою прийняття ефективних управлінських рішень та задоволення суспільних інтересів у сфері освіти.</p> <p>6. Для забезпечення державно-громадського управління у сфері освіти можуть утворюватися репрезентативні громадські об'єднання та інші інститути громадянського суспільства, що представляють, у тому числі:</p> <p>педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників;</p>	
---	--

<p>здобувачів освіти; батьків; заклади освіти; роботодавців; об'єднання зазначених категорій осіб.</p> <p>7. Органи державно-громадського управління у сфері освіти утворюються за рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування у формі робочих груп, дорадчих, громадських, експертних та інших органів.</p> <p>Органи державно-громадського управління у сфері освіти мають повноваження, передбачені актами про їх утворення.</p> <p>8. Громадське самоврядування та державно-громадське управління у сфері освіти здійснюються на принципах: пріоритету прав і свобод людини і громадянина; верховенства права;</p> <p>взаємної поваги та партнерства; репрезентативності органів громадського самоврядування, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства і правоможності їх представників; обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; прозорості, відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; взаємної відповідальності сторін.</p> <p>Стаття 71. Громадський нагляд (контроль) у сфері освіти</p> <p>1. Громадський нагляд (контроль) у системі освіти здійснюється суб'єктами громадського нагляду (контролю) – громадськими</p>	
--	--

<p>об'єднаннями та іншими інститутами громадянського суспільства, установчими документами яких передбачено діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з інвалідністю, професійними об'єднаннями педагогічних і науково-педагогічних працівників, об'єднаннями здобувачів освіти, об'єднаннями батьківських комітетів та органами, до яких вони делегують своїх представників.</p> <p>2. Суб'єкти громадського нагляду (контролю) мають право:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ініціювати і брати участь у дослідженнях з питань освіти та оприлюднювати результати таких досліджень; 2) проводити моніторинг та оприлюднювати результати, зокрема, щодо: <ul style="list-style-type: none"> якості результатів навчання, у тому числі моніторинг державної підсумкової атестації, екзаменів та інших форм оцінки результатів навчання; якості підручників та інших навчальних матеріалів; розподілу витрат на освіту та цільового використання коштів з державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством; 3) брати участь у громадському обговоренні, громадських консультаціях та проводити громадську експертизу, у тому числі підручників (їх проектів), відповідно до законодавства; 4) здійснювати інші заходи у сфері освіти відповідно до законодавства та реалізовувати інші права, не заборонені законом. <p>3. Безпосередньо в закладі освіти громадський нагляд (контроль) може проводитися виключно з дозволу керівника закладу освіти, крім випадків, встановлених законодавством.</p>	

ДОДАТОК Б

**Витяг з Освітньої програми Приватного НВК
«Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І-ІІІ
ступенів «Еммануїл» м. Мукачево**

Повна назва закладу	Приватний навчально – виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів «Еммануїл» м. Мукачево
Назва освітньої програми	Освітня програма Приватного НВК «Дошкільного навчального закладу – загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів «Еммануїл»
Мета освітньої програми	Окреслює єдині підходи до планування й організації освітнього процесу для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державними стандартами
Рівні освіти	Початкова. Тривалість здобуття повної загальної середньої освіти на кожному її рівні може бути змінена (подовжена або скорочена) залежно від форми здобуття освіти, результатів навчання та/або індивідуальної освітньої траєкторії учня.
Тип документа про рівень освітньої діяльності	Свідоцтво досягнень учнів, Табелі успішності.
Вимоги до осіб, які можуть розпочинати здобуття базової середньої освіти.	Початкова освіта. Відповідно до Закону України «Про освіту» початкова освіта здобувається, як правило, з шести років. Учні, яким станом на 1 вересня виповнилося шість років, зараховуються до закладу. Діти, яким до 1 вересня не виповнилося шість років, можуть бути зараховані до закладу, якщо їм виповниться шість років до 1 грудня поточного року.
Мова навчання	Українська

Засоби реалізації призначення закладу	
Основні	<p>Забезпечити засвоєння учнями обов'язкового мінімуму змісту початкової освіти на рівні вимог державного освітнього стандарту.</p> <p>Гарантувати наступність освітніх програм усіх рівнів.</p> <p>Створити основу для адаптації особистості до життя в суспільстві.</p> <p>Формувати в учнів позитивну мотивацію до навчання.</p> <p>Забезпечити соціально-педагогічні відносини, що зберігають психічне, соціальне та фізичне здоров'я учнів.</p>
Специфічні	<p>Уведення в навчальний план предметів і курсів, що сприяють загальнокультурному розвитку особистості та формують гуманістичний світогляд (етика, українська культура, українська культура середини XVI-XIX ст., культура Великої Британії);</p> <p>надання учням можливості спробувати себе в різних видах діяльності (<i>інтелектуальної</i> – участь у всіх предметних та міжпредметних конкурсах різних рівнів, <i>трудової</i> – участь у всіх акціях із благоустрою території школи; <i>художньо-естетичної</i> – вокальному гуртку «0» та 1 класи, «Юний художник» (1-4 класи);</p> <p>надання можливості засвоєння додаткових освітніх програм: вивчення факультативного курсу угорської мови.</p>
Загальний обсяг навчального навантаження	
1-3 класи	<p>Навчання передбачає оволодіти сукупністю компетентностей, які визначені Державним стандартом початкової загальної освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 та змінами у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688.</p>

	<p>Обсяг навчального навантаження на рік складає:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 1 клас – 805 годин на навчальний рік; – 2 клас – 875 годин на навчальний рік; – 3 клас – 910 годин на навчальний рік. <p>Навчальний план та навчальні програми. Навчальний план для 1-3-их класів складений за типовою програмою Савченко О.Я., затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272 та № 1273.</p>
4 класи	<p>Навчання передбачає оволодіти сукупністю компетентностей, які визначені Державним стандартом початкової загальної освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України 20 квітня 2018 р. № 407</p> <p>Обсяг навчального навантаження на рік складає:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 4 клас – 910 годин на навчальний рік; <p>Навчальний план та навчальні програми. Навчальний план для 4-их класів складений за типовою освітньою програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 407, додаток №1.</p>
Форми організації освітнього процесу	<p>Інституційна: Очна (денна)</p> <p>Індивідуальна:</p> <p>Сімейна.</p>
Оцінювання	<p>Навчальні досягнення здобувачів освіти підлягають оцінюванню.</p> <p>У 1-2 класах – вербальному та формульованому.</p> <p>У 3-11 класах – формульованому та підсумковому (за 12 бальною шкалою). Впродовж семестру проводиться формульоване (поточне) оцінювання. Підсумкове оцінювання (семестрове та річне).</p> <p>Державна підсумкова атестація учнів 4.</p>
Програмні компетентності	

Інтегральні компетентності	<ul style="list-style-type: none"> • Уміння читати і розуміти прочитане; • уміння висловлювати думку усно і письмово; • критичне мислення; • здатність логічно обґрунтовувати позицію; • ініціативність; • творчість; • уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; • уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект; • здатність до співпраці в команді.
Загальні компетентності	<ul style="list-style-type: none"> – Вільне володіння державною мовою; – здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами; – математична компетентність; – компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; – інноваційність; – екологічна компетентність; – інформаційно-комунікаційна компетентність; – навчання впродовж життя; – громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; – культурна компетентність; – підприємливість та фінансова грамотність;
Модель випускника школи	<p>Початкової школи. Засвоїв обов'язковий мінімум змісту початкової загальної освіти на рівні вимог Державного освітнього стандарту. Упевнений у собі, самостійний. Старанний, працелюбний, дисциплінований. Мотивований на досягнення успіху. Уміє чути і слухати, критично мислити. Опанував навички навчальної діяльності, прості навички самоконтролю, культуру поведінки мови і спілкування, основи особистої гігієни і здорового способу життя.</p>

Освітні компоненти

Освітні рівні	Освітня галузь	Навчальний предмет
Початкова освіта	Мовно-літературна	Українська мова
		Іноземна мова
	Математична	Математика
	Природнича, громадянська, історична, соціальна	Я досліджую світ
	Технологічна Інформатична	Інформатика
		Дизайн та технології
Образотворче мистецтво		
Фізкультурна	Фізична культура	

Форми організації освітнього процесу

Початкова освіта	<p>Основними формами організації освітнього процесу є різні типи уроку: формування компетентностей; розвитку компетентностей; оцінювання досягнення компетентностей; корекції основних компетентностей; комбінований урок. Також вчителі організують у межах уроку або в позаурочний час екскурсії, віртуальні подорожі, спектаклі, квести.</p>
Наскрізні лінії для всіх освітніх галузей	<ul style="list-style-type: none"> – «Екологічна безпека й сталий розвиток», – «Громадянська відповідальність», – «Здоров'я і безпека», – «Підприємливість і фінансова грамотність».

Джерело: Освітня програма Приватного НВК
«Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I-III ступенів «Еммануїл» м. Мукачєво: https://emmanuil.org.ua/navchal%ca%b9nyy_protse/osvitnya_prohrama/

ДОДАТОК В

**РЕКОМЕНДОВАНА ОРІЄНТОВНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ
ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Назва компонентів	Зміст Програми ЗЗСО
Ціль та задачі Програми	<p>МІСІЯ закладу загальної середньої освіти – надання максимально широкого поля можливостей для здобуття школярами якісної освіти, що дозволяє успішно жити в швидко мінливому світі, за допомогою індивідуалізації освітнього процесу та впровадження сучасних освітніх технологій.</p> <p>МЕТА: створення освітнього середовища, здатного забезпечити базову успішність КОЖНОГО школяра, не допускаючи виходу із ЗЗСО молодих людей без основ грамотності в галузі природничих та гуманітарних наук, без базових соціальних компетентностей; вдосконалення педагогічної системи, що забезпечує доступність, якість та ефективність освіти на основі взаємодії вчитель-учень-батьки учнів.</p> <p>ЗАВДАННЯ: <i>у галузі управління освітньою установою:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – створити пакет нормативних документів, які регламентують діяльність ЗЗСО відповідно до сучасного законодавства України; – забезпечити якісний перехід ЗЗСО на виконання нових державних освітніх стандартів, освоєння учнями освітніх програм у різних формах з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей та стану здоров'я; – розробити систему організації потоків інформації, пов'язаних із керуванням ЗЗСО; – організувати систему постійного моніторингу стану освітнього процесу, визначити параметри діагностики та корекції результатів діяльності ЗЗСО;

	<ul style="list-style-type: none"> – розробити та апробувати модель організації роботи, види та форми занять із учнями з формування екологічно доцільного, – здорового та безпечного устрою шкільного життя, поведінки; фізкультурно-спортивній та оздоровчій роботі, профілактиці вживання психоактивних речовин учнями, профілактиці дитячого дорожньо-транспортного травматизму; – забезпечити варіативність психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу; – створити ефективну систему інформування громадськості про якість освіти та форм публічної звітності (на сайті ЗЗСО); – розробити систему електронної взаємодії ЗЗСО з батьками учнів <p><i>у галузі змісту освіти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розробити освітні програми з навчальних предметів, – курсів, що відповідають інтересам та можливостям учнів, – соціального замовлення батьків, потреб соціуму; – розробити та апробувати модель профільного навчання на старшому щаблі з урахуванням інтеграції загальної та додаткової освіти; – забезпечити ефективну реалізацію нових моделей організації навчання та виховання на основі використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, у тому числі дистанційних освітніх технологій; – розробити та апробувати систему необхідних умов, – що забезпечують наступність підтримки та розвитку талановитих дітей на різних ступенях навчання, у шкільному, сімейному та соціальних середовищах, у гетерогенних навчальних колективах; – забезпечити безперервність та наступність змісту загального та додаткової освіти як засоби розвитку та формування особистісно-соціальних
--	---

	<p>проявів учнів у навчально-виховному процесі, сприяють підвищенню якості освіти та її результатів;</p> <ul style="list-style-type: none"> - приділяти більшу увагу ініціативі самих учнів, стимулювати її і створювати умови для позаурочної діяльності, в тому числі різновікових групах. - брати участь в об'єднанні освітніх ресурсів кількох шкіл, створення освітніх мереж у рамках реалізації програм профільного навчання, навчання талановитих дітей; дітей-інвалідів; - удосконалювати форми та методи духовно-морального розвитку та виховання дітей та підлітків у взаємодії з сім'єю та соціумом. <p><i>у галузі кадрового забезпечення та науково-методичної діяльності:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - забезпечити ефективне використання механізму атестації педагогічних кадрів; - удосконалювати форми морального та матеріального стимулювання найкращих вчителів, проводити різні суспільно-педагогічні акції; - розробити та апробувати різні форми роботи, спрямовані на психолого-педагогічну підтримку молодих спеціалістів; - активно залучати соціальних партнерів у заходи щодо соціальної підтримки педагогічних працівників; - створити умови для освоєння педагогами нового інформаційно-освітнього простору, способів та прийомів пошуку та використання в навчальному процесі цифрових освітніх ресурсів та дистанційних освітніх технологій; - організувати тьюторський супровід вчителів, які розробляють робочі предметні програми та програми курсів позаурочної діяльності відповідно до Державного стандарту, а також освоюють технології діяльнісного типу; - удосконалювати медико-соціальне, психолого-педагогічне та інформаційний супровід освітан. <p><i>у сфері інформаційного забезпечення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - удосконалювати розвиток інформаційної культури всіх учасників освітнього процесу;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечити контрольований доступ учасників освітнього процесу до інформаційних освітніх ресурсів у мережі Інтернет; - реалізувати діяльність мережевого комплексу інформаційного взаємодії з питань запровадження Державного стандарту, організації культурно-спортивної роботи з учнями; - надавати якісно послуги, які забезпечують інформаційний обмін та розподіл інформаційних потоків у школі. <p><i>у сфері матеріально-технічного забезпечення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - створити нові інтер'єри навчальних кабінетів та приміщень ЗЗСО (у відповідності з цілями освітнього процесу та вимогами Державного стандарту); - обладнати навчальні кабінети мультимедійними ресурсами - медіатеки; - укомплектувати бібліотеку друкованими та електронними освітніми ресурсами; - моніторинг оснащення навчального процесу та обладнання навчальних приміщень відповідно до вимог Державного стандарту.
<p>Пріоритетні напрямки Програми</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Запровадження нового покоління освітніх стандартів. Оновлення змісту освіти (Проекти «Нова якість освіти» та «Виховання»). 2. Розвиток та підтримка талановитих школярів (Проект «Талановитий учень»). 3. Удосконалення професійного потенціалу вчителя (проект «Кадровий потенціал»). 4. Зміна шкільної інфраструктури (Проект «Освітнє середовище»). 5. Збереження та зміцнення здоров'я школярів (Проект «Здоров'я в школі»). <p>Етапи та терміни реалізації Програми</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 етап – 2021-2022 рр.: аналітико-підготовчий 2 етап – 2023-2025 рр. – пошуково-перетворювальний 3 етап – 2026 р. – контрольно-оцінний

<p>Очікувані результати Програми</p>	<p><i>Підпрограма «Нова якість освіти»:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- забезпечення якості загальної та додаткової освіти;- відповідного ДС, соціального замовлення, можливостей та потреб учнів;- організація профільного навчання на основі мережевої взаємодії освітніх установ;- стабільні позитивні результати, досягнуті учнями ході державної підсумкової атестації ;- скорочення відставання найменш успішних груп учнів від найбільш успішних;- готовність випускників ЗЗСО до подальшого навчання та діяльності у сучасній високотехнологічній економіці;- психолого-медико-соціального супровід учнів ЗЗСО ході освітнього процесу;- моніторинг якості викладання предметів,- моніторинг позанавчальних досягнень учнів ЗЗСО. <p><i>Підпрограма «Виховання»:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- досягнення випускниками шкіл високого рівня розвитку соціальних компетенцій та цивільних установок;- розширення діяльної участі у освоєнні базових національних цінностей (через соціальне проектування, дебати, інтернет-конференції, тренінги, ділові ігри та ін.);- активну участь учнів та батьків у громадському русі щодо збереження об'єктів культурної та історичної спадщини району, міста, регіону;- зростання кількості та масштабів соціально-позитивних ініціатив зі сторони учнів;- розширення переліку додаткових освітніх послуг, наданих учням;- задоволення потреб дітей у заняттях з інтересів та здібностям;- створення системи моніторингу позанавчальних досягнень (електронне портфоліо) та результатів соціалізації учнів;- скорочення кількості порушень дисципліни;
--------------------------------------	---

	<ul style="list-style-type: none">- задоволеність учнів, педагогів та батьків життєдіяльністю в освітній установі. <p><i>Підпрограма «Талановитий учень»:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- створення системи виявлення, підтримки та розвитку талановитих дітей на різних ступенях навчання, у шкільному, сімейному та соціальних середовищах,- у гетерогенних навчальних колективах;- створення освітнього середовища, що сприяє успішності учня через прояви його здібностей та збереження фізичного та психічного здоров'я;- розробка та апробація індивідуальних освітніх програм, націлених на розвиток талановитих дітей та підлітків;- збільшення кількості студентів на всіх етапах навчання, які мають високі досягнення в олімпіадному русі та конкурсах різного рівня;- освоєння педагогами технологій роботи з талановитими учнями;- створення творчої групи вчителів, які працюють із талановитими учнями;- мережна взаємодія із соціальними партнерами в рамках розробки тематичних та практико-орієнтованих проектів. <p><i>Підпрограма «Кадровий капітал»</i></p> <ul style="list-style-type: none">- підвищення ефективності діяльності ГО;- розширення участі суб'єктів освітнього процесу в управлінні школою;- підвищення професійної компетенції педагогічних працівників з питань Державного стандарту та Концепції Нової української школи», а також досвід проектування вчителями освітніх програм, що забезпечують базову успішність КОЖНОГО школяра;- оволодіння педагогами навчально-методичними та інформаційно-методичними ресурсами, необхідними для успішного вирішення завдань сучасної освіти в умовах Державного стандарту і вимог навчальних програм нового покоління;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> - використання в освітній практиці технологій діяльнісного та компетентнісного підходу, а також дистанційних освітніх технологій; - освоєння педагогами нової системи вимог до оцінки підсумків освітньої діяльності учнів; - створення ефективної системи інформаційного забезпечення освітнього процесу; - виявлення, узагальнення та поширення позитивного педагогічного досвіду через різні форми методичної роботи (презентаційні та навчальні семінари, практикуми, ділові та організаційно-діяльні ігри, тренінги, конкурси методичних ідей, консультації, методичні рекомендації, відеоматеріали тощо); - дисемінація потенційно цінних освітніх ресурсів (методики, методи, способи навчання, освітні програми та ін.) кожного вчителя ЗЗСО; - залучення до роботи у школі молодих спеціалістів; - підвищення соціальної захищеності освітян; - створення системи супроводу педагогів у процесі їх підготовки атестації. <p><i>Підпрограма «Освітнє середовище»:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - трансформація фізичного простору ЗЗСО, пришкольного - дільниці та навчального обладнання відповідно до вимог Державного стандарту; - удосконалення інформаційного забезпечення як умови індивідуального освітнього маршруту учня, у тому числі в мережевій взаємодії ЗЗСО; - розвиток шкільного медіацентру віртуальних освітніх ресурсів та дистанційної освіти; - розвиток шкільного сайту як простору діалогу сім'ї, ЗЗСО та громадськості; - надання широкого спектру адресних освітніх послуг, затребуваних у регіоні. <p><i>Підпрограма «Здоров'я у школі»:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - тенденція до зниження зростання захворюваності учнів;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> - розробка та реалізація моделі організації роботи з учнями - з формування екологічно доцільного, здорового та безпечного укладу шкільного життя, - широке використання здоров'язберігаючих технологій, оптимальної організації діяльності учнів та вчителів на уроках та у позаурочне час; - підвищення рівня валеологічної грамотності учнів та батьків; - потреба учнів у заняттях фізичною культурою та спортом; - варіативність форм психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу (профілактика, діагностика, консультування, корекційна робота, розвиваюча робота, просвітництво); - диверсифікація психолого-педагогічного супроводу учнів (індивідуальний, груповий, на рівні класу, на рівні ЗЗСО); - моніторинг досягнення запланованих результатів щодо формування культури здорового та безпечного способу життя; - розробка та реалізація спільно з сім'єю індивідуальних програм корекції способу життя дитини та організації літнього відпочинку
<p>Цільові індикатори результативності реалізації Програми (за напрямком розвитку ЗЗСО)</p>	<p><i>1 напрямок: Освітні стандарти. Оновлення змісту освіти.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - збільшення частки школярів, які навчаються в умовах вибору змісту та індивідуальних форм організації освіти відповідно до вимог стандартів загальної освіти. - частка учнів, для оцінки індивідуальних досягнень, використовується портфоліо. - частка учнів, охоплених передпрофільною підготовкою та профільним навчанням. - частка педагогів, які використовують сучасні педагогічні технології, включаючи ікт. - динаміка середнього та високого балів результативності здачі оде (9-і кл.) та у форматі еді (11-і кл.). - кількість учнів – переможців та призерів олімпіад та конкурсів (на різних рівнях).

- збільшення у навчально-виховному процесі зсо частки заходів, спрямованих на розвиток творчості учнів (до 2026 року більш ніж 70%).
- динаміка кількості учнів, включених у проектну та дослідницьку діяльність на всіх щаблях навчання.
- динаміка охоплення учнів додаткової освіти.
- динаміка кількості учнів, включених до шкільного управління.
- динаміка кількості мережевих та соціальних партнерів ЗЗСО.
- підвищення рейтингової оцінки відносин батьків, випускників та місцевої спільноти до ЗЗСО.
- збільшення частки чисельності учнів, які отримали послуги соціальної та психолого-педагогічної підтримки.

2 напрямок: Розвиток та підтримка талановитих школярів

- Частка учнів, що займаються мережевими та дистанційними програмами.
Охоплення дітей та підлітків послугами додаткової освіти дітей з урахуванням ЗЗСО.
Кількість індивідуальних навчальних планів для обдарованих учнів.
Частка учнів, які беруть участь у шкільному етапі олімпіад з навчальних предметів.
Частка учнів 7-11 кл., які беруть участь у регіональних олімпіадах з предметів.
Частка учнів, які беруть участь у конкурсах та олімпіадах регіонального рівня.
Частка учнів 9-11 кл., які беруть участь у регіональному етапі олімпіад з предметів
Частка учнів, які беруть участь у конкурсному русі регіонального рівня.
Частка учнів, які беруть участь в олімпіадному та конкурсний рух державного рівня.
Частка учнів, які беруть участь в олімпіадному та конкурсний рух міжнародного рівня.

3 напрямок: Удосконалення професійного потенціалу вчителя

- Динаміка кількості педагогів, включених у підготовку до нових форм атестації педагогічних кадрів.
- Динаміка кількості вчителів, які мають вищу кваліфікаційну категорію.
- Кількість педагогів, які пройшли підвищення кваліфікації щодо сучасних проблем розвитку освіти
- Кількість освітян, включених у дистанційну підготовку супервізорів та експертів.
- Динаміка кількості педагогів, які беруть участь у інноваційній діяльності
- Динаміка кількості педагогів, які мають публікації з досвіду роботи.
- Динаміка кількості педагогів, які беруть участь у професійних конкурсах.

4 напрямок: Зміна шкільної інфраструктури.

- Забезпеченість бібліотеки друкованими та електронними освітніми ресурсами.
- Переоснащення робочих місць учнів, педагогів та керівників ЗЗСО цифровим, мережевим, комп'ютерним та телекомунікаційним обладнанням.
- Наявність шкільного медіацентру віртуальних освітніх ресурсів та дистанційної освіти.
- Оснащення та обладнання відповідно до Стандартів навчальних кабінетів, приміщень для занять навчально-дослідницької та проектної діяльністю, моделюванням та технічною творчістю, лабораторій та майстерень, спортзалів тощо.
- Обладнання пришкільної території багатофункціональними майданчиками для ігор, занять спортом, експериментальних навчальних робіт з фізики, інформатики, біології, географії, природознавства.
- Придбання сучасного технологічного та холодильного обладнання, обладнання для медичних кабінетів, спортивного обладнання та інвентарю.
- Підвищення частки позабюджетних доходів ЗЗСО.

	<p><i>5 напрямок: Збереження та зміцнення здоров'я школярів</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Результативність створення здоров'язберігаючого безпечного комфортного освітнього середовища: 1. кількість практично здорових дітей, 2. кількість дітей із ослабленим здоров'ям, 3. кількість учнів за групами здоров'я, 4. кількість днів, пропущених учнями через хворобу протягом року в середньому (за роками), 5. статистичні дані про захворювання дітей. <p>- Кількість загальношкільних заходів, які формують безпечний спосіб життя, вміння діяти у надзвичайних ситуаціях</p>
Ресурсне забезпечення реалізації Програми	<ul style="list-style-type: none"> - висококваліфіковані кадри; - інформаційне забезпечення освітнього процесу; - матеріально-технічна база
Обсяг та джерела фінансування Програми	Обсяг бюджетних та позабюджетних коштів

3. Аналіз актуального стану закладу загальної середньої освіти

3.1 Інформаційна довідка про школу

Дата відкриття: Засновник ЗЗСО:

Будівля ЗЗСО – типова, проект ____року. Складається із __приміщень: (ЗЗСО, басейн, гараж та майстерня).

Проектна потужність – __ учнів. Матеріальна база ЗЗСО: (навчальні кабінети, майстерень, спортзал з тренажерами, гімнастичний зал, тенісний зал, басейн, кабінет інформатики, кабінет інтерактивних технологій, актовка зала на __ посадкових місць, їдальня на __ посадкових місць, ліцензований медичний кабінет, стоматологічний кабінет, кабінет соціально-психологічної служби, кімната дитячих громадських організацій, бібліотека тощо). __ кабінетів оснащені мультимедійним обладнанням, 3 інтерактивні дошки, швидкісний інтернет. ЗЗСО обладнана автоматичною пожежною сигналізацією оповіщення, є зразковою школою із створення системи безпеки.

У школі здійснюється додаткова освіта, виявляються платні додаткові навчальні послуги. Створено центри виховної роботи.

ЗЗСО є багатопрофільним навчальним закладом, в якому реалізуються хіміко-біологічний, інформаційно-технологічний, соціально-економічний профілі. Основним напрямом роботи ЗЗСО є створення мотиваційного освітнього середовища «ЗЗСО успіху»

Інноваційний розвиток ЗЗСО за такими напрямками: дистанційне навчання учнів; тьюторський супровід освітнього маршруту старшокласників; введення профільних проб з хіміко-біологічного напрямку та підготовки; юних рятувальників.

3.2 Характеристика організаційно-педагогічного забезпечення

На період написання програми розвитку в ЗЗСО працюють ____ освітян. З них __ особи має середню спеціальну освіту, __ педагоги пройшли професійну перепідготовку.

Кваліфікаційна категорія педагогів:

Вища	Перша	Відповідність займаній посаді	Без категорії

Усього працівників – __. Основних педагогічних працівників- __ у тому числі __ кандидатів педагогічних наук, __ заслужені вчителі (цього року немає). __ педагогів нагороджені нагрудними знаками «Відмінник народної освіти», «Почесний працівник загальної освіти УКРАЇНИ».

Середній вік освітян __ років.

Спостерігаються стабільні результати в активності вчителів, їх прагнення до творчості. У минулому навчальному році __ вчителів ЗЗСО брали участь у конкурсах, фестивалях, семінарах, конференціях різного рівня, активно працювали у засіданнях ММО вчителів-предметників, які брали участь як експерти муніципальних заходів.

4.3 Оцінка матеріально-технічної бази: Матеріально-технічне забезпечення ЗЗСО дозволяє реалізувати у повній мірі освітні програми. Забезпеченість навчальними площами

4. Аналіз стану і прогноз тенденцій зміни соціального замовлення закладу загальної середньої освіти
2.1 SWOT-аналіз оцінки рівня розвитку ЗЗСО та її готовності до реалізації Концепції АНАЛІЗ ВНУТРІШНІХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ЗЗСО
2.1 SWOT-аналіз оцінки рівня розвитку ЗЗСО та її готовності до реалізації Програми

АНАЛІЗ ВНУТРІШНІХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ЗЗСО

Фактори розвитку ЗЗСО	Сильна сторона фактора	Слабка сторона фактора
I. Освітні програми, що реалізуються в установі	Усі компоненти навчального плану забезпечені навчально-методичною документацією з усіх видів навчальних занять: уроки (навчальні заняття), практики, лабораторні роботи, домашня самостійна робота та ін. побудови та реалізації індивідуальних освітніх маршрутів учнів використовуються засоби дидактичного супроводу: робочий зошит, карти та ін. Реалізація освітнього процесу в початковій школі, що відповідає Стандартам.	Психологічна неготовність окремих вчителів основної та старшої ланки ЗЗСО до роботи у «нових» умовах. Недостатній рівень володіння вчителями діяльними технологіями. Насторожене ставлення батьків до Стандарту.
II. Результативність роботи освітньої установи	Індивідуальний рівень навчальних досягнень школярів повністю відповідає можливостям дитини. Стійка тенденція зростання середнього балу результатів ОДЕ та у формі ЄДІ з навчальних предметів.	«Підтягування» учнів на стандартні способи вирішення навчальних задач.

	Наявність системи підтримки та розвитку талановитих дітей, розкриття їх потенціалу. ЗЗСО є конкурентоспроможною навчальним закладом на ринку освітніх послуг.	
III. Інноваційний потенціал	Безперервне вдосконалення професійної майстерності вчителів. Наявність психолого-педагогічної служби в школі.	Додаткове навантаження на педагогічний колектив. Насторожене ставлення батьків до проявам інноваційної активності Досвід участі вчителів в інноваційній діяльності ЗЗСО.
IV. Кадрове забезпечення та контингент учнів	Укомплектованість педагогічними кадрами, які мають професійна освіта, що відповідає профілю дисципліни, що викладається, досвід практичної діяльності у сфері освіти. Висока частка вчителів вищої та першої кваліфікаційної категорії. Стабільний колектив педагогічних працівників середнього віку, до якого органічно вливаються молоді спеціалісти	
V. Фінансово-господарська самостійність. Позабюджетна діяльність	Надання платних навчальних послуг (навчання дошкільнят з підготовки їх до школи).	

<p>VI. Матеріально-технічна база установи та умови освітнього процесу</p>	<p>Відповідність матеріально-технічної бази діючим санітарно-технічним норм. Сучасна інфраструктура освітнього середовища ЗЗСО, здатного забезпечити реалізацію індивідуального маршруту навчання учня. Оснащення кабінетів сучасними шкільними меблями, ТСО, методичною літературою, наочними посібниками та демонстраційними матеріалами, обладнання для лабораторних робіт. Наявність спортивного комплексу, рекреаційних приміщень Наявність бібліотеки, актової зали, ідальні, медичного кабінету. Здійснюється комплексна безпека учнів: територія огорожена парканом по всьому периметру ділянки, встановлені камери зовнішнього спостереження, встановлена система автоматизованої пожежної сигналізації, укладено договір обслуговування «тризовжної кнопки».</p>	<p>Матеріально-технічна база потребує розвитку відповідно до вимог Стандартам.</p>
<p>VII. Мережева взаємодія із установами системи освіти, службами</p>	<p>Спільна робота із соціальними партнерами: установами культури та спорту, охорони здоров'я, правоохоронними органами.</p>	<p>Практично відсутні мережеві форми спілкування та взаємодії освітніх установ міста/району в інформаційній мережі для розширення можливостей учнів в отриманні освіти на основі</p>

<p>району та соціальними партнерами</p>		<p>дистанційного режиму навчання.</p>
<p>VIII. Рейтингове ЗЗСО в районній та міській системах освіти Іміджева характеристика – сучасний новий ЗЗСО для дитини</p>	<p>ЗЗСО – центр виховної роботи мікрорайону, маючи на своїй базі басейн, спортивний зал, тренажерний зал, спортивні майданчики.</p>	<p>ЗЗСО працює в умовах конкурентного середовища, створюваного іншими ЗЗСО, розташованими в мікрорайоні/місті/районі</p>
<p>IX. Участь ЗЗСО у професійних конкурсах, міжнародних, федеральних та регіональних програмах</p>	<p>ЗЗСО має досвід участі та перемог у конкурсах регіонального (державного) рівня, а також у федеральних та регіональних. Впровадження системи матеріальних та моральних стимулів підтримки педагогів для участі у конкурсах.</p>	<p>Професіоналізм педагогічного колективу орієнтовано на задоволення потреб батьків учнів, тому не завжди збігається за параметрами конкурсів професійної майстерності</p>
<p>X. Сформованість інформаційного простору ЗЗСО</p>	<p>Досить високий рівень інформаційного середовища освітнього установи, що включає локальну внутрішню мережу, відкрити мережу в Інтернет, сайт освітньої установи,</p>	<p>Використання інформаційних технологій як доповнення особистісного спілкування вчителів та дитини, ЗЗСО та батьків учнів, стримує розвиток</p>

	сервер, що акумулює всю необхідну інформацію ЗЗСО, комп'ютерну техніку з бездротовим зв'язком WI-FI та ін. У зв'язку з кардинальною зміною матеріально-технічної бази, технічним оснащенням кабінетів, вчителям ЗЗСО відкрилися перспективи досягнення нового	самостійності дитини в інформаційно-мусередовищі якості інформатизації освітнього процесу
--	--	---

SWOT-аналіз-метод стратегічного планування, що полягає у виявленні факторів внутрішнього та зовнішнього середовища організації та поділу їх на 4 категорії: strengths (сильні сторони); weaknesses(слабкі сторони); oportunities(можливості); threats(загрози).

2.2 АНАЛІЗ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ЗЗСО

Зовнішні фактори, що впливають на розвиток ЗЗСО	Сприятливі можливості для розвитку ЗЗСО	Небезпеки у розвитку ЗЗСО
I. Напрями освітньої політики у сфері освіти на федеральному, міському та районному рівнях	Орієнтація федеральної політики на підвищення якості освіти в конкурентному освітньому середовищі.	Посилення контролю з боку державних, регіональних, міських органів освіти може призвести до зниження ініціативності ЗЗСО. Небезпека переходу ринкових відносин з цінностей на мету.

II. Соціально-культурологічна особливості мікрорайону ЗЗСО	Толерантність в освітньому просторі міста.	
III. Специфіка та рівень освітніх запитів учнів та батьків	Орієнтація учнів та батьків на освіту як «соціальний ліфт» та прагнення масової вищої освіти. Орієнтація на компетентнісний підхід. Використання моделей онлайн-навчання, змішаного навчання, активної взаємодії учасників освітнього процесу. У міру зменшення вартості мобільних пристроїв зростає їх доступність (з'являється особистий мобільний пристрій). Зміна ролей вчителя та учня. У центрі – навчання. Вчитель з транслятора знань перетворюється на модератора (навігатора, тренера, помічника) освітнього процесу. Прагнення знань, отримання якісної освіти. Можливість працювати та навчатися у зручний час у зручному темпі та місці.	Прагматизм освітніх запитів батьків та учнів, який обмежує результати освіти Невміння російських школярів рефлексивно діяти в нестандартних ситуаціях, отримувати потрібну інформацію з науково-популярних та публіцистичних текстів. Недостатній розвиток соціальної компетентності та позитивних соціальних установок у випускників українських шкіл
IV. Міжнародні тенденції розвитку освіти		

5. Прогноз тенденцій зміни соціального замовлення, адресованого освітній установі

Вивчаючи соціальні очікування стосовно ЗЗСО, ми виділили суб'єкти, що беруть участь у формуванні соціального замовлення нашій освітній установі.

Це:

- держава (Україна, область, місто, які формулюють своє замовлення у вигляді різних документів, що визначають державну політику в галузі освіти) та ОТГ;
- учні;
- їхні батьки;
- педагогічна спільнота.

З погляду держави до пріоритетів удосконалення шкільного освіти відносяться такі напрямки:

- забезпечення прозорості діяльності освітніх закладів для учнів, їхніх батьків та громадськості;
- оптимізація освітнього процесу з метою збереження фізичного, психічного та духовно-морального здоров'я учнів;
- зміна ролей вчителя та учня в освітньому процесі (у центрі – що навчається, а вчитель з транслятора знань перетворюється на модератора, навігатора, тренера, помічника навчального процесу);
- посилення ролі соціально-гуманітарного циклу дисциплін, що сприяють формуванню духовності та активної громадянської позиції особистості, її інтеграції у світову культуру;
- організація профільного навчання у старшій школі з метою забезпечення професійної орієнтації та професійного самовизначення учнів;
- забезпечення умов розвитку та становлення особистості кожної дитини, прояви та реалізації потенційних можливостей кожного школяра;
- удосконалення системи оцінювання навчальних досягнень учнів на всіх щаблях навчання та державно-суспільної системи оцінки якості освіти;

- інформатизація освітньої практики, формування функціональної інформаційну грамотність випускників як основи інформаційної культури особистості;
- використання в освітньому процесі електронного навчання, дистанційних освітніх технологій;
- пріоритетними освітніми результатами мають стати: здатність ефективно застосовувати теоретичні знання, високий рівень розвитку технологічних компетенцій, формування позитивних соціальних установок.

Аналіз перерахованих вище напрямків показує, що вони є актуальними та затребуваними учасниками освітнього процесу нашого ЗЗСО (вчителями, учнями, їхніми батьками). Вони бачать свою освітню установу як відкритий інформаційний освітній простір, у якому створено умови для особистісного зростання всіх суб'єктів освітнього процесу.

Батьки учнів хочуть, щоб ЗЗСО забезпечив:

- можливість отримання дитиною якісного основного загального та середньої (повної) освіти;
- якісну підготовку школярів до вступу до установ вищого та середньої професійної освіти;
- початкову професійну підготовку учнів третього ступеня ЗЗСО;
- цікаве дозвілля дітей;
- а також створювала умови для задоволення інтересів та розвитку різноманітних здібностей школярів; для збереження та зміцнення їхнього здоров'я.

Учні хочуть, щоб у школі:

- було цікаво вчитися;
- були комфортні психолого-педагогічні та матеріальні умови для успішної навчальної діяльності, спілкування, самореалізації;
- була можливість здобути якісну середню освіту та початкову професійну підготовку;
- була можливість навчатися у зручний час у зручному темпі та місці;
- були умови освоєння сучасних інформаційних технологій.

Педагоги очікують:

- створення у школі комфортних психолого-педагогічних та матеріальних умов для здійснення професійної діяльності, а також творчої самореалізації в професійної діяльності;
- покращення матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу;
- підвищення соціальної безпеки.

2.4. Модель випускника ЗЗСО.

- встановлення на ініціативу придбання компетенцій та оволодіння компетентності;
- готовність та здатність до технологічних, організаційних, соціальних інноваціям;
- висока соціальна активність;
- вимогливість до виконання зобов'язань, орієнтація на співпрацю та взаємну відповідальність;
- здатність швидко адаптуватися до нових викликів;
- компетентність у здійсненні соціальних взаємодій, що сприяють швидкого поширення досвіду та створення ефектів колективної дії

6 ОРІЄНТОВНА КОНЦЕПЦІЯ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ЗЗСО

6.1. Основні засади та положення, що визначають концепцію Програми.

У ЗЗСО накопичено значний досвід організації діяльності освітнього закладу. Програма розвитку ЗЗСО на 2020-2025 роки будується з урахуванням принципів, закладених у попередніх програмах.

Це принципи:

- демократизації управління;
- гуманізації освітнього процесу;
- диференціації та індивідуалізації навчання.

Такий підхід дозволяє зберегти наступність в організації освітнього процесу, що спонукає до творчої діяльності педагогічний колектив, створює умови для впровадження інноваційних технологій, що

сприяють досягненню учнями з різними можливостями як федеральних стандартів, а й предметів, відбивають специфіку навчального закладу.

6.2. Ключова проектна ідея.

Перехід від ЗЗСО, побудованого для передачі знань як базової цінності освіти, до ЗЗСО-центру активного впливу на особистісний, соціальний та загальнокультурний розвиток учнів.

На період до 2026 року пріоритетними освітніми результатами мають стати:

- здатність ефективно застосовувати теоретичні знання,
- високий рівень розвитку технологічних компетенцій,
- формування позитивних соціальних установок.

6.3. Обґрунтування ключової проектної ідеї.

Однією з найважливіших особливостей розвитку сучасного українського суспільства є інноваційна спрямованість перетворень у різних сферах його життєдіяльності, зокрема у освіті. Це підкреслюється лише на рівні звернень Президента УКРАЇНИ, різних документів державного та регіонального рівнів (Пріоритетного національного проекту «Освіта», Національної освітньої ініціативи «Наша нова ЗЗСО» та ін.).

Традиційні форми та зміст освітньої діяльності втрачають для дитини можливість «соціального ліфта» у суспільстві, високий рівень традиційної освіченості втрачає свою мотиваційну здатність, замикаючись усередині освітнього процесу. Змінити становище, що склалося, може лише нова модель освіти, орієнтована успіх дитини у соціальному оточенні. Цей успіх спирається на виявлення та підтримку внутрішніх мотивів розвитку та індивідуальних здібностей дитини, їх професійне втілення у самостійній діяльності, що забезпечує високі результати, визнані у суспільстві. Все це дозволяє сформулювати нову МІСЮ ЗЗСО – надання максимально широкого поля можливостей для здобуття школярами якісної освіти, що дозволяє успішно жити в швидко мінливому світі, за допомогою індивідуалізації освітнього процесу та впровадження сучасних освітніх технологій.

6.4. Пріоритетні цілі та завдання Програми розвитку.

ЗЗСО на період 2021-2026 років визначила наступні ЦІЛІ:

- створення освітнього середовища, здатного забезпечити базову успішність КОЖНОГО школяра, не допускаючи виходу зі ЗЗСО молодих людей без основ грамотності у галузі природничих та гуманітарних наук, без базових соціальних компетентностей;
- удосконалення педагогічної системи, що забезпечує доступність, якість та ефективність освіти на основі взаємодії вчитель-учень-батьки учнів.

Для досягнення поставленої мети належить вирішити наступні ЗАВДАННЯ:

у галузі управління освітньою установою:

- створити пакет нормативних документів, які регламентують діяльність ЗЗСО відповідно до сучасного законодавства УКРАЇНИ;
- забезпечити якісний перехід ЗЗСО на виконання державних освітніх стандартів, освоєння учнями освітніх програм у різних формах з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей та стану здоров'я;
- розробити систему організації потоків інформації, пов'язаних з керуванням школою;
- організувати систему постійного моніторингу стану освітнього процесу, визначити параметри діагностики та корекції результатів діяльності ЗЗСО;
- розробити та апробувати модель організації роботи, види та форми занять з учнями з формування екологічно доцільного, здорового та безпечного укладу шкільного життя, поведінки; фізкультурно-спортивної та оздоровчої роботи, профілактики вживання психо-активних речовин учнями, профілактиці дитячого дорожньо-транспортного травматизму;
- забезпечити варіативність психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу;
- створити ефективну систему інформування громадськості про якість освіти та форм публічної звітності (на сайті ЗЗСО, а також через інші системи);
- розробити систему електронної взаємодії ЗЗСО з батьками.

у галузі змісту освіти:

- розробити освітні програми з навчальних предметів, курсів, відповідні інтересам та можливостям учнів, соціальному замовленню батьків, потребам соціуму;
 - розробити та апробувати модель профільного навчання на старшому ступені врахуванням інтеграції загальної та додаткової освіти;
 - забезпечити ефективну реалізацію нових моделей організації навчання та виховання на основі використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, зокрема дистанційних освітніх технологій;
 - розробити та апробувати систему необхідних умов, що забезпечують спадкоємність підтримки та розвитку талановитих дітей на різних ступенях навчання, шкільному, сімейному та соціальних середовищах, у гетерогенних навчальних колективах;
 - забезпечити безперервність та наступність змісту загальної та додаткової освіти як засоби розвитку та формування особистісно-соціальних проявів учнів у навчально-виховному процесі, що сприяють підвищенню якості освіти та її результатів;
 - приділяти більшу увагу ініціативі самих учнів, стимулювати її та створювати умови для позаурочної діяльності, зокрема у різновікових групах;
 - брати участь в об'єднанні освітніх ресурсів кількох шкіл, створення освітніх мереж у рамках реалізації програм профільного навчання, навчання талановитих дітей, дітей-інвалідів;
 - удосконалити форми та методи духовно-морального розвитку та виховання дітей та підлітків у взаємодії із сім'єю та соціумом.
- у галузі кадрового забезпечення та науково-методичної діяльності:*
- забезпечити ефективне використання механізму атестації педагогічних кадрів;
 - удосконалити форми морального та матеріального стимулювання кращих вчителів, проводити різноманітні суспільно-педагогічні акції;

- розробити та апробувати різні форми роботи, спрямовані на психолого-педагогічну підтримку молодих спеціалістів;
- активно залучати соціальних партнерів до заходів із соціальної підтримки педагогічних працівників;
- створити умови для освоєння педагогами нового інформаційно-освітнього простору, способів та прийомів пошуку та використання у навчальному процесі цифрових освітніх ресурсів та дистанційних освітніх технологій;
- організувати тьюторський супровід вчителів, які розробляють робітники предметні програми та програми курсів позаурочної діяльності відповідно до Державних стандартів і навіть освоюють технології діяльнісного типу;
- вдосконалювати медико-соціальне, психолого-педагогічне та інформаційний супровід педагогів.

у сфері інформаційного забезпечення:

- удосконалювати розвиток інформаційної культури всіх учасників освітнього процесу;
- забезпечити контрольований доступ учасників освітнього процесу до інформаційних освітніх ресурсів у мережі Інтернет;
- реалізувати діяльність мережевого комплексу інформаційної взаємодії з питань введення Державних стандартів, організації культурно-спортивної роботи з учнями;
- надавати якісно послуги, що забезпечують інформаційний обмін та розподіл інформаційних потоків у школі.

у сфері матеріально-технічного забезпечення:

- створити нові інтер'єри навчальних кабінетів та приміщень ЗЗСО (відповідно до цілей освітнього процесу та вимог ДС);
- обладнати навчальні кабінети мультимедійними ресурсами медіатеки;
- укомплектувати бібліотеку друкованими та електронними освітніми ресурсами;
- моніторинг оснащення навчального процесу та обладнання навчальних приміщень відповідно до вимог ДС.

3.5 Напрями розвитку ЗЗСО.

Відповідно до основної мети та завдань розвитку ЗЗСО передбачено реалізація взаємопов'язаних підпрограм, які створені за основними напрямками діяльності (проективні модулі):

1. Запровадження нового покоління освітніх стандартів. Оновлення змісту освіти (Підпрограми «Нова якість освіти», «Виховання», проект «ЗЗСО можливостей»).
2. Розвиток та підтримка талановитих школярів (Підпрограми «Талановитий учень» та «Безперервне екологічне виховання»).
3. Удосконалення професійного потенціалу вчителя (Підпрограма "Кадровий потенціал").
4. Зміна шкільної інфраструктури (Підпрограма «Середовище»).
5. Збереження та зміцнення здоров'я школярів (Підпрограма «Здоров'я в школі»).

ПІДПРОГРАМА «НОВА ЯКІСТЬ ОСВІТИ»

Цільове призначення: досягнення нової якості освіти, орієнтованої на сучасні результати.

Завдання:

- 1) створення умов, що сприяють освоєнню кожним учнем стандартів нового покоління та розкриття інтелектуального та творчого потенціалу;
- 2) створення інформаційно-насиченого освітнього простору за рахунок впровадження якісного програмно-методичного забезпечення та нових технологій навчання (інформаційно-комунікаційних, модульних, проблемно-пошукових, проектної діяльності та ін);
- 3) виявлення освітніх потреб та можливостей учнів;
- 4) включення учнів до навчально-дослідницької та проектної діяльності з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій, надання їм оптимальні можливості для реалізації індивідуальних творчих запитів;
- 5) вдосконалення системи передпрофільної підготовки та профільного навчання, сприяння професійному самовизначенню школярів;
- 6) розширення дозвільного простору у школі;

7) удосконалення форм та методів моніторингу навчально-виховного процесу ЗЗСО.

Очікуваний результат:

- перехід ЗЗСО на ФГЗ нового покоління;
- забезпечення якості загальної та додаткової освіти, відповідного ДС, соціального замовлення, можливостей та потреб учнів;
- організація передпрофільного навчання у 8-9 класах, профільного навчання у старшій школі на основі мережевої взаємодії освітніх закладів;
- стабільні позитивні результати, досягнуті тими, хто навчається в ході державної підсумкової атестації (далі – ДПА);
- скорочення відставання найменш успішних груп учнів від найбільш успішних;
- готовність випускників ЗЗСО до подальшого навчання та діяльності в сучасній високотехнологічній економіці;
- психолого-медико-соціальний супровід учнів ЗЗСО в ході освітнього процесу;
- моніторинг навчально-виховного процесу ЗЗСО:
 - моніторинг ефективності організації адаптаційного періоду першокласників та п'ятикласників,
 - моніторинг ефективності заходів щодо організації підготовки випускників 9-х та 11-х класів до ДПА,
 - моніторинг якості викладання предметів,
 - моніторинг позанавчальних досягнень учнів ЗЗСО.

ПІДПРОГРАМА «ВИХОВАННЯ»

Цільове призначення: створення умов для становлення та розвитку високоморального, відповідального, творчого, ініціативного, компетентного громадянина України.

Завдання:

- 1) вдосконалення форм та методів виховної роботи в рамках духовно морального розвитку та виховання учнів;
- 2) підтримка дитячих об'єднань та учнівського самоврядування, стимулювання соціально-позитивних ініціатив учнів;

3) створення умов, що сприяють самореалізації особистості школярів через суспільно-корисну діяльність;

4) формування в учнів толерантності за умов багатонаціональності ЗЗСО;

5) використання ресурсів сім'ї, соціальних партнерів ЗЗСО з виявлення дітей, схильних до вживання токсичних та наркотичних речовин, а також у профілактиці наркоманії, токсикоманії, алкоголізму та куріння;

6) залучення учнів до громадського руху щодо збереження об'єктів культурного та історичного розвитку району, регіону.

Очікувані результати:

- досягнення випускниками ЗЗСО високого рівня розвитку соціальних компетенцій та цивільних установок;
- розширення діяльної участі у освоєнні базових національних цінностей (через соціальне проектування, дебати, інтернет-конференції, тренінги, ділові ігри тощо);
- залучення учнів, батьківської громадськості до рішення соціально-значимих актуальних проблем міста;
- зростання кількості та масштабів соціально-позитивних ініціатив з боку учнів;
- розширення переліку додаткових освітніх послуг, що надаються учням;
- задоволення потреб дітей у заняттях з інтересів та здібностей;
- створення системи моніторингу позанавчальних досягнень (електронне портфоліо) та результатів соціалізації учнів;
- скорочення кількості порушень дисципліни;
- задоволеність учнів, педагогів та батьків життєдіяльністю в освітній установі;

ПІДПРОГРАМА «ТАЛАНОВИТИЙ УЧЕНЬ»

Цільове призначення: розширення форм та методів роботи з талановитими дітьми шляхом впровадження нових психолого-педагогічних технологій

Завдання:

- 1) виявлення та підтримка талановитих школярів з особливими освітніми потребами;
- 2) удосконалення предметного розвиваючого середовища освіти з урахуванням видів обдарованості дитини;
- 3) психолого-педагогічна підтримка учасників олімпіадного руху;
- 4) надання можливості навчання талановитих школярів у заочних, очно заочних та дистанційних ЗЗСОх, що дозволяють їм незалежно від місця проживання, освоювати програми профільної підготовки;
- 5) методичне забезпечення роботи з талановитими дітьми (підвищення рівня професійної майстерності педагогів, організація обміну досвідом вчителів, які працюють з обдарованими дітьми, науково-методичне та інформаційне забезпечення програми та ін);
- 6) підвищення педагогічної культури батьків у питаннях виховання обдарованого дитини.

Очікувані результати:

- створення системи виявлення, підтримки та розвитку талановитих дітей на різних ступенях навчання, у шкільному, сімейному та соціальних середовищах, у гетерогенних навчальних колективах;
- створення освітнього середовища, що сприяє успішності учня через прояви його здібностей та збереження фізичного та психічного здоров'я;
- розробка та апробація індивідуальних освітніх програм, націлених на розвиток талановитих дітей та підлітків;
- збільшення кількості студентів на всіх етапах навчання, які мають високі досягнення в олімпіадному русі та конкурсах різного рівня;
- освоєння педагогами технологій роботи з талановитими учнями;
- створення творчої групи вчителів, які працюють з талановитими учнями;
- мережна взаємодія з соціальними партнерами в рамках розробки тематичних та практико-орієнтованих проєктів.

ПІДПРОГРАМА «КАДРОВИЙ КАПІТАЛ»

Цільове призначення: сприяти реорганізації реальної педагогічної практики, озброїти педагога новими зразками діяльності, задати спектр реальних зразків діяльності, які демонструють інший рівень педагогічного професіоналізму.

Завдання:

- 1) розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогічних та адміністративних працівників за умов запровадження Стандарту нового покоління;
- 2) забезпечення формування мотивації інноваційної поведінки педагога;
- 3) супровід процесу дисемінації новаційного досвіду вчителів;
- 4) активізація та зміцнення довіри вчителя до самого себе, до власних бажань та потребам, розвиток його індивідуальності, розширення самосвідомості, пошук ефективного індивідуального стилю педагогічної діяльності;
- 5) забезпечення найлегшої адаптації молодих спеціалістів у трудовому колективі.

Очікувані результати:

- підвищення ефективності діяльності ОУ;
- розширення участі суб'єктів освітнього процесу в управлінні ЗЗСО;
- підвищення професійної компетенції педагогічних працівників з питанням ДС, а також досвід проєктування вчителями освітніх програм, що забезпечують базову успішність КОЖНОГО школяра;
- оволодіння педагогами навчально-методичними та інформаційно-методичними ресурсами, необхідними для успішного вирішення завдань сучасної освіти умовах запровадження ДС нового покоління;
- використання в освітній практиці технологій діяльнісного типу, а також дистанційних освітніх технологій;
- освоєння педагогами нової системи вимог до оцінки підсумків освітньої діяльності учнів;

- створення ефективної системи інформаційного забезпечення освітнього процесу;
- виявлення, узагальнення та поширення позитивного педагогічного досвіду через різні форми методичної роботи (презентаційні та навчальні семінари, практикуми, ділові та організаційно-діяльні ігри, тренінги, конкурси методичних ідей, консультації, методичні рекомендації, відеоматеріали тощо);
- дисемінація потенційно цінних освітніх ресурсів (методики, методи, способи навчання, освітні програми та ін.) до кожного вчителя ЗЗСО;
- залучення до роботи у школі молодих спеціалістів;
- підвищення соціальної захищеності педагогів;
- створення системи супроводу педагогів у процесі їх підготовки до атестації.

ПІДПРОГРАМА «ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ»

Цільове призначення: створення комфортної, творчої, соціально-орієнтованої розвиваючого середовища, необхідного для адаптації та активного прояву учнів у освітній процес.

Завдання:

- 1) розвиток та зміцнення матеріально-технічної бази ЗЗСО відповідно до вимогами ДС;
- 2) розвиток ЗЗСО як центру творчості та інформації, насиченої інтелектуального та спортивного життя;
- 3) забезпечення трансформації компонентів шкільного середовища: фізичного простору ЗЗСО, пришкільної ділянки, навчального обладнання та інформаційного простір ЗЗСО.

Очікувані результати:

- трансформація фізичного простору ЗЗСО, пришкільної ділянки та навчального обладнання відповідно до вимог ДС;
- удосконалення інформаційного забезпечення як умови індивідуального освітнього маршруту учня, у тому числі в мережевому взаємодії ЗЗСО;

- розвиток шкільного медіацентру віртуальних освітніх ресурсів та дистанційної освіти;
- розвиток шкільного сайту як простору діалогу сім'ї, ЗЗСО та громадськості;
- надання широкого спектру адресних освітніх послуг, затребуваних у регіоні.

ПІДПРОГРАМА «ЗДОРОВ'Я У ШКОЛІ»

Цільове призначення: сприяти підтримці та покращенню здоров'я учнів, розвивати потребу у здоровому способі життя.

Завдання:

- 1) збереження та зміцнення фізичного, психологічного та соціального здоров'я учнів;
- 2) підвищення рівня культури здоров'я учнів, педагогів, батьків як компонента загальної культури та формування на її основі готовності до збереження та зміцненню свого здоров'я та здоров'я інших людей;
- 3) створення внутрішнього середовища ЗЗСО, що забезпечує здоров'я, що розвиває характер освітнього процесу та безпека учнів та педагогів;
- 4) профілактика та попередження шкідливих звичок, пропаганда здорового образу життя;
- 5) удосконалення організації харчування учнів;
- 6) організація психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу.

Очікувані результати:

- тенденція до зниження зростання захворюваності учнів;
- розробка та реалізація моделі організації роботи з учнями
- формування екологічно доцільного, здорового та безпечного устрою шкільної життя,
- широке використання здоров'язберігаючих технологій, оптимальної організації діяльності учнів та вчителів на уроках та у позаурочний час;
- підвищення рівня валеологічної грамотності учнів та батьків;
- потреба учнів у заняттях фізичною культурою та спортом;

- варіативність форм психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу (профілактика, діагностика, консультування, корекційна робота, розвиваюча робота, просвітництво);
- диверсифікація психолого-педагогічного супроводу учнів (Індивідуальний, груповий, лише на рівні класу, лише на рівні ЗЗСО);
- моніторинг досягнення запланованих результатів щодо формування культури здорового та безпечного способу життя;
- розробка та реалізація спільно з сім'єю індивідуальних програм
- корекції способу життя дитини та організації літнього відпочинку.

ПРОЕКТ «ЗЗСО МОЖЛИВОСТЕЙ»

Цільове призначення: розробка та апробація інноваційної моделі позаурочної діяльності у форматі «Освітня сесія» у контексті вимог ДС середнього загальної освіти (далі ДС).

Завдання:

- 1) виявлення інтересів, нахилів, здібностей, можливостей учнів до різних видів позаурочної діяльності в освітньому просторі ЗЗСО;
- 2) створення психолого-педагогічних умов практичного освоєння учнями культурних норм і соціальних ролей у спеціально-організованій позаурочній діяльності форматі «Освітня сесія»;
- 3) розширення освітнього простору ЗЗСО як простору проби своїх можливостей учнів.

Очікувані результати:

- організація позаурочної діяльності у старшій школі з урахуванням індивідуальних особливостей та інтересів учня, а також умов його життєдіяльності, орієнтованої формування культури самовизначення;
- досягнення трьох рівнів виховних результатів в умовах організації позаурочної діяльності у форматі «Освітня сесія»;
- розробка програм позаурочної діяльності у форматі «Освітня сесія»;
- підвищення інноваційної активності та професійної майстерності педагогічного колективу;
- розробка методичних рекомендацій щодо організації та проведення освітніх сесій.

4. Зміст і механізм реалізації програми

4.1 Терміни, етапи і зміст Програми

Терміни реалізації	Підпрограма	Перелік заходів
1 етап – аналітико-підготовчий		
	Нова якість освіти	<ul style="list-style-type: none"> – Створити творчу групу з підготовки та реалізації проекту «Нова якість освіти». – Розробити модель мережевого графіка (дорожня карта) щодо формування необхідної системи умов реалізації ДС Визначити список підручників та навчальних посібників, що використовуються в освітньому процесі відповідно до Стандартів. – Розробити систему постійного моніторингу стану освітнього процесу, визначити параметри діагностики та корекції результатів діяльності школи. – Розробити систему постійного моніторингу стану освітнього процесу, визначити параметри діагностики та корекції результатів діяльності школи. – Проаналізувати існуючі та розробити освітні програми та профілі навчання, відповідні інтересам та можливостям учнів, соціального замовлення батьків, за потребами соціуму. – Розробити модель профільного навчання на старшій ступені з урахуванням інтеграції загальної та додаткової освіти.

		<ul style="list-style-type: none"> - Брати участь в об'єднанні освітніх ресурсів кількох шкіл, створення освітніх мереж у рамках реалізації програм профільного навчання, додаткової освіти, навчання талановитих дітей, дітей-інвалідів
	Виховання	<ul style="list-style-type: none"> - Створити творчу групу з підготовки та реалізації проекту «Виховання». - розробити науково-методичний супровід виховного процесу - підготувати пакет діагностичних методик з вивчення особистісного розвитку школярів - розробити систему моніторингу позанавчальних досягнень (електронне портфоліо) та результатів соціалізації учнів. - виявити освітні потреби учнів із метою вдосконалення системи додаткової освіти; систематизувати наявні та розробити нові програми додаткової освіти - вивчити можливості для реалізації позаурочної діяльності учнів у основній та старшій школі у межах відповідних державних завдань. - вивчити запити, потреби, інтереси батьків у взаємодії зі школою. - організувати різноманітну систему батьківського всенавчання з проблем виховання в сім'ї із використанням інформаційних ресурсів. - розробити систему електронної взаємодії школи з батьками.
	Школа можливо-стей	<ul style="list-style-type: none"> - Розробити інноваційну модель позаурочної діяльності у форматі «Освітня сесія» в умовах запровадження ДС та розмістити його у мережі Інтернет із метою обговорення.

		<ul style="list-style-type: none"> - Підготувати пакет документів, які забезпечують реалізацію проекту.
	Талановитий учень	<ul style="list-style-type: none"> - Створити творчу групу з підготовки та реалізації проекту «Талановитий учень». - Розробити систему виявлення, підтримки та розвитку талановитих дітей на різних щаблях навчання, у шкільному, сімейному та соціальних середовищах, у гетерогенних навчальних колективах - Розробити рекомендації щодо побудови індивідуальних освітніх маршрутів (ІОМ) спеціалістів і педагогів, що навчаються на консиліумі. - Розробити інформаційні карти роботи педагога з проектування ІОМ дитини (разом з батьками). - Сформувати банк передового педагогічного досвіду роботи з обдарованими дітьми.
	Кадровий потенціал	<ul style="list-style-type: none"> - Участь педагогів у розробці розділів та компонентів Стандарту - Організувати постійно діючий семінар «Удосконалення професійного потенціалу вчителів (за умов запровадження Стандарту нового покоління). - Скласти діагностичну карту труднощів вчителів на етапі введення ДС, здійснити діагностику труднощів та розробити форми роботи з вчителями з усунення їх. - Визначити ступінь готовності вчителів до роботи в умовах Нової української школи. - Організувати дисемінацію потенційно цінних освітніх ресурсів (методики, методи, способи навчання,

		<p>освітні програми та ін.) до кожного вчителя школи.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Розробити заходи щодо розвитку наставництва та постдипломного супроводу молодих спеціалістів. - Розробити Положення про диференційовану оплату праці класних керівників (разом з профспілковим комітетом та класними керівниками). Апробація системи диференційованої оплати праці класних керівників
	Середовище	<ul style="list-style-type: none"> - Підготувати проект та розглянути варіанти трансформації компонентів шкільного середовища: фізичного простору школи, пришкільної ділянки, навчального обладнання та інформаційного простору школи. - Розробити ефективну систему інформування органів управління освітою, батьків, громадськості про якість освіти (на сайті школи, а також через системи «Електронний щоденник» та «Електронний журнал» та ін.);
2022-2023 рр.	Здоров'я у школі	<ul style="list-style-type: none"> - Створити творчу групу з підготовки та реалізації проекту «Здоров'я у школі». - Провести моніторинг поточного стану та динаміки здоров'я учнів. - Скласти банк даних діагностичних методик щодо відстеження ступеня комфортності всіх учасників освітнього процесу в УВП - Розробити модель організації роботи, види та форми занять із учнями з формування екологічно доцільного, здорового та безпечного укладу шкільного життя, поведінки; фізкультурно-спортивної та оздоровчої роботи, профілактиці вживання

		психоактивних речовин учнями, профілактики дитячого дорожньо-транспортного травматизму.
	Безперервне екологічне виховання	<ul style="list-style-type: none"> - Створити творчу групу з підготовки та реалізації проекту «безперервне екологічне виховання» - Розробити та визначити тематику екологічних проектів. - Розробити курси по темі. - Сформувати нормативно-правове забезпечення організації безперервного екологічного виховання
II етап – пошуково-перетворювальний		
2021-2024 рр.	Нова якість освіти	<ul style="list-style-type: none"> - Використання в освітньому процесі сучасних освітніх технологій діяльнісного типу, орієнтованих на розвиток особистості учня. - Використання у навчанні школярів мобільних пристроїв та додатків, а також навчальних ігор на різних носіях (одно розрахованих на багато користувачів). - Освоєння учнями освітніх програм у різних формах з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей та стану здоров'я. - Організація роботи педагогічних майданчиків з навчально-дослідницької та проектної діяльності. - Реалізація на практиці системи інтерактивного та дистанційного навчання. - Використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі шкільних засобів масової інформації (наповнення шкільного Web-сервер; випуск газети; вдосконалення та розвиток відеостудії; використання

		<p>можливостей комп'ютера для більш ефективної організації шкільного радіовузла, сторінки Фейсбука тощо).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Розробка програмного забезпечення та змісту віртуальних факультативів із предметів. - Моніторинг ефективності заходів щодо організації підготовки випускників 9-х та 11-х класів до ДПА.
	Виховання	<ul style="list-style-type: none"> - Науково-методичний супровід виховного процесу - Поповнення електронного фонду сценарних розробок загальношкільних та класних виховних справ. - Залучення учнів до у позаурочної діяльності, дозволя, заняття у спортивних секціях школи та установах додатково позашкільної освіти. - Розширення переліку додаткових освітніх послуг, що надаються учням школі. - Використання можливостей ІТ для розвитку особистості. - Використання ресурсів сім'ї, соціальних партнерів школи у позаурочній діяльності учнів. - Організація загальношкільних колективних творчих справ. - Організація у школі соціально-значущих акцій. - Апробація системи моніторингу позанавчальних досягнень (електронне портфоліо) та результатів соціалізації учнів. - Організація взаємодії батьків зі школою на основі єдиної педагогічної позиції (батьківські збори, дні відкритих дверей, психолого-педагогічний консультування з питань виховання дітей та ін.).

		<ul style="list-style-type: none"> - Моніторинг позанавчальних досягнень учнів школи. - Отримання, обробка та інтерпретація інформації про результати щорічного вивчення думки педагогів, учнів та їхніх батьків про життєдіяльність шкільного колективу та організації
	Школа можливо-стей	<ul style="list-style-type: none"> - Розробка діагностичного інструментарію для визначення рівня досягнення освітніх результатів у позаурочній діяльності старшокласників. - Розробка та апробація модульних програм позаурочної діяльності у форматі «Освітня сесія» у старшій школі. - Апробація моделі позаурочної діяльності в форматі «Освітня сесія» в умовах вступу нових Стандартів. - Діагностика особистісного розвитку учнів «на вході» та «виході» інноваційної роботи. - Проведення освітніх подій у рамках проходження модульних курсів, соціальних практик, досліджень, проєктів, експедицій, подорожей та ін. - Включення різних форм публічних презентацій (науково-практичні конференції, конкурси, фестивалі, змагання, програми районного, регіонального, федерального, міжнародного рівнів).
2021-2024 рр.	Талановитий учень	<ul style="list-style-type: none"> - Залучення талановитих дітей до самостійної інтелектуальної діяльності через наукові товариства, проєктні майстерні та інші форми занять. - Участь учнів у предметних олімпіадах та конкурсах, у тому числі дистанційних.

		<ul style="list-style-type: none"> - Стимулювання навчально-дослідницької діяльності учнів та науково-педагогічної праці вчителів. - Підвищення кваліфікації вчителів, які працюють з талановитими дітьми, ознайомлення їх новими педагогічними технологіями та методами навчання
	Кадровий потенціал	<ul style="list-style-type: none"> - Включення педагогів до експериментальної та науково-педагогічної діяльності. - Активна участь педагогів у дистанційній підготовці тьюторів - Психолого-педагогічний, інформаційний та медико-соціальний супровід педагогів при запровадженні Стандартів та нових навчальних програм. - Участь педагогів у проведенні майстер-класів, круглих столів, «відкритих» уроків, позаурочних занять та заходів щодо окремих напрямів запровадження та реалізації Стандарту. - Супровід педагогів у процесі їхнього підготовки до атестації. - Курсова підготовка за цільовою програмою «Організація позаурочної діяльності в рамках вимог Державного стандарту загальної освіти». - Апробація різних форм роботи, спрямованих на психолого-педагогічну підтримку молодих спеціалістів. - Залучення соціальних партнерів у заходи щодо соціальної підтримки педагогічних працівників. - Моніторинг якості викладання предметів. - Розвиток конкурсного руху та залучення громадськості до оцінки досягнень вчителів, заохочення та нагородження.

		<ul style="list-style-type: none"> - Міжвідомча взаємодія з метою профілактики професійних захворювань, емоційного та психологічного розвантаження педагогів. - Випуск методичних збірок із узагальнення досвіду творчо працюючих вчителів. Обговорення вчителями та керівниками школи в онлайн-режимі плану спільної роботи (1 раз на тиждень). - Реалізація системи диференційованої оплати праці класних керівників
	Освітнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> - Участь у соціальних проектах (конкурсах) на отримання грантів на розвиток матеріально-технічної бази школи. - Оснащення та обладнання відповідно до ДС навчальних кабінетів, приміщень для занять навчально-дослідницькою та проектною діяльністю, моделюванням та технічною творчістю, лабораторій та майстерень, спортзалів тощо. - Доповнити набір демонстраційних учительських інструментів інтерактивними дошками, широкоформатними сенсорними екранами та іншими засобами наочності. - Створення єдиного інформаційного освітнього простору (середовища) для підтримки групової та індивідуальної роботи школярів з інформаційними ресурсами та інструментами, впровадження дистанційних навчальних технологій, процесу обміну педагогічним досвідом, спілкування педагогів та батьків, доступу до електронних бібліотек, відео та аудіоматеріалам, Інтернету.

		<ul style="list-style-type: none"> - Комп'ютерна підтримка розкладу та інтерактивного холу школи. - На пришкольній території обладнати багатофункціональні майданчики для ігор, занять спортом, експериментальних навчальних робіт з фізики, біології, географії, природознавства та основ безпеки життєдіяльності (ОБЖ)
	Здоров'я у школі	<ul style="list-style-type: none"> - Апробація моделі організації роботи з учнями з формування екологічно доцільного, здорового та безпечного устрою шкільного життя, поведінки; профілактики вживання психоактивних речовин учнями, профілактики дитячого дорожньо-транспортного травматизму - Використання здоров'язберігаючих технологій, оптимальної організації діяльності учнів та вчителів під час уроків і в позаурочний час. - Впровадження малих форм фізичного виховання (фізкультурні паузи, рухливі перерви та ін.), а також годин здоров'я. - Психолого-медико-соціальний супровід учнів під час освітнього процесу - Профілактичні заходи короткозорості, порушення постави та плоскостопості тощо. - Моніторинг ефективності організації адаптаційного періоду першокласників та п'ятикласників.
2021-2024 рр.	Безперервне екологічне виховання	<ul style="list-style-type: none"> - Організація виставок, екскурсій, зустрічей екологічної спрямованості - Проведення екологічних семінарів для вчителів «Освітні та виховні

		<ul style="list-style-type: none"> екологічні програми», «Екологічні практикуми як засіб розвитку пізнавального інтересу та творчих здібностей школярів». - Виконання та захист учнями екологічних проєктів
3 етап – контрольньо-узагальнюючий		
2025 р.	Нова якість освіти	<ul style="list-style-type: none"> - Опис моделі профільного навчання на старшому ступені з урахуванням інтеграції загального та додаткової освіти. - Аналіз роботи школи з введення ДС на 1-й та 2-й та 3-й щаблях навчання, корекція результатів діяльності школи. - Поширення та тиражування досвіду у ЗМІ, т.ч. науково-педагогічних виданнях.
2025 р.	Виховання	<ul style="list-style-type: none"> - Творчі звіти, круглі столи, педрада з реалізації проєкту «Виховання». - Створення комп'ютерного інформаційно-методичного банку матеріалів про діючі в школі виховних системах
2025 р.	Школа можливо-стей	<ul style="list-style-type: none"> - Аналіз та оцінка досвіду організації позаурочної діяльності у форматі «Освітня сесія» в умовах запровадження Стандартів. - Фокус-групи. Аналіз ефективності навчання старшокласників. - Презентація досвіду моделювання позаурочної діяльності у старшій школі у форматі «Освітня сесія» у науково-методичних виданнях, ЗМІ, Інтернет-ресурсах, на науково-практичних конференціях, навчальних семінарах та т.п.

	Талановитий учень	<ul style="list-style-type: none"> - Узагальнення досвіду щодо впровадження проекту «Талановитий учень». - Підсумкова конференція з реалізації проекту «Талановитий учень»
2025 р.	Кадровий потенціал	<ul style="list-style-type: none"> - Узагальнення досвіду щодо впровадження проекту «Кадровий потенціал». - Аналіз результатів роботи з молодими фахівцями
2025 р.	Середовище	<ul style="list-style-type: none"> - Оцінка оснащеності навчального процесу та обладнання навчальних приміщень відповідно до вимогами МОН.
2025 р.	Здоров'я у школі	<ul style="list-style-type: none"> - Узагальнення досвіду щодо впровадження проекту «Здоров'я у школі». - Створення бази даних стану здоров'я учнів. - Поширення та тиражування досвіду у ЗМІ, т.ч. у науково-педагогічних виданнях та Інтернет ресурсах.
2025 р.	Безперервне екологічне виховання	<ul style="list-style-type: none"> - Узагальнення досвіду щодо впровадження проекту «Безперервне екологічне виховання». - Аналіз та оцінка досягнутого: затребуваність даних робіт у професійному самовизначенні учнів.

4.2. Цільові індикатори результативності реалізації Програми (за напрямками розвитку ЗЗСО).

1 напрямок: Запровадження нового покоління освітніх стандартів. Оновлення змісту освіти.

1. Збільшення частки школярів, які навчаються в умовах вибору змісту та індивідуальних форм організації освіти відповідно до вимог Стандартів загальної освіти.
2. Частка учнів, для оцінки індивідуальних досягнень яких використовується Портфоліо.

3. Частка учнів, охоплених передпрофільною підготовкою та профільним навчанням.
4. Частка педагогів, які використовують сучасні педагогічні технології, включаючи ІКТ.
5. Динаміка середнього та високого балів результативності здачі ДПА у різних формах.
6. Кількість учнів – переможців та призерів олімпіад та конкурсів (на різних рівнях).
7. Збільшення у навчально-виховному процесі школи частки заходів, спрямованих на розвиток творчості учнів.
8. Динаміка кількості учнів, включених до проектної та дослідницьку діяльність на всіх щаблях навчання.
9. Динаміка охоплення учнів додаткової освіти.
10. Розширення мережі спортивних секцій.
11. Динаміка кількості учнів, включених до шкільного самоврядування.
12. Динаміка кількості мережевих та соціальних партнерів школи.
13. Підвищення рейтингової оцінки відношення батьків, випускників та місцевої спільноти до школи.
14. Збільшення частки чисельності учнів, які отримали послуги соціальної та психолого-педагогічної підтримки.

2 напрямок: Розвиток та підтримка талановитих школярів.

1. Частка учнів, що займаються за мережевими та дистанційними програмами.
2. Охоплення дітей та підлітків послугами додаткової освіти дітей на базі школи.
3. Кількість індивідуальних навчальних планів для обдарованих учнів.
4. Частка учнів, які беруть участь у шкільному етапі олімпіад з навчальних предметів.
5. Частка учнів 7-11 кл., які беруть участь у районних олімпіадах з предметів.

6. Частка учнів, які беруть участь у конкурсному та олімпіадному русі місцевого, районного чи обласного рівня.
7. Частка учнів 9-11 кл., які беруть участь у регіональному етапі олімпіад із предметів.
8. Частка учнів, які беруть участь у конкурсному русі регіонального рівня.
9. Частка учнів, які беруть участь в олімпіадному та конкурсному русі державного рівня.
10. Частка учнів, які беруть участь в олімпіадному та конкурсному русі міжнародного рівня.

3 напрямок: Вдосконалення професійного потенціалу вчителя

1. Динаміка кількості педагогів, включених у підготовку до нових форм атестації педагогічних кадрів.
2. Динаміка кількості вчителів, які мають вищу кваліфікаційну категорію.
3. Кількість педагогів, які пройшли підвищення кваліфікації за сучасними проблемами розвитку освіти.
4. Кількість педагогів, включених у дистанційну підготовку тьюторів ДПА-9 та експертів.
5. Динаміка кількості педагогів, які беруть участь в інноваційній діяльності.
6. Динаміка кількості педагогів, які мають публікації з досвіду роботи.
7. Динаміка кількості педагогів, які беруть участь у професійних конкурсах.

4 напрямок: Зміна шкільної інфраструктури.

1. Забезпеченість бібліотеки друкованими (навчальною, методичною, науково популярною, довідковою та художньою літературою) та електронними освітніми ресурсами (% від загальної потреби).
2. Переоснащення робочих місць учнів, педагогів та керівників ОУ цифровим, мережевим, комп'ютерним та телекомунікаційним обладнанням.

3. Наявність шкільного медіацентру віртуальних освітніх ресурсів та дистанційної освіти.
4. Оснащення та обладнання відповідно до ДС навчальних кабінетів, приміщень для занять навчально-дослідницькою та проектною діяльністю, моделюванням та технічною творчістю, лабораторій та майстерень, спортзалів тощо.
5. Обладнання пришкільної території багатофункціональними майданчиками для ігор, занять спортом, експериментальних навчальних робіт з фізики, біології, географії, природознавства та основ безпеки життєдіяльності (ОБЖ).
6. Придбання сучасного технологічного та холодильного обладнання, обладнання для медичних кабінетів, спортивного обладнання та інвентарю.
7. Підвищення частки позабюджетних доходів у консолідованому бюджеті школи.

5 напрямок: Збереження та зміцнення здоров'я школярів.

1. Результативність створення безпечного, здоров'язберігаючого, комфортного освітнього середовища:
 - кількість практично здорових дітей;
 - кількість дітей із ослабленим здоров'ям;
 - кількість учнів за групами здоров'я;
 - кількість днів, пропущених учнями через хворобу протягом року в середньому;
 - статистичні дані про захворювання дітей.
2. Кількість загальношкільних заходів, що формують безпечний образ життя, вміння діяти у НС.

4.3. Система оцінки результатів та контролю за реалізацією Програми.

Контроль за ефективністю реалізації Програми здійснюється на основі внутрішньошкільного контролю, зовнішньої та внутрішньої оцінки та самооцінки якості реалізації основних цільових підпрограм і проектів учасниками освітнього процесу та органами самоврядування ЗСЗО.

Наукове видання

ТОВКАНЕЦЬ Г.В.,
КРИШНЕЦЬ-АНДЯЛОШІЙ К. О.

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАПРИКІНЦІ ХХ ст. –
ПОЧАТКУ ХХІ ст.**

У авторській редакції

Верстка: Дербак А.

Дизайн обкладинки: Куклишин В.

Підписано до друку 12.08.2024 р. Гарнітура Noto Serif.

Формат 60x84/16. Ум.друк.арк. 17,7.

Замовлення № __. Наклад __ прим.

Адреса видавництва:

Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26,
м. Мукачево, Закарпатська обл., 89600,

тел./факс: (03131) 2-11-09. E-mail: rvc@mail.msu.edu.ua

Оригінал-макет виготовлено та видруковано:

ТОВ «РІК-У», 88006, м. Ужгород, вул. Карпатської України, 36
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5040 від 21.01.2016 р.



МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>